

3230

Ի. ՍՏԱԼԻՆ

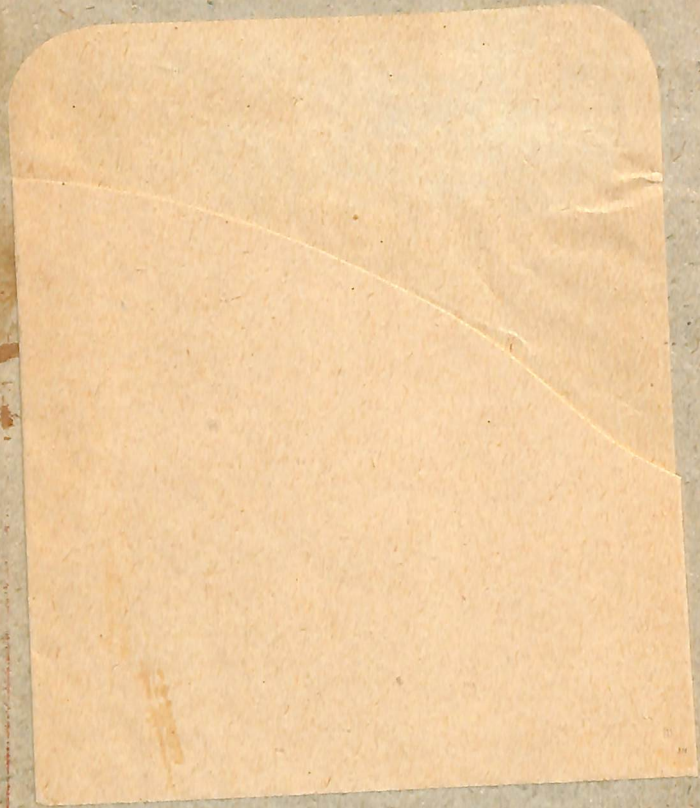
ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԵՅԻ
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ
ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՀԱՄ Կ (Բ) Կ XV
ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻՆ

ԸԱՏ • 1937 • ՅԵԸԵՎԱՆ

3K33

4-41

ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԵՅԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ
ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՄ Կ (Բ) Կ
XV ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻՆ

I. ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԿԱՊԻՏԱԼԻԶՄԻ ԱՃՈՂ ՃԳՆԱԺԱՄԸ
ՅԵՎ ԽՍՀՄ-Ի ԱՐՏԱՔԻՆ ԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ընկերներ, մեր յերկիրն ապրում ու զարգանում է կապիտալիստական շրջապատման պայմաններում: Նրա արտաքին դրուժյունը կախված է վո՛չ միայն իր ներքին ուժերից, այլև այդ կապիտալիստական շրջապատման վիճակից, մեր յերկիրը շրջապատող կապիտալիստական յերկիրների դրուժյունից, դրանց ուժից ու թուլությունից, ամբողջ աշխարհի ճնշված դասակարգերի ուժից ու թուլությունից, այդ դասակարգերի հեղափոխական շարժման ուժից ու թուլությունից: Եւ չեմ խոսում այն մասին, վո՛ր մեր հեղափոխությունը ճնշված դասակարգերի միջազգային հեղափոխության մի մասն է: Ահա թե ինչու յես կարծում եմ, վո՛ր ԿԿ-ի հաշվետվությունը պետք է սկսվի մեր յերկրի միջազգային դրուժյան ուրվագծումից, կապիտալիստական յերկիրների դրուժյան և բոլոր յերկիրների հեղափոխական շարժման վիճակի ուրվագծումից:

1. ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԿԱՊԻՏԱԼԻԶՄԻ ԵՎՈՆՈՄԻԿԱՆ ՈՒ ԱՐՏԱՔԻՆ ՇՈՒԿԱՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ ՄՂՎՈՂ ԿՈՎԻ ՍՐՈՒՄԸ

ա) Առաջին հարցը՝ դա կապիտալիստական խոշորագույն յերկիրների արտադրության ու առևտրի վիճակն է:

Ընկերներ, հիմնական փաստն այդ բնագավառում այն է, վո՛ր կապիտալիստական յերկիրների արտադրությունն այս յերկու տարում, հաշվետու ժամանակաշրջանում, անցել է նախա-

1084
37

И. СТАЛИН
ПОЛИТИЧЕСКИЙ ОТЧЕТ ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМИТЕТА
XV СЪЕЗДУ ВКП(б)

Армпартиздат, Ереван, 1937

պատերազմյան նորմաներից, առաջ և անցել նախապատերազմյան նորմաներից: Ահա միջանի տվյալներ այս մասին: Չուգունի համաշխարհային արտադրանքի ինդեքսը 1925 թվականին կազմում էր նախապատերազմյանի 97,6 տոկոսը, 1926 թվականին՝ արդեն 100,5 տոկոսը: 1927 թվականի համար լրիվ տվյալներ չկան, կան տվյալներ առաջին վիսամյակի համար, վորոնք չուգունի արտադրության հետագա աճման մասին են խոսում: Պոլսյան համաշխարհային արտադրանքի ինդեքսը 1925 թվականին կազմում էր նախապատերազմյանի 118,5 տոկոսը, 1926 թվականին՝ 122,6 տոկոսը: Ածխի համաշխարհային արտադրության ինդեքսը 1925 թվականին կազմում էր նախապատերազմյանի 97,9 տոկոսը, 1926 թվականին տեղի չե ունենում վորոշ անկում— 96,8 տոկոսը: Ալյումինի և վոր ալյումին անդրադարձնում էր արտահանում: Բամբակի համաշխարհային արտադրության 1925—1926 թ. նախապատերազմյանի 108,3 տոկոսն է, 1926—27 թ.՝ 112,5 տոկոսը: Հացի հինգ տեսակների համաշխարհային բերքը 1925 թվականին նախապատերազմյանի 107,2 տոկոսն է, 1926 թվականին՝ 110,5 տոկոսը, 1927 թվականին՝ 112,3 տոկոսը:

Համաշխարհային արտադրության ընդհանուր ինդեքսն այսպես դանդաղ կերպով, մանր քայլերով և առաջ ընթանում, անցնելով նախապատերազմյան մակարդակից:

Բայց դրա փոխարեն կան կապիտալիստական միջանի յերկրներ, վորոնք վո՛չ թե դնում, այլ վոստնում են դեպի առաջ, իրենց հետևում թողնելով նախապատերազմյան մակարդակը, որինակ, Հյուսիսային Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներն ու մասամբ Ճապոնիան: Հյուս. Ամեր. Միաց. Նահանգներին վերաբերող տվյալները. մշակող արդյունաբերության աճումը 1925 թվականին նախապատերազմյանի 148 տոկոսն է, 1926 թվականին՝ 152 տոկոսը. արդյունահանող արդյունաբերության աճումը 1925 թվականին նախապատերազմյանի 143 տոկոսն է, 1926 թվականին՝ 154 տոկոսը:

Համաշխարհային առևտրի աճումը: Համաշխարհային առևտուրն այնպես արագ չի ընթանում, ինչպես արտադրությունը. սովորաբար նա արտադրությունից հետ և մնում, բայց և այնպես մոտեցել և նախապատերազմյան նորմային: Արտաքին ապրանքաշրջանառության ինդեքսն ամբողջ աշխարհում և կարևորագույն յերկրներում 1925 թվականին նախապատերազմյանի

98,1 տոկոսն է, 1926 թվականին՝ 97,1 տոկոսը: Ըստ առանձին յերկրներին. Հյուսիսային Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներ— 1925 թվականին նախապատերազմյանի 134,3 տոկոսն է, 1926 թվականին՝ 143 տոկոսը. Ֆրանսիա—98,2 տոկոսն ու 99,2 տոկոսը. Գերմանիա—74,8 տոկոսն ու 73,6 տոկոսը. Ճապոնիա—176,9 տոկոսն ու 170,1 տոկոսը:

Համաշխարհային առևտուրն ընդհանուր առմամբ ու ամբողջությամբ արդեն մոտեցել և նախապատերազմյան նորմային, իսկ միջանի յերկրներում, որինակ, Հյուսիսային Ամերիկայում ու Ճապոնիայում, արդեն անցել և նախապատերազմյան նորմաներից:

Վերջապես, յերրորդ շարքն այն փաստերի, վորոնք խոսում են կապիտալիստական արդյունաբերության տեխնիկական առաջադիմության, ռացիոնալացման մասին, արդյունաբերության նոր ճյուղեր ստեղծվելու, միջադպրին մասշտաբով արդյունաբերության տրեստացման ուժեղանալու, կարտելացման ուժեղանալու մասին: Կարծում եմ, վոր այս փաստերն ամենքին հայտնի յեն: Ուստի յես չեմ ընդարձակաբանի այդ մասին: Կնչեմ միայն, վոր կապիտալն առաջադիմել և վո՛չ միայն արտադրանքի աճման դժով, ինչպես և առևտրի դժով, այլ նմանապես արտադրության տեխնիկայի բարելավման բնագավառում, տեխնիկական առաջադիմության բնագավառում, արտադրության ռացիոնալացման բնագավառում, ընդամին այդ ամենը տարել և դեպի խոշորագույն տրեստների հետագա ուժեղացումն ու մոնոպոլիստական նոր հզոր կարտելների կազմակերպումը:

Ահա, ընկերներ, փաստեր, վորոնք հարկավոր և նչել և վորոնցից պետք է յենել:

Այս ամենն արդյոք նշանակո՞ւմ է, թե դրանով իսկ կապիտալիզմի ստաբիլիզացիան դարձել և հաստատուն, կայուն: Իհարկե, վո՛չ: Դեռ XIV համադումարում տրված զեկուցման մեջ էր ասվում, վոր կապիտալիզմը կարող և հասնել նախապատերազմյան նորմային, կարող և անցնել այդ նախապատերազմյան նորմայից, կարող և ռացիոնալացման յենթարկել իր արտադրությունը, բայց վոր դա դեռ չի նշանակում, ամենևին էլ չի նշանակում, թե կապիտալիզմի ստաբիլիզացիան դրանից կարող և հաստատուն դառնալ, թե կապիտալիզմը կարող և վերադարձնել իրեն նախապատերազմյան վաղեմի կայունությունը: Ընդհակառակը, հենց ստաբիլիզացիայից, այն հանգամանքից, վոր արտա-

դրույթունն աճում է, վոր առևտուրն աճում է, վոր տեխնիկա-
կան առաջադիմությունն ու արտադրական հնարավորություն-
ները բարդավաճում են, մինչդեռ համաշխարհային շուկան, այդ
շուկայի սահմաններն ու իմպերիալիստական առանձին խմբերի
ազդեցության վոլորտներն ավելի կտոմ պակաս չափով կայուն են
մնում,—հենց դրանից ել ծագում է համաշխարհային կապիտա-
լիզմի ամենախոր և ամենասուր ճգնաժամը, վոր հղի յե նորա-
նոր պատերազմներով և սպառնում է ամեն մի ստաբիլիզացիայի
դոյությանը:

Մասնակի ստաբիլիզացիայից ծագում է կապիտալիզմի ճգ-
նաժամի ուժեղացումը, աճող ճգնաժամը քայքայում է ստաբի-
լիզացիան — այս է կապիտալիզմի դարգացման գերակերտիկան
սովյալ պատմական մոմենտում:

բ) Համաշխարհային կապիտալիզմի արտադրության և ա-
ռևտրի այդ աճման մեջ ամենից բնորոշն այն փաստն է, վոր
դարգացումն անհավասարաչափ է ընթանում: Զարգացումը կա-
տարվում է վոչ այնպես, վոր կապիտալիստական յերկիրներն
առաջ շարժվեն մեկը մյուսի հետևից, սահուն ու հավասարա-
չափ, իրար չխանգարելով, իրար չկործանելով, այլ, ընդհակա-
ռակը, կատարվում է մի շարք յերկիրների արտաճման ու անկ-
ման ճանապարհով, մյուսների առաջ քաշվելու և վերելքի ճա-
նապարհով՝ շուկայում առաջնություն ձեռք բերելու համար կոն-
տինենտների ու յերկիրների մղած մահացու կռիվ կարգով: Տըն-
տեսական կենտրոնը Ֆեդրոպայից տեղափոխվում է Ամերիկա,
Ատլանտյան ովկիանոսից՝ Մեծ ովկիանոսը: Դրանով ել համաշ-
խարհային սպրանքաշրջանառության մեջ բարձրանում է Ամե-
րիկայի և Ասիայի տեսակարար կշիռն ի հաշիվ Ֆեդրոպայի: Մի
քանի թվեր. յեթե համաշխարհային արտաքին առևտրի մեջ 1913
թվականին Ֆեդրոպայի բաժինը կազմում եր 58,5 տոկոս, Ամե-
րիկայինը՝ 21,2 տոկոս, իսկ Ասիայինը՝ 12,3 տոկոս, ապա 1925
թվականին Ֆեդրոպայի բաժինն ընկավ մինչև 50 տոկոս, Ամե-
րիկայինը բարձրացավ մինչև 26,6%, իսկ Ասիայինը՝ մինչև 16
տոկոս: Թափով առաջ սլացող կապիտալիզմի յերկիրների (ՀԱՄՆ
և մասամբ Ճապոնիա) կողքին մենք ունենք տնտեսական անկման
յերկիրներ (Անգլիա): Աճող կապիտալիստական Գերմանիայի և
վերջին տարիներին՝ բարձրացող առաջ քաշված յերկիրների (Կա-
նադա, Ավստրալիա, Արգենտինա, Չինաստան, Հնդկաստան)
կողքին ունենք կայունացող կապիտալիզմի յերկիրներ (Ֆրան-

սիա, Իտալիա): Աճում է վաճառահանման շուկայի պրետեն-
դենտների քանակը, աճում են արտադրական հնարավորություն-
ները, աճում է առաջարկը, իսկ շուկաների չափերը և ազդեցու-
թյան վոլորտները սահմաններն ավելի կտոմ պակաս կայուն են
մնում:

Այս է արդի կապիտալիզմի աճող անհատելի հակասու-
թյունների հիմքը:

գ) Արտադրական հնարավորությունների աճման և շուկա-
ների հարաբերական կայունության միջև յեղած այս հակասու-
թյունը հիմքն է դարձել այն փաստի, վոր շուկաների պրոբլեմն
այժմ կապիտալիզմի հիմնական պրոբլեմն է հանդիսանում: Ընդ-
հանրապես վաճառահանման շուկաների պրոբլեմի սրումն, ա-
ռանձնապես արտաքին շուկաների պրոբլեմի սրումն, մասնավո-
րապես կապիտալ արտահանելու շուկաների պրոբլեմի սրու-
մըն,—այս է կապիտալիզմի այժմյան վիճակը: Իսկապես սրանով
ել բացատրվում է այն, վոր դործարանների ու ֆաբրիկաների
վոչ-լրիվ բեռնավորումը առավրական յերևույթ է դառնում:
Մաքսային արդեւքների ուժեղացումը կրակի վրա յուղ է ածում
միայն: Այժմյան շուկաներն ու ազդեցության վոլորտները նեղ
են դարձնում կապիտալիզմին: Շուկաների պրոբլեմը լուծելու խաղաղ
փորձերն արդյունքներ չտվին ու չեյին ել կարող ստալ: Ինչպես
հայտնի յե, բանկիրների՝ 1926 թվականին արած հայտնի դեկ-
լարացիան առևտրի ազատության մասին՝ կրախով փերջացավ:
Կրախով վերջացավ նաև Ազդերի Լիգայի 1927 թվականի տնտե-
սական կոնֆերենցիան, վոր իրեն նպատակ եր դնում կապիտա-
լիստական յերկիրների «տնտեսական շահերի միավորումը»: Շու-
կաների պրոբլեմը լուծելու խաղաղ ճանապարհը փակված է կա-
պիտալիզմի համար: Մի միակ «յեղք» է մնում կապիտալիզմի
համար. դա զաղուլթների և ազդեցության վոլորտների նոր վե-
րաբաժանումն է, վոր կարող է կատարվել միայն ուժի, պատե-
րազմական բնդհարումների և իմպերիալիստական նոր պատե-
րազմների միջոցով:

Ստաբիլիզացիայից ծնվում է կապիտալիզմի ճգնաժամի ա-
ճումն:

2. ԿԱՊԻՏԱԼԻԶՄԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՅԵՎ ԻՄՊԵՐԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՆՈՐ ՊԱՏԵՐԱԶՄՆԵՐԻ
ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄԸ

ա) Այս կապակցությամբ աշխարհի և արտաքին շուկաների հիմքը ներկայացնող աղբյուրության մոլորտների վերաբաժանման հարցը համաշխարհային կապիտալիզմի քաղաքականության մեջ այժմ հիմնական հարց է հանդիսանում: Յեւ արդեն ասացի, վոր իմպերիալիստական վերջին պատերազմի հետևանքով սահմանված՝ դադուկների ու աղբյուրության մոլորտների այժմյան բաշխումն արդեն խիստ հնացել է: Այն այժմ չի բավարարում միջ-հյուսիսային Ամերիկային, վորը ջանում է արմատավորվել Ասիայում (նախ և առաջ Չինաստանում), չբավականանալով Հարավային Ամերիկայով, միջ Անգլիային, վորի ձեռքից դուրս են գալիս դոմինիոններն ու Արևելքի մի շարք կարևորագույն շուկաներ, միջ Ճապոնիային, վորին Չինաստանում շարունակ «խանգարում են» Անգլիան ու Ամերիկան, միջ Իտալիային ու Ֆրանսիային, վորոնք անթիվ քանակությամբ «վեճի առարկաներ» ունեն ինչպես Մերձդանուբյան յերկիրներում, այնպես էլ Միջերկրական ծովում, միջ էլ առավել ևս Գերմանիային, վորը մինչև այժմ մնում է առանց դադուկների: Այստեղից՝ «ընդհանուր» ձգտումը դեպի շուկաների և հումքի աղբյուրների նոր վերաբաժանումը: Հարկ չկա ապացուցելու, վոր պայքարի գլխավոր ասպարեզն ասիական շուկաներն են ու դեպի դրանք տանող ուղիները: Այստեղից՝ մի շարք հանդուցային պրոբլեմներ, վորոնք ամբողջ ոջախներ են հանդիսանում նոր ընդհարումների համար: Այստեղից՝ այնպես կոչված Սաղարդովիկանոսյան պրոբլեմը (Ամերիկա—Ճապոնիա—Անգլիա հակամարտությունը), վորպես Ասիայում և դեպի այն տանող ուղիներում առաջնության համար մղվող պայքարի աղբյուր: Այստեղից՝ Միջերկրական ծովի պրոբլեմը (Անգլիա—Ֆրանսիա—Իտալիա հակամարտությունը), վորպես Միջերկրական ծովի ափերին գերակշռող դերը ունենալու համար մղվող պայքարի աղբյուր, վորպես դեպի Արևելք տանող ամենակարգ ուղիների համար մղվող պայքարի աղբյուր: Այստեղից՝ նավթի պրոբլեմի սրումն (Անգլիա—Ամերիկա հակամարտությունը), վորովհետև առանց նավթի չի կարելի պատերազմել, իսկ ով առավելություն ունի նավթի դործում, նա գալիք պատերազմի մեջ ունի հաղթության շանսեր:

Նորերս անգլիական մամուլում հրապարակվեց Չեմբերլենի «վերջին» պլանը Միջերկրական ծովի պրոբլեմը «հարթելու» մասին: Յեւ չեմ կարող յերաշխավորել այդ պլանի հավաստիությունը: Բայց վոր մամուլում Չեմբերլենի պլանի յերևումը նախանշան է հանդիսանում, այդ մասին տարակույս լինել չի կարող: Նրա, այդ պլանի ելույթունն այն է, վոր Միլիտայի նկատմամբ «մանդատը» նա Ֆրանսիայի ձեռքից հանձնում է Իտալիայի ձեռքը, Տանժերը տրվում է Ֆրանսիային ի դիմաց Իսպանիայի ողտին կատարելիք Ֆինանսական փոխհատուցման, Կամերունը վերադարձվում է Գերմանիային, Իտալիան պարտավորվում է դադարել Բալկաններում «խլրտալուց» և այլն: Այս ամենը խորհուրդների դեմ պայքարելու դրոշակի տակ: Հայտնի չէ, վոր այժմ առհասարակ վոչ մի ստորություն չի ձեռնարկվում՝ առանց խորհուրդները կեղտոտ գործին խառնելու: Սակայն ինչն է այդ պլանի իրական իմաստը: Պլանի իմաստն այն է, վոր Ֆրանսական բուրժուազիան վտարվի Միլիտայից: Միլիան հնուց դուռ է հանդիսացել դեպի Արևելք, Միջագետք, Յեգիպտոս և այլն: Միլիտայից Անգլիային մնասել կարելի չէ և՛ Սուեզի ջրանցքի շրջանում, և՛ Միջագետքի շրջանում: Յեւ ահա Չեմբերլենն, ըստ յերևութին, կամենում է վերջ տալ այդ անդուրեկան բանին: Ինչ ասել կուզի, վոր մամուլում այդ պլանի յերևման փաստը չի կարելի պատահականություն հանձնել: Այդ փաստի արժեքն այն է, վոր նա տալիս է այն զգազոցի, այն կոնֆլիկտների ու ոտմական ընդհարումների վառ բնութագիրը, վորոնցով հղի չեն այսպես կոչված «մեծ պետությունների» այժմյան հարաբերությունները:

Ինչ վերաբերում է նավթի պրոբլեմի և նավթի շուրջը մղվող պայքարի այժմյան միճակին, ապա ամերիկական հայտնի Ժուռնալ «Ուորլդս Ուորկը» իր հոկտեմբերյան համարում այդ մասին բավականին պերճախոս կերպով ասում է.

«Սաղարդովյան և անգլո-սաքսոնական Ժողովուրդների փոխադարձ կերպով միմյանց հասկանալու դեմ գոյություն ունի խիստ իրական սպառնալիք... Միևիստություն կողմից ամերիկական գործարար մարդկանց աջակցելն անխուսափելիորեն ուժեղանալու չէ այն չափով, վորչափով վոր աճելու չէ դրա կարիքը: Յեթե բրիտանական կառավարությունն իրեն նույնացնի բրիտանական նավթային արդյունաբերության հետ, ապա վաղ թե ուշ ամերիկական կառավարու-

թյունն իրեն կենսական ամերիկական ցալքային արդյունարերության հետ: Պայքարը չի կարող անցնել կառավարությունների բնագավառը, չափազանց չմեծացնելով պատերազմի վտանգը»:

Տարակույսներն անհնարին են. դործն ընթանում է դեպի սեփականության շուրջ կոալիցիաների կազմակերպում, վորի նպատակն է արտաքին շուկաների համար, հումքի աղբյուրների համար, դեպի այդ աղբյուրները տանող ուղիների համար նոր պատերազմներ նախապատրաստել:

բ) Հաշվետու ժամանակաշրջանում յեղե⁶ ևն արդյոք հասունացող ռազմական կոնֆլիկտները «խաղաղ կերպով հարթվելու» վորձեր: Այո՛, յեղել են: Նրանք ավելի յեն յեղել, քան թե կարելի յեր սպասել: Բայց նրանք վոչ մի, բացարձակորեն վոչ մի հետևանքի չեն բերել: Դեռ ավելին. այդ վորձերը սոսկ քողարկումն հանդիսացան «սեփականության» նոր պատերազմների համար կատարվող նախապատրաստական աշխատանքի, մի քողարկում, վորի նպատակը բանվորներին ու գյուղացիներին խաբելն է:

Վերցնենք Ազգերի Լիգան, վոր, բուրժուական ստախոս մամուլի և սոցիալ-դեմոկրատական վոչ պակաս ստախոս մամուլի կարծիքով, խաղաղության դործիք է հանդիսանում: Ինչի՞ հասցրեց Ազգերի Լիգայի չաղակրատանքը խաղաղության, զինաթափման, սպառազինումների կրճատման հարցի շուրջը: Վոչ մի լավ հետևանքի, բացի մասսաներին խաբելուց, բացի զինման նոր բռնկումներից, բացի հասունացող կոնֆլիկտների նոր սրումից: Մի՞թե պատահականութուն կարելի յե համարել այն փաստը, վոր Ազգերի Լիգան յերեք տարի չաղակրատում է խաղաղության ու զինաթափման մասին, այդ ստահող չաղակրատանքին յերեք տարի աջակցում է այսպես կոչված II Ինտերնացիոնալը, իսկ «ազգերը» չարունակ զինվում ու զինվում են, ընդլայնելով «սեփականության» միջև յեղած հին կոնֆլիկտները, նոր կոնֆլիկտներ կիտելով և այսպիսով խաբելելով խաղաղության դործի հիմքը: Ինչի՞ մասին է խոսում ծովային սպառազինումները կրճատելուն նվիրված յեռյակ կոնֆերենցիայի (Անգլիա, Ամերիկա և Ճապոնիա) տապալումը, յեթե վոչ այն մասին, վոր խաղաղովկիանության պրորբեմն իմպերիալիստական նոր պատերազմների աղբյուր է հանդիսանում, վոր «սեփականության» վոչ զինաթափվել են ուղում, վոչ էլ զինումները կրճատել: Ինչ

է արել Ազգերի Լիգան, վորպեսզի այդ վտանգի առաջն առնի: Կամ վերցնենք, որինակ, խորհրդային պատվիրակության նորերս ժրնեում ունեցած յեղվածները իրական (և վոչ թե դեկորատիվ) զինաթափման հարցի շուրջը: Ինչի՞ բացատրել այն փաստը, վոր ընկեր Լիտվինովի շիտակ ու աղնիվ դեկլարացիան լիակատար զինաթափման մասին կաթվածի յենթարկեց Ազգերի Լիգային և նրա համար «լիակատար անսպասելիութուն» դուրս յեկավ: Այս փաստն արդյոք չի՞ խոսում այն մասին, վոր Ազգերի Լիգան վոչ թե խաղաղության ու զինաթափումների դործիք է, այլ նոր սպառազինումներն ու նոր պատերազմների նախապատրաստումը քողարկելու դործիք: Բուրժուական բուրժուական ծախված մամուլը՝ Ճապոնիայից մինչև Անգլիա, Ֆրանսիայից մինչև Ամերիկա՝ ամբողջ կոկորդով ճչում է զինաթափման խորհրդային առաջարկների «վոչ-անկեղծության» մասին: Իսկ ինչի՞նչ աղակիտ դեպքում չստուգել խորհրդային առաջարկների անկեղծութունը և ինչո՞ւ այժմ իսկ դորձնականորեն ձեռնամուխ չլինել զինաթափմանը կամ գոնե սպառազինումների լուրջ կրճատմանը: Ինչն է խանգարում դրան: Կամ, որինակ, կապիտալիստական սեփականության «բարեկամության պայմանագրերի» այժմյան սխտեմը, Ֆրանսիայի պայմանագիրը Հարավսլավիայի հետ, Իտալիայի պայմանագիրն Ալբանիայի հետ, Պիլսուդսկու կողմից նախապատրաստվող՝ «բարեկամության պայմանագիրը» Լեհաստանի ու Լիտվայի միջև, «Լոկարնոյի սխտեմը», «Լոկարնոյի վոգին» և այլն, — ինչ է սա, յեթե վոչ նոր պատերազմների նախապատրաստման ու պատերազմական ապագա ընդհարումների համար ուժերի դասավորման սխտեմ: Կամ, որինակ, վերցնենք հետևյալ փաստերը. 1913 թվականից մինչև 1927 թ. Ֆրանսիայի, Անգլիայի, Իտալիայի, Հյուսիս-Ամերիկյան Միացյալ Նահանգների, Ճապոնիայի գորաքանակների մարդկանց քանակը 1888 հազարից աճել է մինչև 2262 հազար. նույն այդ ժամանակաշրջանում այդ իսկ յերկիրների ռազմական բյուջեները 2345 միլ. միլիարդից աճել են մինչև 3948 միլիոն. շարժում գտնվող ինֆանթիոնների թիվը այդ հինգ յերկիրներում 1923 թվականից մինչև 1927 թ. աճել է 2655-ից մինչև 4340. այդ հինգ սեփականության հաճանավորի տոննաժը 1922 թվի 724 հազար տոննից աճել է մինչև 864 հազար տոնն 1926 թ., ռազմաֆիսիկան դործի դուրսութունը նկարագրվում է Հյուսիս-Ամերիկյան Միացյալ Նահանգների ռազմա-քիմիական ծառայու-

թյան պետ դեն. Ֆրեյսի հետևյալ հայտարարությամբ. «Լյուի-դիտով լցված, 450 կիլոգրամ քաշ ունեցող մեկ անրոքիմիական-ռումբը կարող է անմարդաբնակ դարձնել Նյու-Յորկի տասը թաղամաս, իսկ 50 ինքնաթիռից վար նետված 100 տոնն լյուիդիտը կարող է անմարդաբնակ դարձնել ամբողջ Նյու-Յորկն առնվազն մի շաբաթով»: Ինչի՞ մասին են խոսում այս փաստերը, յեթե վոչ այն մասին, վոչ նոր պատերազմների նախապատրաստումն ընթանում է ամբողջ թափով:

Սրանք են ընդհանրապես բուրժուական պետությունների, առանձնապես Ազգերի Լիգայի «խաղաղություն քաղաքականու-թյան» ու «զինաթափման» քաղաքականություն, մասնավորապես սոցիալ-դեմոկրատիայի՝ կապիտալին քսու կերպով սպասավորե-լու արդյունքները:

Սպառազինումների աճումն առաջ արդարացնում էյին վոտ-քից մինչև գլուխ սպառազին Գերմանիայի առկայությունը: Այժմ այդ «արդարացումը» վերանում է: Մի՞թե պարզ չէ, վոր սպա-ռազինումների աճումը թեյադրվում է իմպերիալիստական նոր պատերազմների անխուսափելիությունը «պետությունների» մի-ջև, վոր «պատերազմի վոգին» «Լոկարնոյի վոգու» հիմնական բու-վանդակությունն է հանդիսանում:

Եես կարծում եմ, վոր այժմյան «խաղաղ հարաբերություն-ները» կարելի էլինեք նմանեցնել հին մաշված շապկի, վոր կազմված է բարակիկ թելիկով իրար կապված կարկատաններից: Բավական է միայն ավելի կամ պակաս լրջորեն քաշես այդ թե-լիկը, այն կտրես այս կամ այն տեղում, վորպեսզի ամբողջ շա-պկիդ քայքայի, վորպեսզի նրանից վոչինչ չմնա, բացի կար-կատաններից: Բավական է վորևե տեղում՝ Ալբանիայում կամ Լիտվայում, Չինաստանում կամ Հյուսիսային Ամերիկայում ցնցես այժմյան «խաղաղ հարաբերությունները», վորպեսզի փլե-այդ ամբողջ «խաղաղ հարաբերությունների շենքը»: Բանն այդ-պես եր իմպերիալիստական վերջին պատերազմից առաջ, յերբ Սարայևոյում կատարված սպանությունը տարավ դեպի պա-տերազմ: Այդպես է բանը հիմա:

Ստաբիլիզացիայից աճում է իմպերիալիստական նոր պա-տերազմների անխուսափելիությունը:

3. ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՀԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ՇԱՐԺՄԱՆ ՎԻՃԱԿՆ ՈՒ ՀԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ՆՈՐ ՎԵՐԵԼՔԻ ՆԱԽԱԳՈՒՇԱԿՆԵՐԸ

ա) Պատերազմ մղելու համար բավական չէ սպառազինում-ների աճումը, բավական չէ նոր կոալիցիաների կազմակերպու-մը: Դրա համար անհրաժեշտ է նաև թիկունքի ամրապնդումը կապիտալիզմի յերկիրներում: Վոչ մի կապիտալիստական յերկիր չի կարող լուրջ պատերազմ մղել, նախապես չամրապնդելով իր սեփական թիկունքը, չսանձահարելով «իր» բանվորներին, չսան-ձահարելով «իր» գաղութները: Այստեղից՝ բուրժուական պետու-թյունների քաղաքականությունն աստիճանական Փաշիպացիան: Չի կարելի պատահականություն անվանել այն փաստը, վոր Ֆրան-սիայում այժմ տիրապետում է աջ բուլը, Անգլիայում՝ Հիքս-Դե-տերդինգ-Ուրկվարտի բուլը, Գերմանիայում՝ բուրժուական բու-կը, Ճապոնիայում՝ զինվորական կուսակցությունը, Իտալիայում է Լեհաստանում՝ Փաշիստական կառավարությունները:

Այստեղից՝ բանվոր դասակարգին սեղմելը, արհմիություն-ների որենքն Անգլիայում, «ազգի զինման» որենքը Ֆրանսիա-յում, Տ-ժամյա աշխատորվա վերացումը մի շարք յերկիրներում, բուրժուազիայի հարձակումը պրոլետարիատի դեմ ամենուրեք:

Այստեղից՝ գաղութներն ու կախյալ յերկիրների ճնշման ու-ժեղացումը, այդ յերկիրներում իմպերիալիստական գործերի կազմի ուժեղացումը, վորոնց թիվը միլիոնի յե հասնում, ընդ-ամին նրանցից ավելի քան 700 հազար զինվոր տեղավորված են բրիտանական «ազդեցություն յոլորտներում» ու «տիրապետու-թյուններում»:

բ) Դժվար չէ հասկանալ, վոր Փաշիպացված կառավարու-թյունների այդ գաղանալին ճնշումը չեր կարող մնալ առանց դա-ղութների կեղեքված ժողովուրդների և մետրոպոլիաների բան-վոր դասակարգի պատասխան-չարժման: Այնպիսի փաստերը, ինչպես հեղափոխական շարժման աճումը Չինաստանում, ինդո-նեզիայում, Հնդկաստանում և այլն, չեն կարող վճռողական նշանակություն չունենալ համաշխարհային իմպերիալիզմի ճա-կատադրի համար: Ինքներդ դատեցեք: Ամբողջ յերկրագնդի 1905 միլիոն բնակչությունից 1134 միլիոնն ապրում է գաղութներում ու կիսագաղութներում, 143 միլիոնն ապրում է ԽՍՀՄ-ում, 264 միլիոնը՝ միջակա յերկիրներում և միայն 363 միլիոնը՝ իմպերիա-լիստական խոշոր յերկիրներում, վորոնք ճնշում են գաղութներն

ու Կլիսագաղութները: Պարզ է, վոր դադութային յերկիրներէ հեղափոխական զարթոնքը նախագուշակում է համաշխարհային իմպերիալիզմի վախճանը: Այն փաստը, վոր չինական հեղափոխութիւնը դեռևս ուղղակի հաղթանակ չի տարել իմպերիալիզմի վրա, այդ փաստը չի կարող վճռողական նշանակութիւն ունենալ հեղափոխութեան հեռանկարներէ իմաստով: Ժողովրդական մենք հեղափոխութիւններն առհասարակ յերբեք մինչև վերջը չեն հաղթում իրենց յետևիկներէ առաջին տարում: Նրանք աճում ու ամրապնդւում են մակընթացութիւններէ և սեղատուութիւններէ կարգով: Այդպես է յեղել ամենուրեք, այդ թվում նաև Ռուսաստանում: Այդպես կլինի Չինաստանում: Չինական հեղափոխութեան ամենակարեւոր արդիւնքն այն փաստն է, վոր նա դարձաւ ներհինգ արթնացրեց և շարժման մեջ դրեց հարյուրավոր միլիոն շահագործւողներ ու ճնշւածներ, ամբողջապես մերկացրեց գնեւրալական կլիկներէ հակահեղափոխականութիւնը, պոկեց հակահեղափոխութեան դոմինիւնական քսու սպասափորներէ դիմակը, ամրապնդեց Կոմունիստական կուսակցութեան հեղինակութիւնը ժողովրդական ստորին խավերում, ամբողջութեամբ վերցրած շարժումը բարձրագոյն ստադիայի հասցրեց, խորհուրդներէ կազմակերպման ստադիայի, և նոր հույսեր արթնացրեց Հնդկաստանի, Ինդոնեզիայի և այլնի ճնշւած դասակարգերի միլիոններէ մեջ: Միայն կույրերն ու փոքրողիկները կարող են տարակուսել այն մասին, վոր չինական բանվորներն ու դուռնացիները գնում են դեպի հեղափոխական նոր վերելք:

Ինչ վերաբերում է Յեվրոպայի բանվոր դասակարգի հեղափոխական շարժման, ապա այստեղ ել, այս բնագավառում ևս մենք ունենք բանվորական ստորին խավերի ձախացման ու հեղափոխական աշխուժացման աղաներ: Այնպիսի փաստեր, ինչպես անգլիական ընդհանուր և անկախագործերի գործադուլներն են, բանվորներէ հեղափոխական յետևիկը վիճենայում, Սակկոյի և Վանցետտիի սպանութեան կապակցութեամբ կազմակերպւած հեղափոխական ցույցերը Ֆրանսիայում և Գերմանիայում, գերմանական ու լեհական կոմկուսակցութիւններէ ընտրական հաջողութիւնները, Անգլիայում բանվորական շարժման ակնհայտ շերտավորումը, վորի հետեանքով բանվորները գնում են դեպի ձախ, իսկ ստաջնորդները՝ դեպի աջ՝ բացահայտ կերպով սոցիալ-իմպերիալիզմի ծոցը, II Ինտերնացիոնալի ալլասերումն ու Աղբերի իմպերիալիստական Լիգայի ուղղակի կցորդը

դառնալը, սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցութիւններէ հեղի-նակութեան անկումը բանվոր դասակարգի լայն մասսաներէ մեջ, Կոմինտերնի և նրա սեկցիաների աղբեցութեան ու հեղինակութեան աճումը բոլոր յերկիրներէ պրոլետարներէ շրջանում ամենուրեք, ԽՍՀՄ-ի հեղինակութեան աճումն ամբողջ աշխարհի ճնշւած դասակարգերէ մեջ, «ԽՍՀՄ-ի բարեկամներէ կոնգրեսը» և այլն, — այս բոլոր փաստերն, անտարակուսելիորեն, խոսում են այն մասին, վոր Յեվրոպան հեղափոխական վերելքի նոր շրջան է մտնում: Յեթե այնպիսի փաստը, ինչպես Սակկոյի և Վանցետտիի սպանութիւնն է, կարող եր առիթ ծառայել բանվոր դասակարգի ցույցերի համար, ապա դա, անտարակույս, խոսում է այն մասին, վոր բանվոր դասակարգի ընդերքում կուտակվել է հեղափոխական յեռանդ, վորն առիթ, դեպք, յերբեմն արտաքուստ ամենաաննշան դեպք է վորոնում և վորոնելու յե, վորպէսզի պատուի-դուրս պրծնի ու թափվի կապիտալիստական ռեժիմի վրա:

Մենք ապրում ենք հեղափոխական նոր վերելքի նախորդակինչպես զաղութներում, այնպես և մետրոպոլիսներում:

Ստաբիլիզացիայից աճում է հեղափոխական նոր վերելք:

1084
37

4. ԿԱՊԻՏԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԸ ՅԵՎ ԽՍՀՄ

ա) Այսպիսով, մենք ունենք համաշխարհային կապիտալիզմի խոշորագույն ճգնաժամի և աճող անկայունութեան բոլոր նշանները: Յեթե 1920/21 թ. հետպատերազմյան ժամանակավոր ճգնաժամն իր քառով կապիտալիստական յերկիրներէ ներսում ու կապերի քայքայմամբ նրանց դրսում՝ կարելի յե համարել վերացած, վորպիսի հանգամանքի հետեանքով ել յեկալ մասնակի ստաբիլիզացիայի ժամանակաշրջանը, ապա կապիտալիզմի նիւնալան ճգնաժամը, վոր ուրվագծվեց Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան հաղթանակի ու համաշխարհային կապիտալիստական ախտեմից ԽՍՀՄ-ի անջատվելու հետեանքով, վո՛չ միայն չի վերացած, այլ, ընդհակառակը, ավելի ու ավելի յե խորանում, սասանեցնելով համաշխարհային կապիտալիզմի դոյութեան բուն հիմքերը: Ստաբիլիզացիան վո՛չ միայն չխանդարեց այդ հիմնական ճգնաժամի զարգացմանը, այլ, ընդհակառակը, հող և աղբյուր տվեց նրա հետագա զարգացման համար: Աճող պայքարը շուկաներէ համար, աշխարհի և աղբեցութեան վորտներէ նոր վերաբաժանման անհրաժեշտութիւնը, բուրժուական պայքիֆիզ-

մի և Աղգերի Լիզայի կրակը, նոր պատերազմների առիթով նոր կոալիցիաներ ստեղծելու և ուժերը դասավորելու տենդային աշխատանքը, սպառազինումների կատարելի աճումը, բանվոր դասակարգի և դադուկային յերկիրների դադանաբար ճնշումը, հեղափոխական շարժման աճումը դադուկներում ու Յեվրոպայում, Կոմինտերնի հեղինակությունից աճումն ամբողջ աշխարհում, վերջապես, Խորհրդային Միություն հզորություն ամրապնդումն ու նրա հեղինակություն ուժեղացումը Յեվրոպայի բանվորների և դադուկների աշխատավոր մասսաների շրջանում, — այս բոլորն այնպիսի փաստեր են, վորոնք չեն կարող չսասանեցնել համաշխարհային կապիտալիզմի բուն հիմքը:

Կապիտալիզմի ստաբիլիզացիան ավելի ու ավելի փտած ու անկայուն է դառնում:

Յեթե մի-յերկու տարի առաջ կարելի յեր և պետք եր խոսել հեղափոխական ալիքների տեղադրությունից մասին Յեվրոպայում, ապա այժմ մենք բոլոր հիմքերն ունենք պնդելու, վոր Յեվրոպայում ակնեկեղքեն մտնում է հեղափոխական նոր վերելքի շրջան: Յես արդեն չեմ խոսում դադուկային յերկիրների մասին, վորտեղ իմպերիալիստների դրությունն ավելի ու ավելի կատաստրոֆիկ է դառնում:

բ) Փուլ յեկան կապիտալիստների հույսերը ԽՍՀՄ-ն ընտելացնելու վերաբերմամբ, նրա կապիտալիստական վերադարձին վերաբերմամբ, նրա հեղինակությունը Յեվրոպայի բանվորներին և դադուկների աշխատավոր մասսաների մեջ ընկնելու վերաբերմամբ: ԽՍՀՄ-ն աճում ու զարգանում է հատկապես վորպես կառուցվող սոցիալիզմի յերկիր: Նրա ազդեցությունն ամբողջ աշխարհի բանվորների և դյուշացիների շրջանում աճում է և ամրապնդվում, ԽՍՀՄ-ի, վորպես կառուցվող սոցիալիզմի յերկրի, բուն գոյությունն իսկ համաշխարհային իմպերիալիզմի քայքայման և ինչպես Յեվրոպայում, այնպես ել դադուկներում նրա կայունություն խարխիման մեծագույն գործոններից մեկն է հանդիսանում: ԽՍՀՄ-ն ակներևաբար դառնում է Յեվրոպայի բանվոր դասակարգի և դադուկների ճնշված ժողովուրդների դրոշմ: Ուստի, վորպեսզի իմպերիալիստական ապագա պատերազմների համար հող մաքրեն—պատրաստեն, ավելի հիմնավոր կերպով սեղմեն «իրենց» բանվոր դասակարգին ու սանձահարեն «իրենց» դադուկները կապիտալիստական թիկունքն ամրացնելու նպատակով, — կապիտալիստներն ամենից առաջ պետք է սանձա-

հարեն ԽՍՀՄ-ին, հեղափոխությունից ալը ոջախն ու տնկարանը, վոր դրա հետ մեկտեղ ներկայացնում է կապիտալիստական յերկիրների համար վաճառահանման մեծագույն շուկաներից մեկը: Այստեղից՝ ինտերվենցիոնիստական տենդենցների աշխուժացումը իմպերիալիստների շրջանում, ԽՍՀՄ-ին մեկուսացնելու քաղաքականությունը, ԽՍՀՄ-ին շրջապատելու քաղաքականությունը, ԽՍՀՄ-ի դեմ պատերազմի համար պայմաններ նախապատրաստելու քաղաքականությունը:

Ինտերվենցիոնիստական տենդենցների ուժեղացումը իմպերիալիստների բանակում և պատերազմի սպառնալիքը (ԽՍՀՄ-ի վերաբերմամբ) այժմյան դրության հիմնական փաստերից մեկն է:

Կապիտալիզմի զարգացող ճեղքումի սլայմաններում ամենից ավելի սպառնալիքի յենթակա և տուժած կողմ է հանդիսանում անգլիական բուրժուազիան: Նա ել հենց ինտերվենցիոնիստական տենդենցների ուժեղացման գործի նախաձեռնությունը իր վրա յե վերցրել: Պարզ է, վոր խորհրդային բանվորների ողնությունն անգլիական ամխահատներին և ԽՍՀՄ-ի բանվոր դասակարգին համակրանքը Զինատանի հեղափոխական ձգտմանը չեյին կարող յուղ չցնել կրակի վրա: Այս բոլոր հանգամանքները վորոշեցին ԽՍՀՄ-ի հետ հարաբերություններ իսկումն Անգլիայի կողմից և մեր հարաբերությունները վատթարացումը մի շարք այլ պետությունների հետ:

գ) Ալը պատճառով կապիտալիստական աշխարհի և ԽՍՀՄ-ի հարաբերությունների մեջ յերկու տենդենցի՝ պատերազմական ադրեսիայի տենդենցի (նախ և առաջ Անգլիան) և խաղաղ հարաբերությունները շարունակելու տենդենցի (կապիտալիստական մի շարք այլ յերկիրներ) պայքարը հիմնական փաստն է հանդիսանում տվյալ մոմենտին մեր արտաքին հարաբերությունների սխտեմում:

Փաստեր, վորոնք նշում են խաղաղ հարաբերությունների տենդենցը հալվելու ժամանակաշրջանում. չհարձակվելու պայմանագրերը Թյուրքիայի հետ, յերաշխավորական պայմանագրերը Գերմանիայի հետ, մաքսային համաձայնությունը Հունաստանի հետ, համաձայնությունը Գերմանիայի հետ վարկերի մասին, ճանաչումը Ուրուգվայի կողմից, յերաշխավորական պայմանագրերը Ավիանտանի հետ, յերաշխավորական պայմանագրերը Լիտվայի հետ, Լատվիայի հետ կնքած յերաշխավորական պայմանագրի նախնական ստորագրումը, առևտրական պայմանա-

դիրը Թյուրքիայի հետ, Շվեյցարիայի հետ ունեցած կոնֆլիկտի կարգավորումը, չեզոքության պայմանագիրը Պարսկաստանի հետ, հարաբերությունների բարելավումը Ճապոնիայի հետ, Ամերիկայի և Իտալիայի հետ ունեցած տնտեսական կապերի աճումը:

Փաստեր, վորոնք նշում են պատերազմական ազդեցության տենդենցը հաշվետու ժամանակաշրջանում. անգլիական հայտադիրը դործադուլավոր ածխահատներին փողային ողնություն ցույց տալու առթիվ, հարձակումը Պեկինում, Տյանցզինում ու Շանհայում, հարձակումն Արևոսի վրա, Անգլիայի խզումը ԽՍՀՄ-ի հետ, Վոյնիվի սպանությունը, անգլիական վարձկանների տեռորիստական ակտերը ԽՍՀՄ-ում, Ֆրանսիայի հետ ունեցած հարաբերությունների սրումը Ռաիդվսկուն հետ վրանչելու հարցի առթիվ:

Յեթե մի-յերկու տարի առաջ կարելի չէր և պետք էր խոսել ԽՍՀՄ-ի և կապիտալիստական յերկիրների վորոշ հավասարակշռության ու «խաղաղ համակեցություն» ժամանակաշրջանի մասին, ապա այժմ մենք բոլոր հիմքերն ունենք պնդելու, թե «խաղաղ համակեցության» ժամանակաշրջանն անցյալի գիրկըն և բնկնում, տեղի տալով ԽՍՀՄ-ի դեմ ուղղված իմպերիալիստական հարձակումների և ինտերվենցիայի նախապատրաստման ժամանակաշրջանին: ԽՍՀՄ-ի դեմ միասնական ճակատ տեսողներու Անգլիայի փորձերն առայժմ չհաջողվեցին: Այդ անհաջողության պատճառները. շահերի հակասությունն իմպերիալիստների բանակում, միջանի յերկիրների շահագրգռվածությունը ԽՍՀՄ-ի հետ ունեցած տնտեսական կապերով, ԽՍՀՄ-ի խաղաղասիրական քաղաքականությունը, Յեվրոպայի բանվոր դասակարգի հակաանդործությունը, իմպերիալիստների յերկրորդ՝ իրենց տանը սանձալուծ անելու հեղափոխությունը ԽՍՀՄ-ի դեմ ուղղված պատերազմի դեպքում: Բայց դա դեռևս չի նշանակում, թե Անգլիան կթողնի ԽՍՀՄ-ի դեմ միասնական ճակատ կազմակերպելու իր աշխատանքը, թե նրան չի հաջողվի աղյուսի ճակատ կազմակերպել: Չնայած Անգլիայի ժամանակավոր անհաջողություններին՝ պատերազմի սպառնալիքը մնում է ուժի մեջ:

Այստեղից խնդիր է ծագում—հաշի առնել հակասություններն իմպերիալիստների բանակում, հետաձգել պատերազմը՝ փրկագնվելով կապիտալիստներից, և բոլոր միջոցները ձեռք առ-

նել խաղաղ հարաբերությունները պահպանելու համար: Մենք չենք կարող մոռանալ Լենինի խոսքերն այն մասին, վոր մեր չինարարության դործում շատ բան կախված է նրանից, թե արդյոք մեզ կհաջողվի հետաձգել պատերազմը կապիտալիստական աշխարհի հետ, պատերազմ, վորն անխուսափելի չէ, բայց վորը կարելի չէ հետաձգել կա'մ մինչև այն մոմենտը, յերբ Յեվրոպայում կհասունանա սրուկտարական հեղափոխությունը, կա'մ մինչև այն մոմենտը, յերբ միանգամայն հհասունանան դադուլային հեղափոխությունները, կա'մ, վերջապես, մինչև այն մոմենտը, յերբ կապիտալիստները կովի կռուվեն իրար հետ՝ դադուլները բաժանելու համար: Այդ պատճառով մեզ համար պարտադիր խնդիր է կապիտալիստական յերկիրների հետ խաղաղ հարաբերություններ պահպանելը:

Կապիտալիստական յերկիրների հետ ունեցած մեր հարաբերությունների հիմքը յերկու հակադիր սիտեմների համադրությունը հանդուրժեն է: Պրակտիկան միանգամայն արդարացրեց այդ հիմքը: Պարտքերի և վարկերի հարցն է յերբեմն դալթակողության քար հանդիսանում: Այստեղ պարզ է մեր քաղաքականությունը: Նա խարսխվում է «տալիս ես—տալիս եմ» ֆորմուլայի վրա: Մեր արդյունաբերությունն արդասավորելու համար տալիս ես վարկեր, —ստանում ես նախապատերազմյան պարտքերի մի վորոշ բաժին, վոր մենք դիտում ենք իբրև լրացուցիչ տոկոսներ վարկերի համար: Չես տալիս—չես ստանում: Փաստերն ասում են, վոր մենք արդյունաբերական վարկեր ստանալու բնագավառում ունենք վորոշ նվաճումներ: Յես սոյլալ դեպքում նկատի ունեմ վո'չ միայն Գերմանիան, այլև Ամերիկան, այլև Անգլիան: Ինչու'մն Վ դադանիքը: Նրանում, վոր մեր յերկիրը մեծագույն շուկա չէ ներկայացնում սարքավորում ներմուծելու համար, իսկ կապիտալիստական յերկիրները հենց այդ տեսակի արդյունքների վաճառահանման կարիք ունեն:

5. ՅԵՁՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Իբրև հանրազումար մենք ունենք.

Առաջին, հակասությունների աճում կապիտալիստական շրջապատման ներսում, կապիտալիզմի համար աշխարհը պատերազմի միջոցով նոր վերաբաժանման յենթարկելու անհրաժեշտություն, Անգլիայի կողմից գլխավորվող՝ կապիտալիստա-

վան աշխարհի մի մասի ինտերվենցիոնիստական տենդենցներ, **ԽՍՀՄ-ի** դեմ ուղղված պատերազմի գործի մեջ կապիտալիստական աշխարհի մյուս մասի խճճվել չցանկանալը, վերջ գերազատում է տնտեսական կապեր կարգավորել **ԽՍՀՄ-ի** հետ, այդ յերկու տենդենցների սլաքարի առկայություն ու խաղաղությունը պահպանելու համար այդ հակասությունները հաշվառելու վերջ հնարավորություն **ԽՍՀՄ-ի** համար:

Յերկրորդ, մենք ունենք փուլովից ստաբիլիզացիա, դադարեցրել հեղափոխական շարժման աճում, հեղափոխական նոր վերելքի նշաններ Յեփրոսայում, Կոմինտերնի և նրա սեկցիաների հեղինակություն աճումն ամբողջ աշխարհում, Յեփրոսայի բանվոր դասակարգի՝ **ԽՍՀՄ-ի** վերաբերմամբ տածած համաժողովների ակնհայտ աճում, **ԽՍՀՄ-ի** աճող հղորդություն յերկրի ներսում և մեր յերկրի բանվոր դասակարգի ամբողջովի հեղինակություն ամբողջ աշխարհի ճնշված դասակարգերի շրջանում:

Այստեղից՝ վուսակցություն խնդիրները.

1) Միջազգային հեղափոխական շարժման գծով.

ա) պայքար ամբողջ աշխարհում կոմունիստական կուսակցությունների զարգացման համար.

բ) պայքար հեղափոխական խրհմութայությունների և կապիտալի հարձակման դեմ ուղղված՝ բանվորների միասնական նախադի ամբողջական համար.

գ) պայքար **ԽՍՀՄ-ի** բանվոր դասակարգի և կապիտալիստական յերկիրների բանվոր դասակարգի բարեկամութայան ամբողջական համար.

դ) պայքար **ԽՍՀՄ-ի** բանվոր դասակարգի և գաղութային յերկիրների ազատագրական շարժման գողումն ուժեղացնելու համար:

2) **ԽՍՀՄ-ի** արտաքին քաղաքականությունը գծով.

ա) պայքար իմպերիալիստական նոր պատերազմների նախապատրաստման դեմ.

բ) պայքար Անգլիայի ինտերվենցիոնիստական տենդենցների դեմ և **ԽՍՀՄ-ի** պաշտպանունակութայան ուժեղացումն.

գ) խաղաղութայան փառապանութայուն և խաղաղ հարաբերութայունների խախտումն կապիտալիստական յերկիրների հետ.

դ) արտաքին առևտրի մոնոպոլիայի ամբողջական հիմքի վրա արտաքին աշխարհի հետ ունեցած մեր ապրանքաշրջանառութայան ընդլայնումն.

ե) մերձեցում այսպես կոչված «թույլ» ու «վոչ-լիիրավ» պետութայունների հետ, վերոնի կրում են իմպերիալիստական տիրապետող պետութայունների նկատման ու շահագործումը:

II. ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱՁՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ՈՒ ԽՍՀՄ-Ի ՆԵՐՔԻՆ ԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Թույլ տվե՛ք, ընկերներ, անցնել մեր յերկրի ներքին դրու-
թյանը, մեր սոցիալիստական շինարարության հաղորդություն-
ներին, պրոլետարիատի դիկտատուրայի ճակատագրի, այդ դիկ-
տատուրայի զարգացման, նրա ամրապնդման հարցին:

Մեր կուսակցության XIV համագումարը կենտրոնական կո-
միտեյին հանձնարարեց հետևյալ հիմնական խնդիրներին տեսան-
կյունով վարել՝ մեր ժողովրդական տնտեսության զարգացման
գործը. նախ, վորպեսզի մեր քաղաքականությունը նպատու-
ամբողջությամբ վերցրած թովանդակ ժողովրդական տնտեսու-
թյան արտադրության առաջընթաց աճմանը. յերկրորդ, վորպես-
զի կուսակցության քաղաքականությունը նպատուի ինդուստրիայի
զարգացման տեմպի արագացմանն ու ամբողջ ժողովրդական տըն-
տեսության մեջ ինդուստրիայի ղեկավար դերի ապահովմանը.
յերրորդ, վորպեսզի ժողովրդական տնտեսության զարգացման
ընթացքի մեջ մասնավոր ապրանքային ու կապիտալիստական սեկ-
տորներին հաշվին ապահովվի ժողովրդական տնտեսության սո-
ցիալիստական սեկտորի, տնտեսության սոցիալիստական ձևերի
ավելի ու ավելի աճող տեսակարար կշիռը. չորրորդ, վորպեսզի
ամբողջությամբ վերցրած մեր բովանդակ տնտեսական զարգա-
ցումը, ինդուստրիայի նոր ճյուղերի կազմակերպումը, վորոչ
ճյուղերի զարգացումն ըստ հումքի և այլն՝ տարվի այնպիսի
գծով, վոր ընդհանուր զարգացումն ապահովի մեր յերկրի տըն-
տեսական անկախությունը, վոր մեր յերկիրը համաշխարհային
տնտեսության կապիտալիստական սիստեմի կցորդը չդառնա.
հինգերորդ, վորպեսզի պրոլետարիատի դիկտատուրան, բանվոր
(դասակարգի ու դյուղացիական մասսաների բլոկը և բանվոր դա-
սակարգի ղեկավարությունն այդ բլոկում ամրապնդվեն. և, վե-

ցերորդ, վորպեսզի բանվոր դասակարգի ու դյուղացիական չքավո-
րությունն իրենց կուսակցության կուսակցական դրուժյունն անշեղորեն
բարձրանա:

Ի՞նչ է արված հաշվետու ժամանակաշրջանում՝ մեր կուսակ-
ցության կողմից, մեր կուսակցության կենտրոնական կոմիտեյի
կողմից այդ խնդիրներին կատարման բնագավառում:

1. ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ ՍՄԲՈՂՋՈՒԹՅԱՐ ՎԵՐՑՐԱԾ

Առաջին հարցը ամբողջությամբ վերցրած ժողովրդական
տնտեսության զարգացումն է: Յեա այստեղ հաշվետու ժամանա-
կաշրջանի համար միջանի հիմնական թվեր եմ բերում ամբող-
ջալից վերցրած ժողովրդական տնտեսության ու մասնավո-
րապես արդյունաբերության և դյուղատնտեսության աճման
հարցի վերաբերյալ: Յեա այդ թվերը վերցնում եմ Պետպլանի
հայտնի հաշվումներից: Յեա նկատի ունեմ Պետպլանի 1927/28
թվականի վերահսկիչ թվերն ու հնդամյա պլանի սեպտեմբերի նշա-
գծումները:

ա) Ամբողջ ժողովրդական տնտեսության արտադրության
աճումը յերկու տարվա ընթացքում: Յեթե դյուղատնտեսության
համախառն արտադրանքը Պետպլանի նոր հաշիվներով 1924/25
թվին կազմում եր նախապատերազմյանի 87,3 տոկ., իսկ ամբողջ
արդյունաբերության արտադրանքը կազմում եր նախապատե-
րազմյանի 63,7 տոկ., ապա այժմ, յերկու տարի անց, 1926/27 թ.
դյուղատնտեսության արտադրանքն արդեն 108,3 տոկ. է կազ-
մում, իսկ արդյունաբերության արտադրանքը՝ 100,9 տոկոս:
Ըստ Պետպլանի վերահսկիչ թվերի, 1927/28 թվականի համար
յենթադրվում է դյուղատնտեսության արտադրանքի հետագա
մեծացում մինչև նախապատերազմյանի 111,8 տոկ., իսկ ար-
դյունաբերության արտադրանքին՝ մինչև 114,4 տոկոս:

Յերկրում առևտրա-միջնորդային շրջանառության աճումը
յերկու տարվա ընթացքում: Յեթե 1924/25 թ. շրջանառության
չափերն ընդունենք իբրև 100 (14613 միլ. չեռլ. ուուբ.), ապա,
1926/27 թ. մենք ունենք 97 տոկ. մեծացում (28775 միլ. ոուբ.),
իսկ 1927/28 թ. յենթադրվում է հետագա աճում մինչև 116 տոկ.
(33440 միլ. ոուբ.):

Մեր վարկային սիստեմի զարգացումը յերկու տարվա ըն-

թացքում: Յեթե իբրև 100 ընդունենք մեր բոլոր վարկային հիմնարկներին 1925 թ. հոկտեմբերի 1-ի համահավաք հաշիվկշիռները (5343 միլ. չեքվ. ուրբ.), ապա առ 1927 թ. մեկն հուլիսի մենք ունենք 53 տոկ. աճում (8175 միլ. ու.): Հիմք չկա տարակուսելու, Վոր 1927/28 թ. կտա մեր ազդայնացված վարկային սխառմի հետագա աճում:

Յերկաթուղային տրանսպորտի զարգացումը յերկու տարվա ընթացքում: Յեթե մենք մեր ամբողջ յերկաթուղային ցանցում 1924/25 թ. ունեյինք նախապատերազմյան բեռնաշրջանառության 63,1 տոկ., ապա այժմ, 1926/27 թ. մենք ունենք 99,1 տոկոս, իսկ 1927/28 թ. կունենանք 111,6 տոկոս: Եւ յես չեմ խոսում այն մասին, Վոր այդ յերկու տարում մեր յերկաթուղային ցանցը մեծացել է 74,4 հազ. կիլոմետրից մինչև 76,2 հազ. կիլ., Վոր նախապատերազմյան մակարդակի հանդեպ կազմում է մեծացումն 30,3 տոկ., իսկ 1917 թ. հանդեպ՝ 8,9 տոկոսով:

Պետական բյուջեյի աճումը յերկու տարվա ընթացքում: Յեթե հանրազգումարային բյուջեն (պետական միասնական բյուջե պլյուս տեղական բյուջեները) մեղանում 1925/26 թ. համար կազմում էր նախապատերազմյանի 72,4 տոկ. (5024 միլիոն ուրբ.), ապա ներկա մոմենտի, այսինքն 1927/28 թ. համար հանրազումարային բյուջեն պետք է կազմի նախապատերազմյանի 110—112 տոկ. (7 միլիարդ ուրբուց ավելի): Յերկու տարվա մեջ աճը կազմում է 41,5 տոկոս:

Արտաքին առևտրի աճումը յերկու տարվա ընթացքում: Յեթե արտաքին առևտրի ընդհանուր շրջանառությունը մեղանում 1924/25 թ. կազմում էր 1282 միլ. ուրբի, այսինքն նախապատերազմյանի մոտ 27 տոկ., ապա այժմ, 1926/27 թ. մենք ունենք 1483 միլ. ուրբու շրջանառություն, այսինքն նախապատերազմյանի 35,6 տոկ., իսկ 1927/28 թ. յենթադրվում է, Վոր կունենանք 1626 միլ. ուրբ., այսինքն նախապատերազմյանի 37,9 տոկոսը: Արտաքին առևտրի զարգացման դանդաղեցված տեմպի պատճառներն են նախ՝ այն փաստը, Վոր բուրժուական պետությունները հաճախ խոչընդոտներ են հարուցանում մեր արտաքին առևտրի առաջ, Վորոնք յերբեմն վեր են ածվում թագցված բլոկադայի, յերկրորդ՝ այն փաստը, Վոր մենք չենք կարող առևտուր անել ըստ բուրժուական ֆորմուլայի—«ինքներս կուշտ չենք ուտի, բայց կարտահանենք»: Այստեղ պլյուս է հանդիսանում արտաքին առևտրի դժով 1926/27 թ. ակտիվ

ապրոն 57 միլ. ուրբու դումարի չափով: Սա 1923/24 թվից հետո առաջին տարին է, յերբ արտաքին առևտրի բալանսը պլյուսով է ամփոփվում:

Իբրև յերկու տարվա ազգային ամբողջ յեկամտի ընդհանուր աճման հանրազումար մենք ունենք հետեյալ պատկերը. յեթե ընդունենք, Վոր ԽՍՀՄ-ի ազգային յեկամուտը 1924/25 թ. կազմում էր 15589 միլ. չեքվ. ուրբ., ապա 1925/26 թ. մենք ունենք 15252 միլ. ուրբ., այսինքն մեկ տարում 29,9 տոկ. աճ, իսկ 1926/27 թ.՝ 22560 միլ. ուրբ., այսինքն մեկ տարում 11,4 տոկոս աճ: Ըստ Պետպլանի վերահսկիչ թվերի՝ մենք 1927/28 թվականին ունենալու յենք 24208 միլ. ուրբ., այսինքն 7,3 տոկոս աճ:

Յեթե նկատի առնենք, Վոր Միացյալ Նահանգների ազգային յեկամտի տարեկան միջին աճը 3—4 տոկոսից բարձր չէ (մեկ անգամ միայն, անցյալ դարի 80-ական թվականներին Միացյալ Նահանգներն ունեցել են ազգային յեկամտի մոտ 7% աճ), իսկ այլ յերկիրների, որինալ, Անգլիայի ու Գերմանիայի, ազգային յեկամտի տարեկան աճը 1—3 տոկոսից բարձր չէ, ապա պետք է ընդունել, Վոր ԽՍՀՄ-ի ազգային յեկամտի աճման տեմպը վերջին տարիներում ռեկորդային է հանդիսանում Յեվրոպայի ու Ամերիկայի կապիտալիստական խոշոր յերկիրների համեմատությամբ:

Յեզրակացություն. մեր յերկրի ժողովրդական տնտեսությունն անում է արագ տեմպով:

Կուսակցության խնդիրն է՝ առաջ շարժել մեր ժողովրդական տնտեսության զարգացումը արտադրության բոլոր նյութերի գծով:

բ) Ժողովրդական տնտեսության աճումը մեղանում ընթանում է Վո՛չ թե կուրորեն, Վո՛չ թե արտադրանքի քանակական հասարակ աճման կարգով, այլ հայտնի, խստորեն Վորոշ ուղղությամբ: Վերջին յերկու տարվա ընթացքում յերկու հիմնական հանգամանք՝ ինդուստրիական ֆակտորներ են հանդիսանում Ժողովրդական տնտեսության զարգացման գործում: Նախ, մեր Ժողովրդական տնտեսության զարգացումն ընթանում է յերկրի ինդուստրիալիզմի նշանի տակ, դուրդատնտեսության վերաբերմամբ արդյունաբերության աճող դերի նշանի տակ: Յերկրորդ, Ժողովրդական տնտեսության, յերկրի ինդուստրացման զարգացումն, ինչպես արտադրության բնագավառում, այնպես էլ ասպրանքաշրջանառության բնագավառում, ընթանում է տնտես-

սուբյան սոցիալիստական ձևերի տեսակարար կշռի ու կրամա-
նատարական դերի մեծացման ուղղությամբ՝ մասնավորապես
բանջային ու կապիտալիստական սեկտորների հաշվին:

Թվեր ժողովրդական տնտեսության սխեմայի մեջ արդյու-
նաբերության տեսակարար կշռի աճման մասին (առանց տրանս-
պորտի և էլեկտրիֆիկացիայի): Յեթե արդյունաբերության
համախառն արտադրանքի բաժինը ժողովրդական տնտեսության
ամբողջ արտադրանքի համեմատությամբ 1924/25 թ. նախա-
պատերազմյան զննումը կազմում էր 32,4 տոկ., իսկ գյուղա-
տնտեսության բաժինը՝ 67,6 տոկ., ապա 1926/27 թ. արդյու-
նաբերության բաժինն աճեց մինչև 38 տոկ., գյուղատնտեսու-
թյան բաժինն ընկավ մինչև 62 տոկոս: 1927/28 թ. արդյունա-
բերության բաժինը պետք է աճի մինչև 40,2 տոկ., իսկ գյու-
ղատնտեսության բաժինը պետք է իջնի մինչև 59,8 տոկոս:

Ինդուստրիայի հիմնական առանցքը ներկայացնող՝ արտա-
դրության գործիքների ու միջոցների արտադրության տեսակա-
րար կշռի աճման վերաբերյալ թվերն ամբողջ արդյունաբերու-
թյան նկատմամբ յերկու տարվա ընթացքում. 1924/25 թ. ար-
տադրության միջոցների արտադրության բաժինը 34,1 տոկոս
էր, 1926/27 թ.—37,6 տոկ., իսկ 1927/28 թ. յենթադրվում է
հասցնել 38,6 տոկոսի: Պետական խոշոր արդյունաբերության
մեջ արտադրության միջոցների արտադրության տեսակարար
կշռի աճման վերաբերյալ թվերը յերկու տարվա համար. 1924/25
թվին 42,0 տոկոս էր, 1926/27 թ.—44,0 տոկ., իսկ 1927/28
թվին յենթադրվում է հասցնել 44,9 տոկոսի:

Ինչ վերաբերում է արդյունաբերության ապրանքային ար-
տադրանքին ու նրա տեսակարար կշռին ապրանքների ամբողջ
զանգվածում, ապա արդյունաբերության բաժինը 1924/25 թ.
53,1 տոկոսից յերկու տարվա մեջ աճել-հասել է 1926/27 թ.
59,5 տոկ., իսկ 1927/28 թ. նա պետք է հասնի 60,7 տոկ.,
մինչդեռ գյուղատնտեսության ապրանքային արտադրանքի բա-
ժինը 1924/25 թ. կազմում էր 46,9 տոկ., 1926/27 թ. իջավ
40,5 տոկոսի, իսկ 1927/28 թ. պետք է իջնի մինչև 39,3 տոկոս:
Յեզրակացություն. մեր յերկիրը ինդուստրիալ յերկիր է
դառնում:

Կուսակցության խնդիրն է՝ բոլոր միջոցներով առաջ շար-
ժել մեր յերկրի ինդուստրացումը:

Թվեր տնտեսության սոցիալիստական ձևերի տեսակարար
կշռի և հրամանատարական դերի՝ յերկու տարվա մեջ մասնա-

վոր-ապրանքային և կապիտալիստական սեկտորների հաշվին
տեղի ունեցած աճման մասին: Մինչդեռ ժողովրդական տնտե-
սության հանրայնացված սեկտորի (պետական և կոոպերատիվ
արդյունաբերություն, տրանսպորտ, էլեկտրիֆիկացիա և այլն)
կապիտալ ներդրանքները 1924/25 թ. 1231 միլ. ռուբլուց աճել
են 1926/27 թ. մինչև 2683 միլ., իսկ 1927/28 թ. ներդրանքները
պիտի աճեն մինչև 3456 միլ., վոր կազմում է 1924/25 թ. 43,8
տոկ. կազմող ներդրանքների աճ մինչև 65,3 տոկ. 1927/28
թվին,—ժողովրդական տնտեսության չհանրայնացված սեկտորի
ներդրանքները շարունակ ընկել են հարաբերաբար և միայն ան-
նշան չափով են աճել բացարձակ թվանշաններով 1924/25 թ.
1577 միլիոնից մինչև 1926/27 թ. 1717 միլ., իսկ 1927/28 թ.
պետք է հասնեն 1836 միլիոնի, վոր չհանրայնացված սեկտորի
ներդրանքների տեսակարար կշռի անկումն է տալիս 1924/25 թ.
56,2 տոկոսից մինչև 1927/28 թ. 34,7 տոկոսը:

Մինչդեռ արդյունաբերության հանրայնացված սեկտորի
նախախառն արտադրանքը 1924/25 թ. 81 տոկոսից աճել է մին-
չև 1926/27 թ. 86 տոկոսն ամբողջ արդյունաբերության, իսկ
1927/28 թ. պետք է մեծանա մինչև 86,9 տոկ.,—արդյունաբե-
րության չհանրայնացված սեկտորի դերը տարեցտարի ընկել
է. 1924/25 թ. 19 տոկոսից մինչև 1926/27 թ. 14 տոկոսն ամ-
բողջ արդյունաբերության արտադրանքի, իսկ 1927/28 թ.
պետք է նվազի մինչև 13,1 տոկոսը: Ինչ վերաբերում է մասնա-
վոր կապիտալի դերին խոշոր (ցենզային) արդյունաբերության
մեջ, ապա նա ընկնում է վոչ միայն հարաբերաբար (1924/25
թվին 3,9 տոկ., և 1926/27 թ. 2,4 տոկ.), այլև բացարձակու-
թյան (1924/25 թ. 169 միլիոն նախապատերազմյան ռուբլի և
1926/27 թ. 165 միլ. նախապատերազմյան ռուբլի):

Մասնավոր կապիտալիստական տարրերի նույնպիսի հետ-
մղում ունենք յերկրի ապրանքաշրջանառության բնագավառում:
Մինչդեռ առևտրա-միջնորդային ամբողջ շրջանառության մեջ
հանրայնացված սեկտորի բաժինը 1924/25 թվին կազմում էր
72,6 տոկ., մեծածախի մեջ՝ 90,6 տոկ., իսկ մանրածախի
մեջ՝ 57,3 տոկ., 1926/27 թ. հանրայնացված սեկտորի տեսա-
կարար կշիռն ամբողջ շրջանառության մեջ աճել է մինչև 81,9
տոկ., մեծածախի մեջ՝ մինչև 94,9 տոկ., մանրածախի մեջ՝
մինչև 67,4 տոկ.,—մասնավոր սեկտորի բաժինն այդ ժամա-
նակվա ընթացքում առևտրա-միջնորդային ամբողջ շրջանառու-
թյան մեջ 27,4 տոկոսից իջել է մինչև 18,1 տոկ., մեծածախի

մեջ՝ 9,4 տոկոսից մինչև 5,1 տոկ., մասնածախսի մեջ՝ 42,7 տոկոսից մինչև 32,6 տոկ., ընդամեն 1927/28 թ. յենթադր-վում է, ըստ առևտրի բոլոր տեսակների, մասնավոր սեկտորի տեսակարար կշիռն հետագա իջեցումն:

Ֆեդրալացուքյուն. մեր յերկիրը դեպի սոցիալիզմ է գնում վստահ ու արագ կերպով, հետին պլանը մղելով ու ժողովրդա-կան տնտեսությունից ֆայլ առ ֆայլ վտարելով կապիտալիստա-կան տարրերը:

Այս փաստը մեր առջև բացահայտում է «ո՞վ ում» հարցի հիմ-քը: Այս հարցը Լենինի կողմից դրվեց 1921 թ. նոր տնտեսական քաղաքականություն մտցնելուց հետո: Կկարողանա՞նք արդյոք սոցիալիզացիայի յենթարկված մեր ինդուստրիան շաղկապել դյուղացիական տնտեսության հետ, հետ մղելով մասնավոր առև-տրականին, մասնավոր կապիտալիստին և առևտուր անել սովո-րելով, թե՞ մասնավոր կապիտալը կհաղթի մեզ, պառակտում առաջացնելով պրոլետարիատի ու դյուղացիության միջև, — հա-թե այն ժամանակ ինչպես էր ծառացած հարցը: Այժմ մենք կարող ենք ասել, վոր մենք հիմնականում արդեն վճռողական հաջողություններ ունենք այդ բնագավառում: Այս բանը ժխտել կարող են թերևս միայն կուլրերը կամ խեղադուրկները: Բայց «ով ում» հարցն այժմ արդեն այլ բնույթ է ստանում: Այս հարցն այժմ առևտրի բնագավառից փոխադրվում է արտադրության բնագավառը, տնայնագործական արտադրության բնագավառը, դյուղատնտեսական արտադրության բնագավառը, վորտեղ մա-նավոր կապիտալն ունի իր վորոշ տեսակարար կշիռը և վորտե-ղից նրան պետք է սխտեմատիկորեն դուրս մղել:

Կուսակցության խնդիրն է. ընդլայնել ու ամրապնդել մեր սոցիալիստական հրամայող բարձունքները ժողովրդական տնտեսության բոլոր ճյուղերի մեջ ինչպես ֆազաբում, այնպես էլ գյուղում, կուրս բռնելով դեպի կապիտալիստական տարրե-րի լիկվիդացիան ժողովրդական տնտեսության հմեջ:

2. ՄԵՐ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ԽՈՇՈՐ ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՏԵՄՊԸ

ա) Յերկրի ամբողջ արդյունաբերության ավելի քան 77 տոկ. կազմող աղգայնացված խոշոր արդյունաբերության ար-տադրանքի աճումը: Յեթե 1925/26 թ. աղգայնացված խոշոր ար-դյունաբերության արտադրանքի աճը (նախապատերազմյան ուր-

իններով) կազմում էր նախընթաց տարվա համեմատությամբ 42,2 տոկ., 1926/27 թ. — 18,2 տոկ., իսկ 1927/28 թ. կկազմի 15,8 տոկ., ապա ըստ Պետպլանի սևագիր և նկատելի չափով նվազեցված հնգամյա նախազժանքի՝ հինգ տարվա մեջ արտա-դրանքի աճը կկազմի 76,7 տոկ., արտադրանքի տարեկան միջին-թվաբանական աճը 15 տոկ. և արդյունաբերական արտադրանքը 1931/32 թվին կաճի կրկնակի՝ նախապատերազմյան արտադրան-քի համեմատությամբ:

Յեթե վերցնենք յերկրի ամբողջ — թե՛ խոշոր (պետական ու մասնավոր), թե՛ մանր — արդյունաբերության համախառն ար-տադրանքը, ապա արտադրանքի տարեկան միջին — թվաբանական աճն ըստ Պետպլանի հնգամյա նախազժանքի կկազմի մոտ 12 տոկ., վոր 1931/32 թ. կտա, նախապատերազմյան մակարդակի համեմատությամբ, արդյունաբերական ամբողջ արտադրանքի դրեթե 70 տոկ. հավելում:

Ամերիկայում արդյունաբերական ամբողջ արտադրանքի տա-րեկան աճը հինգ տարում՝ 1890—1895 թ. թ. կազմում էր 8,2 տոկ., 1895—1900 թ. թ. հինգ տարում՝ 5,2 տոկ., 1900—1905 թվերի հինգ տարում՝ 2,6 տոկ., 1905—1910 թ. թ. հինգ տա-րում՝ 3,6 տոկ.: Խուսափում 1895—1905 թ. թ. տասնամյա-կում տարեկան միջին աճը յեղել է 10,7 տոկ., 1905—1913 թվերի ութնամյակում՝ 8,1 տոկոս:

Մեր սոցիալիստական արդյունաբերության արտադրանքի, ինչպես նաև ամբողջ արդյունաբերության արտադրանքի տարե-կան աճի տոկոսը մի ռեկորդային տոկոս է, վորպիսին չունի աշխարհում կապիտալիստական վոչ մի խոշոր յերկիր:

Յեվ դա՝ չնայած այն բանին, վոր ինչպես ամերիկական արդյու-նաբերությանը, այնպես էլ առանձնապես ուստական նախապա-տերազմյան արդյունաբերությանը, առատորեն բեղմնավորվում էին ոտարերկրյա կապիտալի հզոր ներհոսումով, մինչդեռ մեր աղգայնացված արդյունաբերությանը հարկադրված է խարսխվելու իր սեփական կուտակումների վրա:

Յեվ դա՝ չնայած այն բանին, վոր մեր աղգայնացված ար-դյունաբերությանը արդեն վորտե և դրել վերակառուցման ժամա-նակաշրջանը, յերբ հին գործարանների վերասարքավորումն ու նորերի կառուցումը վճռողական նշանակություն է ստանում արդյունաբերական արտադրանքի աճի համար:

Ըստ իր գարգացման տեմպի մեր արդյունաբերությունն առ-

հասարակ, մեր սոցիալիստական արդյունաբերությունն առանձնապես՝ հասնում է կապիտալիստական յերկիրների արդյունաբերության զարգացման ու նրանից առաջ է անցնում:

բ) Ինչո՞վ բացատրել մեր խոշոր արդյունաբերության վարչագրման այս չտեսնված տեմպը:

Նախ, այն բանով, վոր նա ազգայնացված արդյունաբերության է, այդ պատճառով ազատ է կապիտալիստական խմբերի չահախնդիր ու հակահասարակական շահերից և հնարավորության ունի զարգանալու ամբողջությամբ վերցրած հասարակության շահերի տեսակետից:

Յերկրորդ՝ այն բանով, վոր նա աշխարհում դոյութուն ունեցող բոլոր արդյունաբերություններից ամենախոշոր ու ամենահամակենտրոնացված արդյունաբերությունն է, այդ պատճառով էլ նա բոլոր հնարավորություններն ունի հաղթելու մասնավոր կապիտալիստական արդյունաբերությանը:

Յերրորդ, այն բանով, վոր իր ձեռքում պահելով ազգայնացված տրանսպորտը, ազգայնացված վարկը, ազգայնացված արտաքին առևտուրը, պետական ընդհանուր բյուջեն՝ պետությունը բոլոր հնարավորություններն ունի պլանային կարգով զեկավարելու ազգայնացված արդյունաբերությունը, վորպես արդյունաբերական միասնական տնտեսություն, մի բան, վոր ահադին առավելություններ է տալիս ամեն մի այլ արդյունաբերության հանդեպ և վոր նրա զարգացման տեմպն արագացնում է շատ անգամ:

Զորրորդ, այն բանով, վոր ազգայնացված արդյունաբերությունն իբրև ամենախոշոր ու ամենահզոր արդյունաբերություն բոլոր հնարավորություններն ունի կիրառելու իր արտադրանքի ինքնարժեքի անշեղ իջեցման, արտարկման գների իջեցման և արտադրանքի եժանացման քաղաքականությունը, դրանով իսկ իր արտադրանքի համար ընդլայնելով շուկան, բարձրացնելով ներքին շուկայի տարողությունը և իր համար հարաճուն աղբյուր ստեղծելով արտադրության հետագա ծավալման համար:

Հինգերորդ, այն բանով, վոր ազգայնացված արդյունաբերությունը, շատ պատճառներով, իսկ ի միջի այլոց և այն պատճառով, վոր գների իջեցման քաղաքականության է հետևում, կարող է զարգանալ քաղաքի ու դուղի, պրոլետարիատի ու դյուղացիության աստիճանական մերձեցման պայմաններում ի հակադեմ կապիտալիստական արդյունաբերության, վորը զար-

գանում է դյուղացիության հյութերը քամող բուժական քաղաքի ու ավերվող դյուղի հարաճուն թշնամության պայմաններում:

Վերջապես, նրանով, վոր ազգայնացված արդյունաբերությունը հենվում է բանվոր դասակարգի վրա, վորպես մեր ամբողջ զարգացման հեղեմոնի վրա, այդ պատճառով նա հնարավորություն ունի ավելի մեծ հեշտությամբ զարգացնելու տեխնիկան առհասարակ, աշխատանքի արտադրողականությունը մասնավորապես ու կիրառելու արտադրության ու կառավարման ռացիոնալիզացիան, բանվոր դասակարգի լայն մասսաների աջակցությունն ունենալով, մի բան, վոր չկա և լինել չի կարող արդյունաբերության կապիտալիստական սխտեմի ժամանակ:

Այս ամենի մասին անտարակուսելիորեն խոսում են մեր տեխնիկայի արագ աճումը վերջին յերկու տարվա ընթացքում և արդյունաբերության նոր ճյուղերի (մեքենաշինություն, հաստոցաշինություն, տուրբինաշինություն, ավտո- և ավիաշինություն, քիմիա և այլն) արագ զարգացումը:

Այդ մասին է նմանապես խոսում արտադրության մեզանում կիրառվող ռացիոնալիզացիան աշխատող (7-մայա աշխատող) կրճատման առկայությամբ և բանվոր դասակարգի նյութական ու կուլտուրական դրության անշեղ վերելքի առկայությամբ, մի բան, վոր չկա և լինել չի կարող տնտեսության կապիտալիստական սխտեմի ժամանակ:

Ընդհանրապես արդյունաբերության զարգացման չտեսնված տեմպը արտադրության խորհրդային սխտեմի գերազանցության ուղղակի ու անտարակուսելի ապացույցն է կապիտալիստական սխտեմի հանդեպ:

Լենինն իրավացի յեր, յերբ գեռես 1917 թվի սեպտեմբերին, մինչև բուլգեիկների կողմից իշխանությունը վերցնելը, ասում եր, վոր, պրոլետարիատի դիկտատուրա հաստատելով, մենք կարող ենք և պետք է հասնենք առաջավոր յերկիրներին ու նրանցից առաջ անցնենք նաև տնտեսապես» (XXI հ., էջ 191):

Կուսակցության խնդիրն է՝ ամրապնդել սոցիալիստական արդյունաբերության զարգացման ձեռք բերված տեմպը և մերձավորագույն ապագայում ուժեղացնել այն, նպատակ ունենալով այն բարենպաստ պայմանների ստեղծումը, վորոնք անհրաժեշտ են, վարպետի հասնեմ կապիտալիստական առաջավոր յերկիրներին ու անցնեմ:

ա) Գյուղում, ընդհանրապես, արտադրանքի համեմատաբար դանդաղ աճում ունենք մենք: Յեթե 1925/26 թվի համախառն արտադրանքի աճը (նախապատերազմյան ռուբլիներով) նախորդ տարվա համեմատությամբ կազմում էր 19,2 տոկ., 1926/27 թ. — 4,1 տոկ., 1927/28 թ. կկազմի 3,2 տոկ., ապա ըստ Պետպլանի սեւագիր ու նկատելի չափով նվազեցված հնգամյա նախագծանքի՝ արտադրանքի աճը հինգ տարում կազմելու յե 24 տոկ., արտադրանքի տարեկան միջին-թվաբանական աճը կանի 4,8 տոկ. և գյուղատնտեսական արտադրանքը 1931/32 թ. նախապատերազմյան արտադրանքի համեմատությամբ կաճի 28—30 տոկոսով:

Սա գյուղատնտեսական արտադրանքի փոքրիշատե տանելի տարեկան աճ է: Բայց չի կարելի այն անվանել վո՛չ ոեկորդային՝ կապիտալիստական յերկիրների համեմատությամբ, վո՛չ էլ բավականաչափ՝ նրա համար, վոր ապագայում պահպանենք անհրաժեշտ հավասարակշռությունը գյուղատնտեսությունում ու մեր ազգայնացված արդյունաբերության միջև:

Գյուղատնտեսության համախառն արտադրանքի տարեկան աճը ՀԱՄՆ-ում հավասար է յեղել 1890—1900 թ. թ. տասնամյակին — 9,3 տոկոս, 1900—1910 թվականների տասնամյակին—3,1 տոկ., 1910—1920 թ.թ. տասնամյակին—1,4 տոկ.: Նախապատերազմյան Ռուսաստանում գյուղատնտեսական արտադրանքի տարեկան աճը 1900—1911 թ. թ. տասնամյակին հավասար է յեղել 3,2 տոկ.—3,5 տոկ.: Ճիշտ է, մեր գյուղատնտեսական արտադրանքի տարեկան աճը 1926/27—1931/32 թ. թ. հինգ տարվա ընթացքում կկազմի 4,8 տոկ., ընդամեն, ինչպես յերեւիում է, գյուղատնտեսական արտադրանքի աճի տոկոսը խորհրդային պայմաններում մեծացել է կապիտալիստական Ռուսաստանի ժամանակաշրջանի աճի համեմատությամբ: Բայց չպետք է մոռանալ, վոր մինչդեռ ազգայնացված արդյունաբերության համախառն արտադրանքը 1931/32 թ. կրկնակի կավելանա նախապատերազմյան արդյունաբերական արտադրանքի համեմատությամբ, իսկ ամբողջ արդյունաբերության արտադրանքը 1931/32 թ. մոտ 70 տոկ. գերազանցումն կտա նախապատերազմյան մակարդակից, գյուղատնտեսության արտադրանքն այդ ժամանակ միայն 28—30 տոկ., այսինքն մեկ յերրորդից պակասով

կգերազանցի նախապատերազմյան գյուղատնտեսական արտադրանքից:

Այս պատճառով մեր գյուղատնտեսության զարգացման տեմպը չի կարելի ընդունել բավականաչափ բավարար:

բ) Ինչո՞վ բացատրել գյուղատնտեսության զարգացման այդպիսի համեմատաբար դանդաղ տեմպը մեր ազգայնացված արդյունաբերության զարգացման տեմպի համեմատությամբ: Դա բացատրվում է ինչպես մեր գյուղատնտեսական տեխնիկայի չափազանց հետամնացությամբ ու գյուղի կուլտուրական վիճակի խիստ ցածր մակարդակով, այնպես էլ, առանձնապես, նրանով, վոր մեր փոշիացած գյուղատնտեսական արտադրությունը չունի այն առավելությունները, վոր ունի մեր խոշոր, միավորված ազգայնացված արդյունաբերությունը: Գյուղատնտեսական արտադրությունն ամենից առաջ ազգայնացված ու միավորված չէ, այլ փոշիացած ու փոքր կտորներով ցրվի տված: Նա պլանային կարգով չի վարվում և առայժմ իր ահադին մասով յենթաթաղիված է մանր արտադրության տարրերին: Նա չի միավորված և չի խոշորացված կոլեկտիվիզացիայի գծով, այդ պատճառով դեռևս չահագործելու հարմար դաշտ է ներկայացնում կուլակային տարրերի համար: Այս հանդամանքները փոշիացած գյուղատնտեսությունը զրկում են խոշոր, միավորված ու պլանային կարգով վարվող արտադրության այն վիթխարի առավելություններից, վոր ունի մեր ազգայնացված արդյունաբերությունը:

Վո՞րտեղ է յեկը գյուղատնտեսության համար: Գուցե ընդհանրապես մեր արդյունաբերության, մասնավորապես մեր ազգայնացված արդյունաբերության զարգացման տեմպի դանդաղեցման մեջ: Վո՛չ մի գեպըում: Դա կլինեք ամենառեակցիոն, հակալուրդեստարական ուտոպիա: (Չայնեք—«Ճիշտ է»): Ազգայնացված արդյունաբերությունը պետք է զարգանա և կզարգանա արագացված տեմպով: Դրանումն է դեպի սոցիալիզմը կատարվող մեր առաջադրման յերաշխիքը: Դրանումն է այն բանի յերաշխիքը, վոր վերջապես կինդուստրացվի ինքը գյուղատնտեսությունը:

Հասա վո՞րն է յեկը: Յեկը անցումն է գյուղացիական մանր ու փոշիացած տնտեսություններից խոշոր ու միավորված տնտեսությունների՝ հողի հասարակական մշակման հիմքի վրա, հողի կոլեկտիվ մշակման անցնելը նոր, ավելի բարձր տեխնի-

կայի բազայի վրա: Յեղն այն է, վոր գյուղացիական մանր ու մանրագույն տնտեսություններն աստիճանաբար, բայց անշեղորեն, վո՛չ թե սեղմելու կարգով, այլ ցույց տալու և համոզելու կարգով, միավորենք վորպես խոշոր տնտեսություններ հողի հասարակական, ընկերային, կոլեկտիվ մշակման հիմքի վրա, դործ դնելով գյուղատնտեսական մեքենաներ ու տրակտորներ, կիրառելով հողագործության ինտենսիֆիկացիայի գերական յեղանակներ: Այլ յեղքեր չկան: Առանց դրան մեր գյուղատնտեսությունն իվիճակի չե վո՛չ հասնելու գյուղատնտեսապես ամենից զարգացած կապիտալիստական յերկիրներին (կանադան և նրա նմանները), վո՛չ նրանցից առաջ անցնելու: Մեր բոլոր միջոցառումները գյուղատնտեսական կապիտալիստական տարրերի սահմանափակման, գյուղում սոցիալիստական տարրերը զարգացնելու, գյուղացիական տնտեսությունները կոոպերատիվ զարգացման հույսը ներդրվելու, գյուղացիական տնտեսությունն ինչպես մատակարարման ու վաճառահանման կողմից, այնպես էլ արտադրության կողմից ընդգրկելու դժով գյուղի վրա պետության արած պլանային ներգործության վերաբերմամբ, — այս բոլոր միջոցառումները, ճիշտ է, վճռողական միջոցառումներ են, բայց և այնպես նախապատրաստական միջոցառումներ են գյուղատնտեսությունը կոլեկտիվիզմի ուղիների վրա փոխադրելու համար:

դ) Այս ուղղությամբ յերկու տարում ի՞նչ է արված կուտակցության կողմից: Քիչ բան չե արված: Բայց բնավ ել վո՛չ այն ամենը, ինչ վոր կարելի յեր անել: Ինչ վերաբերում է գյուղատնտեսությունն, այսպես ասած, դրսից ընդգրկելուն՝ գյուղատնտեսությանը անհրաժեշտ շինվածքներ մատակարարելու դժով և գյուղատնտեսական արդյունքները վաճառահանելու դժով, ապա այստեղ մենք հետևյալ նվաճումներն ունենք. գյուղատնտեսական կոոպերացիան այժմ միավորում է գյուղացիական բոլոր տնտեսություններին մոտ մեկ յերրորդականը. սպառողական կոոպերացիան գյուղի մատակարարման ընդգրկումը մեծացրել է, 1924/25 թվի 25,6 տոկոսից հասցնելով 1926/27 թվին 50,8 տոկոսի. կոոպերատիվ և պետական մարմինները գյուղատնտեսական արտադրանքի վաճառահանման ընդգրկումը մեծացրել են, 1924/25 թ. 55,7 տոկոսից հասցնելով 1926/27 թ. 63 տոկոսի: Իսկ ինչ վերաբերում է գյուղատնտեսությունն, այսպես ասած, ներսից, գյուղատնտեսական արտադրության դժով ընդգրկելուն, ապա այս բնագավառում մեղ մոտ

սարսափելի քիչ բան է արված: Բավական է ասել, վոր կուտակսուլթյուններն ու խորհտնտեսությունները ներկայումս տալիս են գյուղատնտեսական ամբողջ արտադրանքի ընդամենը 2 տոկոսից մի քիչ ավելի և ասլանքային արտադրանքի 7 տոկոսից մի քիչ ավելի: Այստեղ, իհարկե, քիչ պատճառներ չկան՝ և՛ ոքյեկտիվ, և՛ սուբյեկտիվ: Անհմուտ մոտեցումը դործին, մեր աշխատողների վոչ-բավականաչափ ուշադրությունը դեպի այս դործը, գյուղացիների պահպանողականությունն ու հետամնացությունը, այն միջոցների պակասը, վորոնք անհրաժեշտ են ֆինանսավորելու համար գյուղացիներին հողի հասարակական մշակման անցկացնելու դործը և այլն: Իսկ այստեղ փոքր միջոցներ չեն պահանջվում: Լենինը X համագումարում ասում էր, վոր մենք դեռևս չունենք այն ֆոնդերը, վորոնք անհրաժեշտ են գյուղատնտեսությունը պետական կամ կոլեկտիվ սկզբունքին յենթարկելու համար: Յես կարծում եմ, վոր այժմ այդ ֆոնդերը կունենանք մենք, և նրանք ժամանակի ընթացքում պետք է աճեն: Այնինչ դործն այնպիսի ընթացք է ստանում, վոր առանց գյուղացիական փոշիացած տնտեսությունները միավորելու, առանց նրանց հողի հասարակական մշակմանը անցկացնելու՝ հնարավորություն չկա լրջորեն առաջ շարժելու գյուղատնտեսության վո՛չ ինտենսիֆիկացիան, վո՛չ էլ մեքենացումը, հնարավորություն չկա այնպես դնելու դործը, վոր մեր գյուղատնտեսությունը կարողանա իր զարգացման տեմպով հասնել կապիտալիստական յերկիրներին, որինակ, կանադայի նման յերկրին: Ուստի խնդիրն այն է, վոր այս կարևոր դործի վրա կենտրոնացնենք մեր գյուղական աշխատողների ուշադրությունը: Յես կարծում եմ, վոր հողթողկոմատներին ու գյուղատնտեսական կոոպերացիայի մարմիններին առնթեր դործող վարձակալանները պետք է խոշորագույն դեր խաղան այս դործում: Ահա այն բանի որինակներից մեկը, թե ինչպես են խորհտնտեսությունները յերբեմն գյուղացիներին ոգնում անցնելու հողի կոլեկտիվ մշակման՝ ի մեծ ուղուտ գյուղացիների: Յես նկատի ունեմ Ուկրաինայի խորհտնտեսությունների միավորման այն ոգնությունը տրակտորներով, վոր ցույց է տրված Ուկեսսայի չրջանի գյուղացիներին և այդ գյուղացիներին՝ նորերս «Իզվեստիա»-յում տպված շնորհակալական նամակը այդ ոգնության համար: Թույլ տվեք կարգալ նամակի տեքստը: (Ջայներ—«Խնդրում ենք»):

«Մենք, Շելչենկոյի, Կրասնի, Կալինինի անվան «Չերվո-

նա Զիրկա» յեվ «Ծագող արեւ» խուտորի վերաբնակներս, մեր խորագույն շնորհակալությունն ենք հայտնում խորհրդային իշխանությանն այն ահագին ոգնության համար, վոր ցույց տրվեց մեզ մեր տնտեսության վերականգնման դործում: Մեր մեծամասնութիւնը ձիազուրկ, ինվենտարազուրկ չքավորներ լինելով, չէինք կարողանում մեզ հատկացված հողը մշակել յեվ այն ստիպված էյինք վարձակալութեամբ տալ հնարնակ-կուլակներին բերքի մի մասի դիմաց: Ստացվեց վատ բերք, վորովհետեւ հայտնի յե, վոր վարձակալը լավ չի մշակել ուրիշի հողը: Այն փոքր վարկերը, վոր ստացվում էին պետութեանից, ծախսվում էին մեր կողմից, և տարեցտարի մենք ավելի էինք աղքատանում: Այս տարի մեզ մոտ յեկավ Ուկրաինական խորհանտեսութեանների միավորման ներկայացուցիչը և մեզ փողային վարկերի փոխարեն առջարկեց տրակտորներով մշակել մեր հողերը: Բոլոր վերաբնակները, բացի առանձին կուլակներէից, ավին իրենց համաձայնութիւնը, թեւ քիչ էին հավատում, վոր աշխատանքն արդի տիրոջ հոգատարութեամբ: Ի մեծ ուրախութիւն մեր և ի հեծուկս կուլակների տրակտորները վարեցին ամբողջ խողան և հանգստացող հողը ցելի համար, 5—6 անգամ վերահերկեցին ու տափանեցին մոլախոտերից մաքրելու նպատակով և, վերջապես, ամբողջ դաշտում ցանեցին դատտեսակ ցորեն: Այժմ կուլակներն արդեն չեն ծիծաղում տրակտորային ջոկատի աշխատանքի վրա: Մեր չըմանում այս տարի գյուղացիները անձրեւներ չլինելու հետեանքով համարյա աշնանացան չեն արել, իսկ այն հողերում, վորտեղ վոր ցանված է, դեռուս ծիւեր չկան: Իսկ մեր վերաբնակային դաշտերի ցել արած հողերում հարյուրավոր դեսյատին սեփանչելի ցորեն է կանաչում, վորի նմանը չկա գերմանական ամենահարուստ գաղութներում:

Բացի աշնանացանն անելուց տրակտորներն ամբողջ տարածութիւնը աշնանավարով պատրաստեցին դարձնանացանի համար: Այժմ մեզանում չկա չվարած կամ վարձակալութեամբ տրված վոչ մի դեսյատին հող: Մեզանում չկա վոչ մի չփալոք, վորը չունենար մի քանի դեսյատին աշնանացան ցորեն՝ ցել արած դաշտում ցանած: Տրակտորների այն աշխատանքից հետո, վոր մենք տեսանք, այլևս չենք կամենում վարել չքավորական մանր տնտեսութիւն, այլ վճռել ենք

կազմակերպել հանրայնացված տրակտորային տնտեսութիւն, վորի մեջ չեն լինի գյուղացիական առանձին ցան-փալատներ: Մեզ համար տրակտորային տնտեսութիւն կազմակերպելու դործն արդեն իր վրա յե վերցրել Տարաս Շեվչենկոյի անվան խորհանտեսութիւնը, վորի հետ մենք պայմանագիր ենք կնքել» («Իզվեստիա» №267, 22 նոյեմբերի 1927 թ.):

Ավելի շատ լինելին այսպիսի որինակներ, և այն ժամանակ, ընկերներ, կարելի կլինեն այս գործը շատ առաջ շարժել:

Կուլակցութեան խնդիրն Ե՝ վանառահանման ու մատակարարման գծով լայնացնել գյուղացիական տնտեսութեան ընդգրկումը կոոպերացիայի և պետական մարմինների կողմից և վորպես գյուղում մեր շինարարութեան հերթական գործնական խնդիր՝ դնել գյուղացիական փաշիացած տնտեսութեանների աստիճանական փոխադրումը միավորված խաշոր տնտեսութեանների ռելսերի վրա, հողի հասարակական կոլեկտիվ մշակման վրա՝ հողագործութեան ինտենսիֆիկացիայի և մեքենացման հիմքի վրա, այն հաշվով, վոր զարգացման այդպիսի ուղին գյուղատնտեսութեան զարգացման տեմպի արագացման ու գյուղում կապիտալիստական տարրերի հաղթահարելու կարևորագույն միջոցն է:

* *

Սրանք են ամբողջութեամբ վերցրած հանրագումարներն ու նվաճումները տնտեսական շինարարութեան բնագավառում:

Դա չի նշանակում, թե մեզանում ամեն ինչ բարեհաջող և այդ բնագավառում: Վո՛չ, ընկերներ, մեզանում բնավ եւ ամեն ինչ բարեհաջող չե:

Մեզանում կան, որինակ, ապրանքային սովի տարրեր: Սա միևնույն է մեր տնտեսութեան մեջ: Բայց մի միևնույն, վորը դեռ ևս, ցավօք սրտի, անխուսափելի յե: Վորովհետեւ այն փաստը, վոր մենք զարգացնում ենք արտադրութեան գործիքների ու միջոցների արտադրութեանն ավելի արագ տեմպով, քան թեթեւ արդյունաբերութիւնը, — այդ փաստն ինքնբարձրացնում է, վոր մեզանում մերձավորագույն մի շարք տարրներում դեռուս լինելու յեն ապրանքային սովի տարրեր: Բայց մենք չենք կարող այլ կերպ վարվել, յեթե կամենում ենք բոլոր միջոցներով առաջ շարժել յերկրի ինդուստրացումը: Կան մարդիկ, որինակ, մեր ոպողիցիան, վորոնք իրենց գաղափարախոսութեան համար նյութերը քաղում են սպեկուլան-

տական պոչերում և ճշում են ապրանքային սովի մասին, դրա հետ միասին սահանջելով «դերինդուստրացում»: Բայց դա անմտութուն է, ընկերներ: Միայն տգետները կարող են այդպես խոսել: Մենք չենք կարող և չպետք է կծկենք ծանր արդյունաբերությունը հանուն թեթև արդյունաբերության ամենակերպ զարգացման: Այնինչ՝ թեթև արդյունաբերությունն էլ անհնարին է բավականաչափ զարգացնել՝ առանց ծանր ինդուստրիայի արագացված զարգացման: Կարելի կլինի մեծացնել պատրաստի ապրանքների ներմուծումն ու այդ կերպ խցանել ապրանքային սովը, մի բան, վոր մի ժամանակ պնդում եր ոպողիցիան: Բայց դա մի այնպիսի հիմարություն է, վորից ոպողիցիան պետք է հրաժարվեր: Այլ հարց է, թե վորքան հմուտ կերպով է մեզանում վարվում ապրանքային սովի տարրերը մեղմելու գործը, մի բան, վոր միանգամայն հնարավոր է մեր պայմաններում և վոր միշտ պնդում եր կուսակցությունը: Յես կարծում եմ, վոր հենց այս բնագավառում վոչ ամեն ինչ է մեղանում բարեհաջող:

Այնուհետև, մենք ունենք այնպիսի փաստ, ինչպես համեմատաբար վոչ փոքր քանակությամբ կապիտալիստներն են ինչպես արդյունաբերության բնագավառում, այնպես էլ առևտրի բնագավառում: Այդ տարրերի տեսակարար կշիռն այնքան էլ փոքր չէ, ինչպես մեղանում յերբեմն պատկերում են ընկերներից վոմանք: Սա ևս միևուս է մեր տնտեսության հաշվեկշռի մեջ: Յես նորերս կարդում եյի ընկ. Լարինի՝ բոլոր կողմերով հետաքրքրական գիրքը—«Մասնավոր կապիտալը ԽՍՀՄ-ում»: Յես ընկերներին կհանձնարարեյի կարգալ այդ գրքույիը: Այդ գրքույիկից դուք կտեսնեք, թե ինչպես ճարպիկ ու հմուտ կերպով է կապիտալիստը քողարկվում արհեստագործական կոոպերացիայի դրոշակով, դյուղատնտեսական կոոպերացիայի դրոշակով, այս կամ այն առևտրական մարմինների դրոշակով: Արդյոք ամե՞ն ինչ է արվում նրա համար, վոր սահմանափակվեն, կրճատվեն ու վերջապես ժողովրդական տնտեսության վոլորտից վտարվեն կապիտալիստական տարրերը: Յես կարծում եմ, վոր վոչ ամեն ինչ: Ինձ հայտնի յե, որինակ, վոր տնայնագործական արդյունաբերության բնագավառում առհասարակ, կաշեգործական ու տեքստիլ արդյունաբերության բնագավառում մասնավորապես՝ կան վոչ փոքր քանակությամբ նոր միլիոներներ, վորոնք սուրբկացնում են տնայնագործներին ու ընդհանրապես մանր արտադրողներին: Արդյոք ամե՞ն ինչ է արվում նրա համար, վոր

տնտեսագետ չընկալատենք ու վտարենք այդ շահագործողական տարրերին, կոոպերացիայի կամ պետական մարմինների հետ կապելով տնայնագործներին: Հաղիվ թե կարելի լինի տարակուսել, վոր այս բնագավառում բնավ էլ չի արվում ամեն ինչ: Այնինչ այս հարցը մեզ համար լրջագույն նշանակություն ունի:

Այնուհետև, մենք դյուղում ունենք կուլակության վորոշ աճում: Դա միևուս է մեր տնտեսության հաշվեկշռում: Արդյոք ամե՞ն ինչ է արվում նրա համար, վոր տնտեսագետ սահմանափակվի ու մեկուսացվի կուլակությունը: Յես կարծում եմ, վոր վոչ ամեն ինչ: Անիրավացի յեն այն ընկերները, վորոնք կարծում են, թե կարելի յե և պետք է վերջ տալ կուլակին վարչական միջոցների կարգով, ՊԲՎ միջոցով. ասաց, կնիքը դրեց և վերջակա: Սա հեշտ միջոց է, բայց հեռու յե ներգործող լինելուց: Կուլակին պետք է հաղթել տնտեսական կարգի միջոցներով, հեղափոխական որինականության հիման վրա: Իսկ հեղափոխական որինականությունը դատարկ Փրազ չէ: Դա, իհարկե, չի բացառում կուլակի դեմ միջանի անհրաժեշտ վարչական միջոցներ կիրառելը: Բայց վարչական միջոցները չպետք է փոխարինեն տնտեսական կարգի միջոցառումներին: Պետք է լուրջ ու շաղբուլթյոք դարձնել կուսակցական գծի խեղաթյուրումների վրա կուլակության դեմ մղվող պայքարի բնագավառում մեր կոոպերատիվ մարմինների պրակտիկայի մեջ, առանձնապես դյուղատնտեսական վարկի գծով:

Այնուհետև, մենք ունենք այնպիսի փաստ, ինչպես արդյունաբերության մեջ ինքնարժեքի, արդյունաբերական ապրանքների բացթողման գների և, առանձնապես, քաղաքային ապրանքների մանրածախի գների իջեցման չափազանց զանազակ տեմպն է: Սա նույնպես միևուս է մեր տնտեսական շինարարության հաշվեկշռում: Զի կարելի չնչել, վոր այստեղ մենք ունենք և՛ պետական, և՛ կոոպերատիվ, և՛ կուսակցական ապարատի ահագին դիմադրությունը: Մեր ընկերներն, ըստ յերեուսթին, չեն հասկանում, վոր արդյունաբերական ապրանքների գների իջեցման քաղաքականությունը մեր արդյունաբերության բարելավման, չուկայի ընդլայնման ու այն իսկ աղբյուրի ուժեղացման հիմնական լծակներից մեկն է, վորի բազայի վրա միայն կարող է ծավալվել մեր ինդուստրիան: Հաղիվ թե կարելի յե տարակուսել, վոր այդ միևուսը կարելի կլինի վերացնել միայն անխնա պայքարի միջոցով ընդդեմ գների իջեցման քաղաքականությունը կիրառելու

գործում ապարատի ցուցաբերած այդ իններուության, ապարատի այդ դիմադրության:

Վերջապես, մենք ունենք այնպիսի միևուրեք, ինչպես ողին է բյուջեյի մեջ, արտաքին առևտրի զարգացման ծայրահեղորեն դանդաղ տեմպը և ռեզերվների պակասութունը: Յես կարծում եմ, վոր կարելի կլինե՞ր սկսել ողու աստիճանական կրճատումն, ողու փոխարեն գործի մեջ մտցնելով յեկամտի այնպիսի աղբյուրներ, ինչպես ռադիոն ու կինոն: Իսկապես, ինչո՞ւ մեր ձեռքը չվերցնենք այդ կարևորագույն միջոցները և այդ գործի մեջ չդնենք իսկական բուլճեիկներից հարվածային մարդիկ, վորոնք կարողանային հաջողությամբ հրահրել գործը և վերջապես հնարավորություն տալ կրճատելու ողու գործը: Ինչ վերաբերում է արտաքին առևտրին, ապա ինձ թվում է, թե մեզանում տնտեսության բնագավառում յեղած մի ամբողջ շարք դժվարություններ դեմ են առնում եքսպորտի անբավականաչափությանը: Կարո՞ղ ենք մենք արդյոք առաջ շարժել եքսպորտի գործը: Յես կարծում եմ, վոր կարող ենք: Արդյոք ամեն ինչ է արվում նրա համար, վոր ամբողջ թափով հրահրենք եքսպորտը: Յես կարծում եմ, վոր վոչ ամեն ինչ: Նույն բանը պետք է ասել ռեզերվների մասին: Անիրավացի չեն այն ընկերները, վորոնք ասում են՝ յերբեմն թեթևամտությունից, իսկ յերբեմն գործին ծանոթ չլինելուց՝ թե մենք ռեզերվներ չունենք: Վո՞չ, ընկերներ, մենք ինչ-ինչ ռեզերվիկներ ունենք: Մեր պետության բոլոր մարմինները՝ դավառականներից ու նահանգականներից մինչև մարդայիններն ու կենտրոնականները՝ աշխատում են սե ուրիշ համար վորևէ բան խնայել իբրև ռեզերվ: Բայց այդ ռեզերվները քիչ են: Այդ պետք է ընդունել: Ուստի խնդիրն այն է, վոր վորքան հնարավոր է մեծացնենք ռեզերվները՝ նույնիսկ յերբեմն վորոշ ընթացիկ պահանջմունքների կրճատման հաշվին:

Սրանք են, ընկերներ, մեր տնտեսական չինարարության ստվերային կողմերը, վորոնց վրա պետք է ուշադրություն դարձնել և վորոնք պետք է վերացնել ինչ ել վոր լինի, վորպեսզի հնարավորություն ունենանք առաջ շարժվելու ավելի արագացված տեմպով:

4. ՅԵՐԿՐԻ ԴԱՍԱԿԱՐԳԵՐԸ, ՊԵՏԱԿԱՆ ԱՊԱՐԱՏԸ, ԿՈՒՆՏՈՒՐԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ

Յերկրի տնտեսական դրության հարցերից անցնենք քաղաքական դրության հարցերին:

ա) Բանվոր դասակարգը: Թվեր բանվոր դասակարգի և առհասարակ վարձու աշխատանքով ապրող անձերի քանակական աճման մասին: Վարձու աշխատանքով ապրող անձերի թիվը (առանց գործազուրկների) 1924/25 թ. 8215 հազ. էր, 1926/27 թվին՝ 10·346 հազ.: Աճը 25 տոկոս է: Նրանց մեջ ֆիզիկական աշխատանքի բանվորներ—գյուղատնտեսականներն ու սեզոնայինները ներառյալ—յեղել են 1924/25 թ. 5·448 հազար, 1926/27 թվին—7060 հազար: Աճը 29,6 տոկոս է: Նրանց մեջ խոշոր արդյունաբերության բանվորներ յեղել են 1924/25 թ. 1794 հազար, 1926/27 թվին—2388 հազար: Աճը 33 տոկոս է:

Բանվոր դասակարգի նյութական դրությունը: Վարձու աշխատանքով ապրող անձերի բաժինն ազգային յեկամտի մեջ կազմում էր 1924/25 թ. 24,1 տոկ., իսկ 1926/27 թ. այդ բաժինն աճեց մինչև 29,4 տոկոսը, վոր վարձու աշխատանքով ապրող անձերի՝ ազգային յեկամտի մեջ ունեցած բաժնի նախապատեյաղմյան չափերից գերազանցում է 30 տոկոսով, մինչդեռ այդ սոցիալական խմբերի, այդ թվում բուրժուազիայի բաժինն ազգային յեկամտի մեջ այդ ժամանակաշրջանում նվազել է (որինակ, բուրժուազիայի բաժինը 5,5 տոկոսից ընկել է մինչև 4,8 տոկոսը): Ըստ ամբողջ պետական արդյունաբերության՝ բանվորների ռեալ աշխատավարձը, առանց հավելումների, 1924/25 թվին կազմում էր ամսական 25,18 Մոսկվայի պայմանական ուր., 1926/27 թ.—32,14 ուրբլի, վոր յերկու տարվա մեջ տալիս է բարձրացումն 27,6 տոկոսով և նախապատեյաղմյան մակարդակից գերազանցում է 5,4 տոկոսով: Հավելումներով (սոցալ, կուլտպետքեր, կոմունալ ծառայություններ և այլն) աշխատավարձը 1924/25 թ. կազմում էր նախապատեյաղմյանի 101,5 տոկոսը, իսկ 1926/27 թվին—նախապատեյաղմյանի 128,4 տոկոսը: Սոցիալական ապահովագրության ֆոնդերը 1924/25 թ. 461 միլ. ուրբլուց աճել են 1926/27 թ. մինչև 852 միլիոն, այսինքն 85 տոկոսով, վոր հնարավորություն է տվել հանգստյան անձերով ու սանատորիաներով անցկացնելու 513 հազ. մարդ, նպաստներով ապահովելու 460 հազ. գործազուրկ և 700 հազ. թոշակառու

(աշխատանքի և քաղաքացիական պատերազմի խնամախոսներին) ու հիվանդ բանվորներին լրիվ աշխատավարձը վճարելու հիվանդության ժամանակաշրջանի համար: Բանվորական բնակարանային շինարարության ծախքերը, այսինքն ծախսումները, յերկու տարի առաջ, 1924/25 թ., կազմում էին 132 միլիոնից մի քիչ ավելի, 1925/26 թվին—230 միլ. ավելի, 1926/27 թվին—282 միլ., 1927/28 թ. կազմեն ավելի քան 391 միլիոն, ներառյալ ԿԳԿ-ի մանիֆեստով վորոշված 50 միլիոնը: Անցած յերեք տարվա մեջ ընդամենը բանվորական բնակարանային շինարարության վրա, առանց անհատականի, արդյունաբերության, տրանսպորտի, գործկոմների և կոոպերացիայի դժուր ծախսված է 644,7 միլ., իսկ 1927/28 թվին նշանակվածի հետ միասին՝ 1,036 միլ. ուղբի: Այդ հատկացումները յերեք տարվա մեջ հնարավորության տվին կառուցելու 4594 հաղ. քառ. մետր բնակելի տարածություն, բավարարելու 257 հաղ. բանվորի, իսկ ընտանիքներին հետ մեկտեղ՝ մոտ 900 հաղ. մարդու:

Գործադրվողության հարցը: Յես պետք է ասեմ, վոր այստեղ տարածխածններ կան ՀԱՄԿԽ-ի ու Աշխտոդկոմատի միջև: Յես Աշխտոդկոմատի թվերն եմ վերցնում այն պատճառով, վոր ներքանք ընդգրկում են աշխատանքի բորսաների հետ կապված իրոք գործադուրկ տարրը: Ըստ Աշխտոդկոմատի տվյալների՝ գործադուրկներին թիվը յերկու տարվա մեջ աճել է 950 հազարից մինչև 1048 հազար: Դրանց մեջ ինդուստրիալ բանվորները կազմում են 16,5 տոկ., իսկ մտավոր աշխատանքով պարապող անձերն ու վոչ-վորակյալ բանվորները՝ 74 տոկոս: Այսպիսով, մեր գործադրվողության հիմնական աղբյուրը գյուղի գերբնակչությունն է և միայն ուսումնական աղբյուրը՝ մեր արդյունաբերության մասնակի անհազեցվածությունը ինդուստրիալ բանվորների վորոշ նվազագույն կազմով:

Հանրագումարը՝ ամբողջությամբ վերցրած բանվոր դասակարգի նյութական մակարդակի անտարակուսելի վերելք:

Կուսակցության խնդիրն է՝ շարունակել բանվոր դասակարգի նյութական ու կուլտուրական դրության հետագա բարելավման, բանվոր դասակարգի աշխատավարձի հետագա բարձրացման գիծը:

բ) Գյուղացիությունը: Յես կարծում եմ, վոր գյուղացիության շերտավորման հարցի վերաբերյալ չարժե թվեր բերել, վորովհետև իմ զեկուցումն այնպես էլ յերկարաձգվեց, իսկ

թվերը հայտնի յեն ամենքին: Տարակուսել յենթակա չե, վոր պրոլետարական դիկտատուրայի որով տեղի ունեցող շերտավորումը չի կարելի նույնացնել կապիտալիստական կարգերի ժամանակվա շերտավորման հետ: Կապիտալիզմի որով աճում են ծայրահեղությունները՝ չքավորությունն ու կուլակությունը, իսկ միջակը վորոգվում—վոչնչանում է: Մեզանում, ընդհանրապես, միջակն աճում է չքավորության վորոշ մասի հաշվին, վորը բարձրանում է, դառնում միջակ, աճում է կուլակը, իսկ չքավորությունը պակասում: Այս փոփոխ այն մասին է խոսում, վոր հողադործության կենտրոնական դեմքը ինչպես յեղել է, այնպես էլ մնում է միջակը: Նրա հետ յեղած բլովը՝ չքավորության վրա հենվելու պարապյում՝ վճռողական նշանակություն ունի մեր ամբողջ շինարարության ճակատագրի համար, պրոլետարիատի դիկտատուրայի համար:

Նյութական դրության ընդհանուր աճումը գյուղում: Մենք թվեր ունենք գյուղացիական բնակչության յեկամուտների աճման մասին: Գյուղացիական բնակչության յեկամուտները յերկու տարի առաջ, 1924/25 թ. հավասար էին 3548 միլ. ուղբ., 1926/27 թ. այդ յեկամուտներն աճեցին մինչև 4792 միլ. ուղբ., այսինքն 35,1 տոկոսով, մինչդեռ գյուղացիական բնակչությունն այդ ժամանակամիջոցում աճել է միայն 2,38 տոկոսով: Սա անտարակուսելի ցուցանիշ է այն բանի, վոր գյուղում տեղի յե ունենում նյութական դրության բարելավում:

Դա չի նշանակում, թե գյուղացիությունն իր նյութական դրությունը բարելավել է յերկրի բլովը շրջաններում: Հայտնի յե, վոր տեղ—տեղ այս յերկու տարվա մեջ յեղել են խայտաբղետ բերքեր, իսկ 1924 թ. անբերրիության հետևանքները գեոևս վոչ լիովին են վերացված: Այստեղից՝ պետական ոգնությունը աշխատավոր գյուղացիությանն առհասարակ ու գյուղացիական չքավորությանը մասնավորապես: Պետության կողմից աշխատաշրջավորությանը մասնավորապես: Պետության կողմից յեղել է վոր գյուղացիությունը ցույց տրված ոգնությունը յեղել է 1925/26 թ. 373 միլ. ուղբի, 1926/27 թ.—427 միլ. ուղբ.: Հատուկ ոգնություն գյուղացիական չքավորությանը 1925/26 թ. ընթացքում. չքավորագույն տնտեսությունների համար արված հատկացումների դժուր՝ 38 միլ. ուղբի, հարկային արտոնություններ չքավորական տնտեսություններին՝ 44 միլ. ուղբ., ապահովագրական արտոնություններ չքավորագույն գյուղացիությանը՝ 9 միլ. ուղբ., ընդամենը 91 միլ. ուղբի: Հատուկ

ողնութիւնն գյուղական չքավորութիւնը 1926/27 թ. ընթացքում՝ ըստ նույն հատվածների՝ 39 միլ. ուրբ., 52 միլ. ուրբ., 9 միլ. ուրբ., — ընդամենը մոտ 100 միլ. ուրբի:

Հանրագումարը—գյուղացիութիւնն հիմնական մասսաներէնյութական դրութիւնն բարեկալում:

Կուսակցութեան խնդիրն է՝ շարունակել գյուղացիութեան հիմնական մասսաների, ու ամենից առաջ գյուղացիական չքավորութեան, նյութական ու կուլտուրական դրութեան հետագա բարելավման գիծը, ամրապնդել բանվոր դասակարգի դաշինքը գյուղացիութեան հետ, բարձրացնել գյուղում բանվոր դասակարգի ու նրա կուսակցութեան հեղինակութիւնը:

դ) Նոր բուրժուազիա: Ինտելիգենցիա: Նոր բուրժուազիայի բնորոշ գիծն այն է, վոր բանվոր դասակարգին ու գյուղացիութեանը հակադէմ՝ նա հիմք չունի գոհ լինելու խորհրդային իշխանութիւնից: Նրա դեմոկրատիան լորեւե պատահական բան չէ: Նա իր արմատներն ունի կյանքի մեջ: Յետ ձեզ ասացի մեր ժողովրդական տնտեսութեան աճման մասին, յետ ասացի մեր արդյունաբերութեան աճման մասին, ժողովրդական տնտեսութեան սոցիալիստական տարրերի աճման մասին, մասնավորի տեսակարար կշռի անկման մասին, մանր առեւտրականների արտադրման մասին: Բայց ի՞նչ է նշանակում այդ: Այդ նշանակում է, վոր յետ մեր արդյունաբերութեանն ու մեր առեւտրական մարմիններն աճում են, տասնյակ հազարավոր մանր ու միջակ կապիտալիստներ ավերվում են: Այս տարիների ընթացքում քանի՞ մանր ու միջակ կրպակ է փակված: Հազարներ: Իսկ քանի՞ մանր արդյունաբերող է պրոլետարացել: Հազարներ: Իսկ վո՞րքան ծառայող տարր է ազատված մեր պետական ապարատի հաստիքները կրճատելու ժամանակ: Հարյուր հազարներ: Մեր արդյունաբերութեան առաջարժուածը, մեր առեւտրական ու կոոպերատիվ մարմինների առաջարժուածը, մեր պետապարատի բարեկալումը առաջարժուած ու բարելավում են, վորոնք պլյուս են տալիս բանվոր դասակարգի համար, պլյուս՝ գյուղացիութեան հիմնական մասսաների համար, բայց միևնույն ժամանակ ինքնուրուշ խորհրդային համար, միևնույն՝ առհասարակ միջին խավերի և մանավանդ քաղաքի միջին խավերի համար: Կարե՞լի յետ արդարեւ դարմանալ, վոր այդ խավերի մեջ աճում է դեմոկրատիան խորհրդային իշխանութիւնից: Պարզ, է վոր չի կարելի դարմանալ: Այստեղից՝ հակահեղափոխական տրամադրութիւններն այդ միջավայրում:

Աստեղից՝ ամենովեխտիւն գաղափարախոսութիւնը, վորպէս մոգական ապրանք նոր բուրժուազիայի քաղաքական շուկայում:

Բայց սխալ կլինէր կարծել, թէ ամբողջ ծառայող տարրը, ամբողջ ինտելիգենցիան է ապրում դեմոկրատիան վիճակ, տըրտունի վիճակ կամ խմորումն ընդդէմ խորհրդային իշխանութեան: Նոր բուրժուազիայի ընդերքում նկատվող դեմոկրատիան աճման կողքին մենք ունենք ինտելիգենցիայի շեղումը մի կողմ, ամենովեխտիւնութիւնից հարյուրավոր ու հազարավոր աշխատավոր ինտելիգենտների՝ խորհրդային իշխանութեան կողմն անցնելու փաստը: Այս փաստը, ընկերներ՝, մի բարեբար փաստ է, վոր պետք է նշել: Նախամարտիկ այստեղ հանդիսանում է տեխնիկական ինտելիգենցիան, վորովհետեւ սերտորեն կապված լինելով արտադրութեան պրոցեսի հետ, նա չի կարող չտեսնել, վոր բոլշևիկները մեր յերկրի դործը տանում են առաջ, դեպի լավագոյնը: Այնպիսի վիթխարի ձեռնարկութիւններ, ինչպէս Վոլխովստրոյն է, Դնեպրոստրոյը, Սվիբոստրոյը, Թուրքեստանի ճանապարհը, Վոլգա—Դոնը, մի ամբողջ շարք հսկա գործարաններ, վորոնց ճակատագրի հետ կապված է տեխնիկական ինտելիգենցիայի ամբողջ խավերի ճակատագիրը, չեն կարող անցնել առանց այդ խավերի վրա վորոշ բարեբար ազդեցութիւն դործելու: Դա նրանց համար միայն մի կտոր հացի հարց չէ: Դա դրա հետ միասին պատվի դործ է, ստեղծագործութեան բան, վոր բնականաբար նրանց մոտեցնում է բանվոր դասակարգի հետ, խորհրդային իշխանութեան հետ: Ել յետ չեմ խոսում գյուղական աշխատավոր ինտելիգենցիայի մասին, մանավանդ գյուղական ուսուցչութեան մասին, վորը վաղուց է չըջվել խորհրդային իշխանութեան կողմը և վորը չի կարող չվողջունել դպրոցական դործի դարգացումը գյուղում: Ուստի ինտելիգենցիայի վորոշ խավերում նկատվող դեմոկրատիան աճման կողքին մենք ունենք աշխատավոր ինտելիգենցիայի՝ բանվոր դասակարգի հետ զոդվելու փաստը:

Կուսակցութեան խնդիրն այն է, վոր շարունակի նոր բուրժուազիան մեկուսացնելու գիծը և ամրապնդել բանվոր դասակարգի գոյումը քաղաքի ու գյուղի խորհրդային աշխատավոր ինտելիգենցիայի հետ:

դ) Պետական ապարատն ու պայքար ընդդէմ բյուրոկրատիզմի: Բյուրոկրատիզմի մասին այնքան շատ են խոսում, վոր կա-

րիք չկա ընդարձակաբանելու այդ մասին: Վոր բյուրոկրատիզմի տարրեր կան մեղանում և՛ պետական, և՛ կոոպերատիվ, և՛ կուսակցական ապարատում, այդ մասին տարակույս լինել չի կարող: Վոր պայքարը բյուրոկրատիզմի դեմ անհրաժեշտ է, և նա, այդ խնդիրը, շարունակ ծառացած է լինելու մեր առջև, քանի վոր մեղանում կա պետական իշխանություն, քանի վոր գոյություն ունի պետությունը, այդ ևս փաստ է: Բայց, այնուամենայնիվ, պետք է սահմաններ գիտենալ: Պետական ապարատի բյուրոկրատիզմի դեմ պայքարելու գործը հասցնել պետական ապարատը վոլնչացնելուն, պետական ապարատը պսակադերծ անելուն, այն ջարդելու փորձերին,—դա նշանակում է դեմ գնալ լենինիզմին, դա նշանակում է մոռանալ, վոր մեր ապարատը խորհրդային ապարատ է, վորն իր տիպով պետական բարձրագույն ապարատ է ներկայացնում աշխարհումս գոյություն ունեցող բոլոր պետական ապարատների համեմատությամբ: Ի՞նչն է մեր պետական ապարատի ուժը: Այն, վոր նա իշխանությունը խորհուրդների միջոցով կապում է բանվորների ու գյուղացիների միլիոնավոր մասսաների հետ: Այն, վոր խորհուրդները կառավարման դալրոց են տասնյակ ու հարյուր հազարավոր բանվորներին ու գյուղացիների համար: Այն, վոր պետական ապարատը չի պատվարվում միլիոնավոր ժողովրդական մասսաներից, այլ միաձուլվում է նրանց հետ անթիվ քանակությամբ մասսայական կազմակերպությունների, ամեն տեսակ հանձնաժողովների, սեկցիաների, խորհրդակցությունների, պատվիրակային ժողովների և այլնի միջոցով, վորոնք պատում են խորհուրդներն ու այդպիսով հենարան ծառայում իշխանության մարմինների համար: Ինչո՞ւմն է մեր պետական ապարատի թուլությունը: Բյուրոկրատական տարրերի առկայությունը նրա մեջ, վորոնք փչացնում ու խեղաթյուրում են նրա աշխատանքը: Վորպեսզի նրա միջից արտաքսեն բյուրոկրատիզմը,—իսկ արտաքսել այն չի կարելի մեկ-յերկու տարում,—հարկավոր է սխտեմատիկորեն բարելավել պետական ապարատը, մասսաներին մոտեցնել այն, բանվոր դասակարգի գործին նվիրված նոր մարդկանց հաշվին նորացնել այն, վերակերտել կոմունիզմի վոգով և վոչ թե ջարդել այն, և վոչ թե պսակադերծ անել այն: Լենինը հազար անգամ իրավացի չէր, յերբ ասում էր.

«Առանց ապարատի մենք վաղուց կորած կլինեյինք:
Առանց ապարատը բարելավելու համար սխտեմատիկ, հա-

մառ պայքար մղելու՝ մենք կկործանվեմք մինչև սոցիալիզմի բազմն ստեղծելը»:

Յես չեմ ընդարձակաբանի մեր պետական ապարատի այն թերությունների մասին, վորոնք այնպես ել աչքի յեն ընկնում: Յես ամենից առաջ նկատի ունեմ «մայր-քաղցուկը»: Իմ ձեռքում մի ամբողջ կապոց նյութեր կան քաղցուկի մասին, վորոնք մերկացնում են մի շարք դատական, վարչական, ապահովագրական, կոոպերատիվ և այլ կազմակերպությունների հանցավոր անիությունները: Ահա ձեզ մի դյուղացի, վորը 21 անգամ գնացել է մեկ ապահովագրական հիմնարկ, վորպեսզի արդարություն գտնի, և, այնուամենայնիվ, վոչինչ չի գտել: Ահա այլ դյուղացի, 66 տարեկան մի ծերունի, վորը 600 վերստ անցել է վոտքով, վորպեսզի մի հարց պարզի դավառական սոցապում, և, այնուամենայնիվ, վոչինչ չի պարզել: Իսկ ահա ձեզ 56 տարեկան մի պառավ դեղջիկուհի, վորը ժողդատարանի հրավերով 500 վերստ վոտքով է անցել և ավելի քան 600 վերստ՝ կառքով և, այնուամենայնիվ, արդարություն չի գտել: Այսպիսի փաստեր՝ վորքան կամենաք: Չարժե թվարկել դրանք: Բայց սա մեզ համար խայտառակություն է, ընկերներ: Ի՞նչպես կարելի չե հանգուրժել այսպիսի այլանդակությունները:

Վերջապես, «հետքաշվածներին» վերաբերող փաստերը: Բա՛նից դուրս է դալիս, վոր բացի բանվորների շրջանից առաջնաշվածներից, գոյություն ունեն «հետքաշվածներ» ել, վորոնք իրենց իսկ ընկերների կողմից հետին պլանն են քշված միջ թե անընդունակության կամ աշխատել չկարենալու համար, այլ աշխատանքի մեջ ցուցաբերած լարելիսդճության ու աղնվության համար: Ահա ձեզ մի բանվոր, փականապործ-գործիքարար, վորը զործարանում առաջ է քաշվել վորոշ պաշտոնի համար, իբրև ընդունակ ու անկաշառ մարդ: Նա աշխատում է մեկ տարի, յերկու տարի, աշխատում է աղնվորեն, կարգ ու կանոն է մտցնում, վոլնչացնում է անտեսափարությունն ու շտապությունը: Բայց, այդ կերպ աշխատելով, նա գելալում է «կոմունիստներից» բողկացած ինչ-վոր ջերմ կոմպանիայի շահերին, վրդովում է այդ «կոմունիստների» հանդիսում: Յեվ ի՞նչ: «Կոմունիստների» այդ ջերմ կոմպանիան խանդարում է նրան ու այդպիսով հարկադրում «հետքաշվել»: «Ուղեցիր մեղանից ավելի խելոք լինել, չես թողնում ապրենք ու շահվենք հանդիստ,—յեղարձր, հետքաշվիր»: Իսկ ահա մի ուրիշ բանվոր, նույնպես փականապործ-

գործիքաբար, գնդերի թահատ հաստոցների գործարկիչ, գործարանում առաջ ե քաշված վորոչ պաշտոնի համար: Աշխատում ե յեռանդուն կերպով ու աղնվաբար: Բայց աշխատելով այդպես վրդովում ե ինչ-վոր մարդկանց հանդիստը: Յեւ ինչ: Դեպք գտան ու ոճիք թափեցին «անհանգիստ» ընկերովից: Իսկ ինչո՞վ, վո՞րպիսի զգացմունքով հեռացավ այդ ընկեր-առաջնաշվածը: Ահա թե ինչ զգացմունքով. «Ամեն տեղ, ուր վոր նշանակում ե-յին ինձ, յես աշխատում եյի արդարացնել ինձ ցույց տված վրա-տահությունը: Բայց ահա այդ առաջնաշվածը, վոր չար կատակ արեց ինձ հետ, յես յերբեք չեմ մոռանա: Ինձ ցեխակոլով արին: Ամեն ինչ լույս աշխարհ հանելու իմ ցանկությունն այնպես ել մնաց ցանկություն: Վո՞չ գործարկումը, վո՞չ գործարանային վարչությունը, վո՞չ բլիթը լսել անգամ չուզեցին ինձ: Առաջ-քաշման համար յես մեռա, ե թող վոսկի թափեն վրաս,—յես չեմ գնա վոչ մի տեղ» («Տրուդ», № 128, 9 հունվարի 1927 թ.): Բայց սա չե՞ վոր խայտառակություն ե մեզ համար, ընկերներ: Ի՞նչպես կարելի յե հանդուրժել այսպիսի աշխատակություններ:

Կուսակցության խնդիրն այն ե, վոր, պայքարելով բյուրո-կրատիզմի դեմ ու պետական ապարատի բարելավման համար, հրաշեկ յերկաթով այրի մեր պրակտիկայի մեջ այնպիսի աշխա-դակություններ, վորոնց մասին յես հենց նոր խոսեցի:

Ե) Կուսակցության հեղափոխությանը վերաբերող լենինյան լոգունցի մասին: Բյուրոկրատիզմի դեմ ամենաճիշտ միջոցը բան-վորների ու գյուղացիների կուստուրական մակարդակի բարձրա-ցումն ե: Կարելի յե հայհոյել ու անվանարկել բյուրոկրատիզմը պետական ապարատում, կարելի յե անարգել ու նշավակության սյունին դամել բյուրոկրատիզմը մեր պրակտիկայում, բայց յեթե բանվորական լայն մասսաների մեջ չկա կուստուրականության վորոչ մակարդակ, վորն ստեղծում ե հնարավորություն, ցան-կություն, կարողություն՝ իրենց, բանվորական մասսաների ու-ժերով ներքևից վերահսկելու պետական ապարատին, բյուրոկրա-տիզմը կապրի, չնայած մեր բոլոր ջանքերին: Ուստի բանվոր-դասակարգի ե գյուղացիության աշխատավոր մասսաների կուս-տուրական զարգացումը,—վո՞չ միայն գրագիտությունը զար-գացնելու իմաստով, թեև գրագիտությունը հիմքն ե ամեն մի-կուստուրականության, այլ, ամենից առաջ, յերկրի կառավարման գործի մեջ մտնելու ընտելություններ ու հմտություն ձեռք բե-րելու իմաստով,—պետական ու ամեն մի այլ ապարատի բարե-

լավման հիմնական լծակն ե: Այս ե կուստուրական հեղափոխու-թյանը վերաբերող լենինյան լոգունգի իմաստն ու նշանակու-թյունը: Ահա թե ինչ եր ասում Լենինն այդ մասին 1922 թվի մարտին—մեր կուսակցության XI համագումարի բացումից ա-ռաջ—կի-ին՝ ընկ. Մոլոտովի անունով դրած իր նամակում.

«Դիսավորը, ինչ պակասում ե մեզ,—կուստուրականու-թյունն ե, կառավարվելու հմտությունը: Նեպը տնտեսա-պես ու քաղաքականորեն միանգամայն ապահովում ե մեզ համար սոցիալիստական եկոնոմիկայի հիմքի կառուցման հնարավորությունը: Բանը պրոլետարիատի ու նրա ավան-գարդի կուստուրական ուժերն են «միայն»» (XXVII հ., էջ 207):

Լենինի այս խոսքերը չի կարելի մոռանալ, ընկերներ: (Ջայ-ներ.—«Ճիշտ ե»):

Այստեղից—կուսակցության խնդիրն ե՝ ուժեղացնել պայքա-րը բանվոր դասակարգի ու գյուղացիության աշխատավորական խավերի կուստուրական վերելքի համար:

* * *

Իսկ վո՞րն ե հանրագումարը մեր յերկրի ներքին քաղաքա-կան դրության դժուր:

Հանրագումարն այն ե, վոր խորհրդային իշխանությունն աշխարհում գոյություն ունեցող բոլոր իշխանություններից ամե-նահաստատուն իշխանությունն ե: (Փոքորկալից ծափահարու-թյուններ):

Բայց յեթե խորհրդային իշխանութունն աշխարհում գոյու-թյուն ունեցող բոլոր իշխանություններից ամենամոռի իշխա-նությունն ե, վորին նախանձել կարող ե ամեն մի բուրժուական կառավարություն, ապա դա գեոուս չի նշանակում, թե այդ բնա-գավառում մեզ մոտ ամեն ինչ բարեհաջող ե: Վո՞չ, ընկերներ, մենք այս բնագավառում ել միևուսներ ունենք, վոր չենք կարող ե չարեք ե թաղցնենք վորպես բուլշեիկներ: Մեզանում, նախ, գործադրկություն կա: Սա մի միևուս ե, վոր մենք պետք ե հաղ-թահարենք կամ գոնե միևիմումի հասցենք, ինչպես ել լինի: Յերկրորդ, մեզանում կան թերություններ բանվորներին հատ-կացվող բնակարանային շինարարության մեջ, կա բնակա-րանային ճշմարտ, վոր մենք նույնպես պետք ե հաղթա-հարենք կամ գոնե միևիմումի հասցենք մերձավորագույն տարիներում: Մեզանում անախեմիտիզմի վորոչ բողբոջներ կան

վո՛չ միայն միջին խավերի միջանի շրջաններում, այլև բանվոր-
ների վորոշ մասում ու նույնիսկ մեր կուսակցութեան միջանի
ոգակներում: Այս չարիքի դեմ, ընկերներ՛ր, պետք է պայքարել
ամբողջ անողորմութեամբ: Մեզանում կա նաև այնպիսի միևնու,
ինչպես հակակրոնական պայքարի թուլացումն է: Մեզանում,
վերջապես, կա կուլտուրական սոսկալի հետամոնացութիւն, վո՛չ
միայն այս բառի լայն իմաստով, այլև նրա նեղ իմաստով, տար-
րական գրագիտութեան իմաստով, վորովհետև ԽՍՀՄ-ում
անգրագիտութեան տոկոսը մինչև այժմ փոքր է:

Այս բոլոր ու սրանց նման միևնուները պետք է վերացվեն,
ընկերներ՛ր, յեթե մենք կամենում ենք առաջ շարժվել ավելի կամ
պակաս արագացված տեմպով:

Վորպեսդի վերջացրած լինեմ իմ հաշվետվութեան այս բա-
ժինը, թույլ տվեք միջանի խոսք ասեմ հաշվետու ժամանակա-
շրջանի ամենից ավելի բնորոշ նշանակումների մասին: Յես չեմ
չոչափի ԽՍՀՄ-ի ԺԿԽ-ի նախագահ ընկ. Ռիկովի տեղակալների
նշանակումը: Նմանապես չեմ չոչափի Ժողկոմների նշանակումը
ԽՍՀՄ-ի ԺՏԳԽ-ում, ԱռևտրաԺողկոմատում և ՄՊՖՎ-յան մեջ:
Յես կկամենայի չոչափել յերեք նշանակում, վորոնք ունեն ցու-
ցադրական նշանակութիւն: Դուք գիտեք, վոր ՌՄՖՍՀ ԺՏԳԽ-ի
նախագահ հաստատված է ընկ. Լորովը: Դա մետաղագործ բան-
վոր է: Դուք գիտեք, վոր Կամենսկի փոխարեն Մոսկվայի Խոր-
հրդի նախագահ է ընտրված ընկ. Ուխանովը, մետաղագործ բան-
վոր: Դուք գիտեք նմանապես, վոր Ջինովյեվի փոխարեն Լենին-
գրադի խորհրդի նախագահ է ընտրված ընկ. Կոմարովը, նույնպես
մետաղագործ բանվոր: Հետևաբար, մեզանում յերկու մայրաքա-
ղաքի «յորդ-մերերն» ել մետաղագործ բանվորներ են: (Ծափահա-
րություններ): Ծիշտ է, նրանք աղնվականներից չեն, բայց մայ-
րաքաղաքների տնտեսութիւնը կառավարում են ավելի լավ,
քան վորեւէ աղնվական: (Ծափահարություններ): Դուք կասեք,
վոր մետաղացման տեղեւոց կա: Յես կարծում եմ, վոր սրանում
փոչ մի վատ բան չկա (Ձայներ—«Ընդհակառակը, շատ լավ է»):
Յանկանանք կալիտալիստական յերկիրներին, ցանկանանք Լոն-
դոնին, ցանկանանք Փարիզին, վոր նրանք, վերջապես, հասնեն
մեզ ու վորպես «յորդ-մերեր» առաջադրեն իրենց սեփական մե-
տաղագործներին: (Փոքորկալից, յերկարատև ծափահարու-
թյուններ. բոլորը վոտփի կանգնած, վոդյունում են ընկ. Սուա-
լիներ):

III. ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ՅԵՎ ՈՊՈԶԻՑԻԱՆ

1. ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՎԻՃԱԿԸ

Յես, ընկերներ՛ր, չեմ ընդարձակաբանի մեր կուսակցութեան
թվական ու դադափարային աճման մասին, թվեր չեմ բերի, վո-
րովհետև այդ մասին մանրամասն ձեզ կգեկուցի ընկ. Կոսիորը:
Նմանապես չեմ խոսի մեր կուսակցութեան սոցիալական կազմի
ու այդ կապակցութեամբ թվերի մասին, վորովհետև այդ
մասին ձեզ իր հաշվետվութեան մեջ սպառնչ տվյալներ
կհաղորդի ընկեր Կոսիորը: Յես կկամենայի միջանի խոսք
ասել մեր կուսակցութեան ղեկավար աշխատանքի բարձ-
րացման մասին, վորակային բարելավման մասին՝ տնտեսու-
թեան բնագավառում, ինչպես և քաղաքականութեան բնագա-
վառում: Կար ժամանակ, ընկերներ՛ր, մի յերկու-յերեք տարի
առաջ, յերբ ընկերների մի մասը, թվում է թե, Տրոցկու
զլխավորութեամբ (ծիծաղ: Ձայներ—«Թվում է թե») կըչ-
տամբում էր մեր նահանգկոմներին, մեր մարզկոմներին, մեր
ԿԿ-ին, պնդելով, թե կուսակցական կազմակերպութիւնները
ձեռնհաս չեն և զուր են խառնվում յերկրի տնտեսական գոր-
ծերին: Այո՛, կար այդպիսի ժամանակ: Այժմ հազիվ թե վորեւէ
մեկի լեզուն պտտվի կուսակազմակերպութիւններին նմանորի-
նակ մեղադրանք նետելու համար: Վոր նահանգկոմներն ու
մարզկոմները տիրացել են տնտեսական ղեկավարման գործին,
վոր կուսակազմակերպութիւնները տնտեսական շինարարութեան
զլուխ են կանգնած և վոչ թե գտնվում են նրա պոչում,—դա
այնպիսի աչքի զարնող փաստ է, վորը բացասելու վճռականու-
թիւն կունենան թերևս միայն կույրերը կամ խելագորկները:
Արդեն այն փաստը, վոր մենք վճռականութիւն ունեցանք
այս համագումարում ղեկու տնտեսական շինարարութեան

Հնգամյա պլանի հարցը, արդեն այս փաստը խոսում է այն մասին, Վոր ինչպես տեղեւում, այնպես էլ կենտրոնում մեր տնտեսական շինարարութեան պլանային ղեկավարման գործում կուսակցութեանը շատ և առաջ շարժվել: Վոմանք կարծում են, թե այստեղ վորեւ տոանձին բան չկա: Վո՛չ, ընկերներ: Սա ինչ-վոր առանձին ու կարեւոր մի բան է, վոր պետք է նշվի: Յերբեմն վկայակոչում են ամերիկյան, գերմանական տնտեսական մարմինները, վորոնք իբրեւ թե նույնպես պլանային կարգով են ղեկավարում ժողովրդական տնտեսութեանը: Վո՛չ, ընկերներ, այդ բանին նրանք դեռ չեն հասել ու չեն հասնի այնտեղ, քանի վոր այնտեղ գոյութիւն ունեն կապիտալիստական կարգերը: Պլանային կարգով ղեկավարելու համար պետք է ունենալ արդյունաբերութեան այլ, սոցիալիստական և վոչ թե կապիտալիստական սխառտմ, պետք է ունենալ դոնե ազգայնացված արդյունաբերութիւն, ազգայնացված վարկային սխառտմ, ազգայնացված հող, սոցիալիստական գոգումն գյուղի հետ, յերկրում բանվոր ղառակարգի իշխանութիւն և այլն: Զիշտ է, նրանք ևս ունեն պլանների նման ինչ-վոր բան: Բայց գրանք պլան-պրոգնոզներ են, պլան-կուսհումներ, վորոնք վոչ վորքի համար պարտադիր չեն և վորոնց հիման վրա անհնարին է ղեկավարել յերկրի տնտեսութեանը: Այլ է մեզանում: Մեր պլանները վո՛չ թե պլան-պրոգնոզներ, վո՛չ թե պլան-կուսհումներ են, այլ պլան-դիրեկտիվներ, վորոնք պարտադիր են ղեկավար մարմինների համար և վորոնք վորոշում են ամբողջ յերկրի մասշտաբով մեր տնտեսական զարգացման ուղղութիւնն ապագայում: Դուք տեսնում եք, վոր այստեղ մենք ունենք սկզբունքային տարբերութիւն: Ահա թե ինչու յեմ յես ասում, վոր տնտեսական զարգացման հնգամյա պլանի հարցը համազումարում դնելու սոսկ փաստն անգամ հանդիսանում է մեր պլանային ղեկավար աշխատանքի բարձրացման նշան:

Յես նմանապես չեմ ընդարձակարանի ներկուսակցական դեմոկրատիայի աճման մասին՝ մեր կուսակցութեան մեջ: Միայն կույրերը չեն տեսնում, վոր ներկուսակցական դեմոկրատիան, ներկուսակցական իրական դեմոկրատիան, կուսակցական մասսաների ակտիվութեան իրական վերելքը—մեզանում աճում է ու զարգանում: Շաղակրատում են դեմոկրատիայի մասին: Բայց ի՞նչ է դեմոկրատիան կուսակցութեան մեջ: Ում համար է դեմոկրատիան: Յեթե դեմոկրատիա ասելով հասկանում են հեղափոխութիւնից

կտրված մեկ-յերկու դույզ ինտելիգենտների համար ազատութիւն՝ անվերջ շաղակրատելու, ունենալու իրենց տապալիր որդանք և այլն, ապա այդպիսի «դեմոկրատիա» մեզ հարկավոր չէ, վորովհետեւ նա դեմոկրատիա չէ չնչին վորքրամասնութեան համար, վորը կոտորում է ահադին մեծամասնութեան կամքը: Իսկ յեթե դեմոկրատիա ասելով հասկացվում է կուսակցական մասսաների համար ազատութիւն՝ վճռելու մեր շինարարութեան հարցերը, հասկացվում է կուսակցական մասսաների ակտիվութեան բարձրացումը, նրանց ներքաշումը կուսակցութեանը ղեկավարելու գործի մեջ, կուսակցութեան մեջ տեղ լինելու զգացման զարգացումը նրանցում, ապա այդպիսի դեմոկրատիա կա մեզանում, նա հարկավոր է մեզ, և մենք անչեղորեն զարգանելու յենք այն, չնայած վոչ մի բանի: (Ծափահարութիւններ):

Յես, ընկերներ, չեմ ընդարձակարանի նույնպես այն մասին, վոր ներկուսակցական դեմոկրատիայի հետ մեկտեղ մեզանում քայլ առ քայլ աճում է ղեկավարութեան կոլեգիալութիւնը: Վերցրեք մեր կիւն ու կվչն: Նրանք միասին կազմում են 200—250 ընկերներից բաղկացած մի ղեկավար կենտրոն, վորը կանոնավոր կերպով հավաքվում ու լուծում է մեր շինարարութեան կարեւորագույն հարցերը: Դա մեր կուսակցութեան յերբեւն ունեցած կենտրոններից ամենադեմոկրատական ու կոլեգիալ գործող կենտրոնն է: Յեւ ի՞նչ: Մի՞թե դա փաստ չէ, վոր մեր աշխատանքի կարեւորագույն հարցերի լուծումն ավելի ու ավելի յե նեղ վերնախավի ձեռքից անցնում այդ լայն կենտրոնի ձեռքը, իսկ այդ կենտրոնն ամենասերտ կերպով կապված է շինարարութեան բոլոր ճյուղերի և մեր անծայրածիր յերկրի բոլոր չրջանների հետ:

Յես նմանապես չեմ ընդարձակարանի մեր կուսակցական վարդերի աճման մասին: Անվիճելի յե, վոր այս վերջին տարիներում մեր կուսակցութեան հին կադրերը թափանցվեցին ղեպի վեր ընթացող նոր կադրերով, վորոնք գլխավորապես բանվորներից եյին բաղկացած: Յեթե առաջներում մենք մեր կադրերը հաշվում եյինք հարյուրներով ու հազարներով, ապա այժմ մենք նրանց պետք է տասնյակ հազարներով հաշվենք: Յես կարծում եմ, վոր յեթե սկսենք ամենատարբին կազմակերպութիւններից՝ ցեխայիններից, ողակայիններից, ու ամբողջ Միութիւնում մեկ դնանք մինչև վերը, մեր կուսակցական կադրերը, վոր իրենց ահադին մեծամասնութեամբ բանվորներից են բաղկացած,

այժմ կկազմեն վոչ պահաս քան 100000 մարդ։ Սա մեր կուսակ-
ցության մեծագույն աճումն է։ Սա մեր կազմակերպչին կազմի
մեծագույն աճումն է, նրա գաղափարային — կազմակերպական
փորձի աճումը, նրա կոմունիստական կուլտուրայի աճումը։

Վերջապես, մի հարց էս, վորի մասին կարիք չկա ընդար-
ձակաբանելու, բայց վորը հարկավոր է նշել։ Դա մեր յերկրում
անկուսակցական բանվորների և առհասարակ աշխատավոր մաս-
սաների մեջ, ամբողջ աշխարհում բանվորների ու առհասարակ
ճնշված դասակարգերի մեջ կուսակցության հեղինակության
աճման հարցն է։ Այժմ հազիվ թե կարելի լինի տարակուսել,
վոր մեր կուսակցութունն ամբողջ աշխարհի աշխատավոր
մասսաների համար դառնում է ազատագրման դրոշ, իսկ բուլճերի
կոչումը՝ պատվավոր կոչում բանվոր դասակարգի լավագույն
մարդկանց համար։

Այս է, ընկերներ, ընդհանուր առմամբ մեր նվաճումների
պատկերը կուսակցական շինարարության բնագավառում։

Սա, ընկերներ, չի նշանակում, թե մեղանում, կուսակցու-
թյան մեջ չկան թերություններ։ Վո՛չ, թերություններ կան, և
շուրջ թերություններ։ Թույլ տվեք մի քանի խոսք ասել այդ
թերությունների մասին։

Վերցնենք, որինակ, տնտեսական ու այլ կազմակերպու-
թյունները կուսակցական կազմակերպութունների կողմից
ղեկավարելու գործը։ Արդյոք ամե՞ն բան է մեղանում այս-
տեղ բարեհաջող։ Վո՛չ, վո՛չ ամեն բան։ Մեղանում հաճախ
հարցերը վո՛չ միայն տեղերում, այլև կենտրոնում լուծ-
վում են, այսպես ասած, ընտանեկան կարգով, տնավարի։
Այս-ինչ կազմակերպության ղեկավար վերնախավի անդամ
Իվան Իվանովիչը, ասենք, թույլ է տվել ամենակոպիտ սխալ
ու փչացրել է գործը։ Բայց Իվան Ֆեոդորովիչը չի կամե-
նում նրան քննադատել, հայտարարել նրա սխալները, ուղղել
նրա սխալները։ Ձի կամենում, վորովհետև ցանկություն չունի
«իր համար թշնամիներ վաստակելու»։ Թույլ են տվել սխալ,
փչացրել են գործը, — ի՞նչ մի կարևոր բան է։ Իսկ մեղանից ո՞վ
չի սխալվում։ Այստեղ յես նրան, Իվան Ֆեոդորովիչին, կխնա-
յեմ։ Վաղը նա ինձ, Իվան Իվանովիչիս, կխնայի։ Վորովհետև
ի՞նչ յերաշխիք կա, վոր յես նույնպես չեմ սխալվի։ Բարեվա-
յելուչ է և լավ։ Ողորդութուն ու հաճութուն։ Անուշադրու-
թյան մատնված սխալը մեր մեծ գործի փչացումն է։ Վոչի՛նչ

Դուք մի կերպ դուրս պրծնենք կորագծի ողնությամբ։ Ահա
ընկերներ, մեր մի քանի պատասխանատու աշխատողների սո-
վորական դատողութունը։ Բայց սա ի՞նչ է նշանակում։ Յեթե
մենք, բուլճերի, վոր քննադատում ենք ամբողջ աշխարհը,
վոր Մարքսի խոսքերով ասած՝ դրոշում ենք յերկնքի դեմ, յե-
թե մենք այս կամ այն ընկերների հանդատության համար հրա-
ժարվենք ինքնաքննադատութունից, — ապա մի՞թե պարզ չէ,
վոր դրանից վոչինչ չի կարող ստացվել, բացի մեր մեծ գործի
կործանումից։ (Ձայներ — «ձի՛շտ է»։ Ծափահարություններ)։
Մարքսն ասում էր, վոր պրոլետարական հեղափոխութունն, ի
միջի աշխարհ, հենց նրանով է տարբերվում ամեն մի այլ հեղա-
փոխութունից, վոր ինքն իրեն է քննադատում նա, և, իրեն
քննադատելով, ամրապնդվում է։ Սա Մարքսի չափ կարևոր
ցուցումն է։ Յեթե մենք, պրոլետարական հեղափոխության
ներկայացուցիչներս, աչք փակենք մեր բացերի վրա, հարցերը
լուծենք ընտանեկան կարգով, փոխադարձաբար լուծյան
տալով մեր սխալներն ու մեր կուսակցական օրգանիզմի ներսը
քննք խոցերը, ապա ել ո՞վ է ուղղելու այդ սխալները, այդ
բացերը։ Մի՞թե պարզ չէ, վոր մենք կդադարենք պրոլե-
տարական հեղափոխականներ լինելուց, և մենք անշուշտ կկոր-
ծանվենք, յեթե մեր միջավայրից չվտարենք այդ քաղքենիու-
թյունը, այդ ընտանեկանութունը մեր շինարարության կարե-
վորագույն հարցերի լուծման մեջ։ Մի՞թե պարզ չէ, վոր, հրա-
ժարվելով ազնիվ ու շիտակ ինքնաքննադատութունից, հրա-
ժարվելով մեր սխալների ազնիվ և բացահայտ ուղղումից,
մենք մեզ համար փակում ենք առաջարժման, մեր գործի բա-
րելավման, մեր գործի նոր հաջողութունների ճանապարհը։
Ձե՞ վոր մեր զարգացումն ընթանում է վոչ սահուն անվերապա-
վերելքի կարգով։ Վո՛չ, ընկերներ, մեղանում կան դասակար-
գեր, մեզ մոտ յերկրի ներսում կան հակասություններ, մենք
ունենք անցյալ, մենք ունենք ներկա ու ապագա, մենք նրանց
միջև ունենք հակասություններ և մենք չենք կարող առաջ
շարժվել կյանքի ալիքների վրա սահուն կերպով ճոճվելու կար-
գով։ Մեր առաջարժման ընթանում է պայքարի կարգով, հա-
կասությունների զարգացման կարգով, այդ հակասությունների
հաղթահարման կարգով, այդ հակասությունների հայտարար-
ման ու վերացման կարգով։ Քանի վոր դասակարգեր կան, մենք
յերբեք ի վիճակի չենք լինի ունենալու այնպիսի վիճակ, յերբ

կարելի կլինի ասել. դեհ, փառք ասածու, այժմ ամեն ինչ լավ է: Մեղանում, ընկերներ, յերբեք այդ բանը չի լինի: Մեղանում միշտ վորևե բան մահանում է կյանքում: Բայց այն, ինչ վոր մահանում է, չի կամենում մեռնել պարզապես, այլ պայքարում է իր դոյության համար, պաշտպանում է իր վաղեմացած գործը: Մեղ մոտ միշտ վորևե նոր բան ծնվում է կյանքում: Բայց այն, ինչ վոր ծնվում է, ծնվում է վո՛չ թե պարզապես, այլ ծվում է, ճշում, գոյության իր իրավունքը պաշտպանելով: (Ձայներ. «Ճիշտ է»: Ծափահարություններ): Պայքար հնի ու նորի միջև, մահացողի ու ծնվողի միջև,—ահա մեր զարգացման հիմքը: Բացահայտորեն ու ազնիվ կերպով չնչելով ու չհայտաբերելով բացերն ու սխալները մեր աշխատանքի մեջ, ինչպես դա վայել է բոլշևիկներին, մենք մեզ համար փակում ենք ճանապարհը դեպի առաջ: Իսկ մենք կամենում ենք առաջ շարժվել: Յեվ հենց այն պատճառով, վոր մենք կամենում ենք առաջ շարժվել, մենք պետք է իբրև մեր կարևորագույն խնդիրները մեկը դենք ազնիվ ու հեղափոխական ինքնաքննադատությունը: Առանց դրան չկա առաջադիմություն: Առանց դրան չկա զարգացում: Բայց հենց այս դժով մեղանում դեռևս կաղում է գործը: Ե՛լ ավելին. բավական է միքանի հաջողություն, վոր պեսզի մոռանան թերությունների մասին, հանգստանան ու գոռոզանան: Յերկու-յերեք մեծ հաջողություն ու արդեն ծովը ծնկներըց է թվում: Ելի յերկու-յերեք մեծ հաջողություն—և արդեն գոռոզացան, գլխարկներով կհաղթենք: Բայց սխալները մնում են, բացերն ապրում, խոցերը քշվում մեր կուսակցական ուղղանիղմի ներսը:

Յերկրորդ թերությունը: Դա վարչարարության մեթոդը կուսակցության մեջ փոխադրելն է, կուսակցության մեջ վճռողական նշանակություն ունեցող՝ համոզելու մեթոդը վարչարարության մեթոդով փոխարինելը: Այս թերությունը պակաս նշանավոր վտանգ չի ներկայացնում, քան թե առաջին թերությունը: Ինչո՞ւ: Այն պատճառով, վոր նա ստեղծում է ինքնագործ կազմակերպություններ հանդիսացող մեր կուսակցական կազմակերպությունները գրասենյակային դատարկ հաստատությունների փոխարկելու վտանգ: Յեթե հաշվենք, վոր մենք ունենք վոչ պակաս քան 60 հազ. ամենից ավելի ակտիվ աշխատողներ, վորոնք ցրված են ամեն տեսակի տնտեսական, կուսակերտիվ ու պետական հիմնարկներում ու այնտեղ պայքարում

են բյուրոկրատիզմի դեմ, ապա պետք է ընդունել, վոր նրանց մի մասը՝ այդ հիմնարկներում պայքարելով բյուրոկրատիզմի դեմ, յերբեմն ինքն է վարակվում բյուրոկրատիզմով և այն նոմոսում է կուսակցական կազմակերպության մեջ: Յեվ դա վո՛չ թե մեր մեղքն է, ընկերներ, այլ մեր դժբախտությունը, վորովհետև քանի կա պետությունը, այդ պրոցեսն ավելի կամ պակաս չափով շարունակվելու յե: Յեվ հենց այն պատճառով, վոր այդ պրոցեսը վորոչ արմատներ ունի կյանքում, հենց այդ պատճառով մեզ անհրաժեշտ է զինվել այս թերության դեմ պայքարելու համար, բարձրացնելով կուսակցական մասսաների ակտիվությունը, ներդրավելով նրանց մեր կուսակցական դեպի վարչության հարցերի լուծման մեջ ու սխտեմատիկորեն արմատավորելով ներկուսակցական դեմոկրատիան:

Յերրորդ թերությունը: Նա, այդ թերությունը, մեր մի շարք ընկերների ցանկությունն է՝ հոսանքով լողալու, սահուն ու հանդիստ, առանց հեռանկարների, առանց ապագայի մեջ հայացք նետելու,— այնպես, վոր չորս կողմն զգացվի տոնական ու հանդիսավոր տրամադրություն, վոր յուրաքանչյուր որ մեղանում լինեն հանդիսավոր նիստեր, և վոր ամենուրեք լինեն ծափահարություններ, և վոր մեղանից յուրաքանչյուրը հերթով ընկնի ամեն տեսակ նախազանգությունների մեջ վորպես պատվավոր անդամ (ծիծաղ, ծափահարություններ): Ամենուրեք տոնական տրամադրություն տեսնելու ահա այս անդուսպ ցանկությունը, այս ձգտումը դեպի դեկորացիաները, դեպի ամեն տեսակի հարկավոր ու անհարկավոր հորելյանները, այս ցանկությունը՝ լողալու, քանի լողալ կարելի յե, չչրջահայելով, թե այս ուր է քշում—տանում մեզ (ծիծաղ, ծափահարություններ)—այս ամենն էլ կաղմում է մեր կուսակցական պրակտիկայի յերրորդ թերության եյությունը, մեր թերությունների հիմքը մեր կուսակցական կենցաղի մեջ: Դուք արդյոք տեսե՞լ եք թիավարներ, վորոնք թիավարում են ազնվորեն, քրտինքը յերեսներին, բայց չեն տեսնում, թե ուր է նրանց տանում հոսանքը: Յես տեսել եմ այդպիսի թիավարներ Յենիսեյի վրա: Դրանք ազնիվ ու անխոնջ թիավարներ են: Բայց նրանց դժբախտությունն այն է, վոր նրանք չեն տեսնում և չեն կամենում տեսնել այն, վոր ալիքը նրանց կարող է ժայռին խփել, վորտեղ կործանում է սպառնում նրանց: Նույն բանը պատահում է մեր միքանի ընկերներին: Թիավարում են ազնվորեն, առանց ձեռքներին դադար տալու, լողում են սահուն

պիտով, դադարեցով վորպես ճահիճ դոյություն ունենալուց: Մեր կուսակցական զարգացման ընդհանուր հաշվեկշիռի մեջ դա պլյուսն է: Այժմյան դիսկուսիայի հետևանքով մեղանում ճահիճը փոքրացավ կամ նա բոլորովին դադարեց կամ դադարում է դոյություն ունենալուց: Սա դիսկուսիայի պլյուսն է:

Դիսկուսիայի հանրադրամարեն¹ը: Հանրադրամարները հայտնի չեն: Առ յերեկիս ուրը կուսակցութեան ոգտին, դուրս է գալիս, վոր քվեարկել են 724 հազ. ընկերներ, ոպողիցիայի ոգտին՝ 4 հազարից մի քիչ ավելի: Ահա ձեզ հանրադրամարը: Մեղանում ոպողիցիոներները դըրդոց եյին հանում, թե Կի-ն կտրվել է կուսակցութունից, կուսակցութունը կտրվել է դասակարգից, վոր յեթե և իցե թե բերանում սունկեր բուսնեյին², ապա նրանք, ոպողիցիոներները, հաստատապես 99 տոկ. կունենային իրենց կողմը: Բայց վորովհետև սունկերը բերանում չեն բուսնում, ապա դուրս յեկավ, վոր ոպողիցիան 1 տոկոս իսկ չունի: Այս է հանրադրամարը:

Ինչպես կարող եր պատահել, վոր ամբողջութամբ վերցրած բովանդակ կուսակցութունը, իսկ նրա հետեից և բանվոր դասակարգը այսպես խիստ կերպով մեկուսացրին ոպողիցիան: Չե՞ վոր այնտեղ, ոպողիցիայի զլուխ են կանգնած անուն ունեցող հայտնի մարդիկ, մարդիկ, վորոնք դիտեն ռեկլամ անել իրենց համար (ձայներ—«ձիշտ է»), մարդիկ, վորոնք չեն տառապում համեստութամբ (ծափահարություններ), վորոնք դիտեն գովաբանել իրենց ու լավ կողմից ցույց տալ ասլրանքը: Իսկ դա տեղի ունեցավ այն պատճառով, վոր ոպողիցիայի ղեկավար խումբը դուրս յեկավ մանր-բուրժուական ինտելիգենտների մի խումբ, վորոնք կտրված են կյանքից, կտրված են հեղափոխութունից, կտրված են կուսակցութունից, բանվոր դասակարգից: (Ձայներ—«ձիշտ է»: Ծափահարություններ): Յես նոր խոսեցի մեր աշխատանքի հաջողութունների մասին, մեր նվաճումների մասին՝ արդյունաբերութեան բնագավառում, առևտրի բնագավառում, ամբողջութամբ վերցրած տնտեսութեան բնագավառում, արտաքին քաղաքականութեան բնագավառում: Բայց ոպողիցիան դործ չունի այդ նվաճումների հետ: Նա չի տեսնում դրանք,

¹ Բուսերեն ժողովրդական արտահայտություն է, դործ է ամվում ծայրահեղորեն տարակուսելի, խիստ թեյական յենթադրությունները ծաղրելու համար: Ծամ. հայ. քարգմ. խմբ.:

կամ տեսնել չի կամենում: Չի կամենում տեսնել մասամբ իր ոպողութեան պատճառով, մասամբ կյանքից կտրված ինտելիգենտների հայտնի համառութեան պատճառով:

3. ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՏԱՐԱԿԱՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՈՒ ՈՊՈԶԻՑԻԱՅԻ ՄԻՋԵՎ

Դուք հարց կտաք, ապա ինչո՞ւմ են վերջիվերջո տարաձայնությունները կուսակցութեան ու ոպողիցիայի միջև, ի՞նչ հարցերում են արտահայտվում այդ տարաձայնությունները: Բոլոր հարցերում, ընկերներ՝ (Ձայներ—«ձիշտ է»): Նորերս յես կարդացի հայտարարութունը Մոսկվայի մեկ անկուսակցական բանվորի, վորը մտնում է կամ արդեն մտել է կուսակցութեան մեջ: Ահա թե ինչպես է նա ձևակերպում կուսակցութեան ու ոպողիցիայի տարաձայնությունների հարցը.

«Առաջ մենք վորոնում եյինք, թե ինչումն են կուսակցութեան ու ոպողիցիայի տարաձայնությունները: Իսկ այժմ արդեն չես գտնի, թե ինչումն են նրանք համաձայն կուսակցութեան հետ: (Ծիծաղ, ծափահարություններ): Ոպողիցիան կուսակցութեան դեմ է բոլոր հարցերում, ուստի, յեթե յես կողմնակից լինեյի ոպողիցիային, յես չեյի մտնի կուսակցութեան մեջ» (Ծիծաղ: Ծափահարություններ): (Տես «Իզվեստիա» № 264):

Ահա թե յերբեմն բանվորները վոր աստիճանի դիպուկ ու դրա հետ մեկտեղ հակիրճ արտահայտվել կարողանում են: Յես կարծում եմ, վոր սա ամենադիպուկ ու ամենաճիշտ բնութագիրն է այն վերաբերմունքի, վոր ոպողիցիան ունի դեպի կուսակցութունը, դեպի նրա գաղափարախոսությունը, նրա ծրագիրը, նրա տակտիկան: Հենց այն պատճառով, վոր ոպողիցիան կուսակցութեան հետ տարակարծիք է բոլոր հարցերում, հենց այդ պատճառով ոպողիցիան մի խումբ է՝ իր գաղափարախոսութեամբ, իր ծրագրով, իր տակտիկայով, իր կազմակերպական սկզբունքներով: Այն ամենը, ինչ վոր անհրաժեշտ է նոր կուսակցութեան համար, այդ ամենն ունի ոպողիցիան: Դրա համար պակասում է միայն մի «մանրուկ», ուժն է պակասում: (Ծիծաղ: Ծափահարություններ):

Յես կարող եմ անվանել յոթ հիմնական հարցեր, վորոնցում

տարածաշրջաններ տեղի ունեն կուսակցության ու ուղղիցի-
այի միջև:

Առաջինը: Մեր յերկրում սոցիալիստական հաղթական շինա-
րարության հնարավորության հարցը: Յես չեմ վիստակոչի ուղ-
ղիցիայի՝ այս հարցին վերաբերող վավերագրերն ու հայտարա-
րությունները: Նրանք ամենքին հայտնի յեն և հարկ չկա նրանք
կրկնելու: Ամենքի համար պարզ է, վոր ուղղիցիայի ժխտում է
սոցիալիզմի հաղթական կառուցման հնարավորությունը մեր
յերկրում: Իսկ ժխտելով այդպիսի հնարավորությունը, նա ուղ-
ղակի և բացահայտ կերպով գլորվում է մենչևիկների դիրքը:
Ուղղիցիայի այսպիսի դիրքավորումը ամյալ հարցում նոր չե
նրա այժմյան դեկալաբներին համար: Այս դիրքավորումից էլին
յեղնում Կամենևին ու Ջինովյեվը, յերբ նրանք հրաժարվեցին
Հոկտեմբերյան ապստամբությանը մասնակցելուց: Նրանք այն
ժամանակ ուղղակի ասում էլին, թե ապստամբություն բարձ-
րացնելով՝ մենք դեպի կործանում ենք գնում, վոր պետք է
սպասել Սահմանադիր ժողովին, վոր սոցիալիզմի համար պայ-
մանները չեն հասունացել ու չուտ չեն հասունանա: Նույն այդ
դիրքավորումից էր յեղնում Տրոցկին, յերբ նա համաձայնում
էր ապստամբությանը մասնակցելու: Վորովհետև նա ուղղակի
ասում էր, վոր յեթե ամբողջ կամ պակաս մոտավոր ապագայում
ողնություն չհասնի արեմուտքի պրոլետարական հաղթական հե-
ղափոխությունը, ապա հիմարություն կլինեք կարծել, թե հե-
ղափոխական Ռուսաստանը կարող է դիմակայել պաշտպանողա-
կան Յեվրոպային:

Իսկապես, այն ժամանակ ինչպես էլին ապստամբելու գնում
մի կողմից՝ Կամենևին ու Ջինովյեվը, մյուս կողմից՝ Տրոցկին,
յերբորդ կողմից՝ Լենինն ու կուսակցությունը: Սա շատ հետա-
քրքրական հարց է, վորի մասին արժեք, ընկերներ, միջանի
խոսք ասել: Դուք գիտե՞ք, վոր Կամենևին ու Ջինովյեվը ապրս-
տամբելու գնում էլին՝ հարկադրանքի տակ: Լենինը նրանց քշում
էր փայտով, սպառնալով կուսակցությունից վտարել (ծիծաղ,
ծափահարություններ), և նրանք ստիպված էլին քաշ դալով
գնալ դեպի ապստամբություն (ծիծաղ, ծափահարություններ):
Տրոցկին հոժարակամ էր գնում ապստամբելու: Բայց նա գնում
էր վո՛չ թե պարզապես, այլ մի վերապահությամբ, վորն ար-
դեն այն ժամանակ նրան մոտեցնում էր Կամենևին ու Ջինով-
յեվին: Հետաքրքրական է, վոր հենց Հոկտեմբերից առաջ, 1917

թվի հունիսին, Տրոցկին տեղին համարեց վերահրատարակել Լե-
նինգրադում իր «Հաշտության ծրագրերը» հին բրոշյուրը, դրա-
նով մի տեսակ ասել ցանկանալով, թե ինքը սեփական դրոշակի
տակ է գնում դեպի ապստամբություն: Իսկ ինչի՞ մասին է նա
խոսում այդ բրոշյուրում: Նա այնտեղ բանավիճում է Լենինի
հետ մեկ յերկրում սոցիալիզմի հաղթանակի հնարավորության
հարցի առթիվ, Լենինի այդ միտքը համարում է սխալ և պնդում
է, թե իշխանությունը հարկ կլինի վերցնելու, բայց յեթե չհա-
նի հաղթանակած արեմտա-յեվրոպական բանվորների ողնություն-
նը, ապա անհուսալի յե կարծել, թե հեղափոխական Ռուսաս-
տանը կարող է դիմակայել պաշտպանողական Յեվրոպային, իսկ
ով չի հավատում Տրոցկու քննադատությանը, նա տառապում է
ազգային սահմանափակությամբ: Ահա մի քաղվածք Տրոցկու այն
ժամանակվա բրոշյուրից.

«Չպատկերվ մյուսներին՝ մենք սկսում ու շարունակում
ենք պայքարն ազգային հողի վրա, լիակատար կերպով վրա-
տահ, վոր մեր նախաձեռնությունը զարկ կտա պայքարին
մյուս յերկիրներում: Իսկ յեթե այդ տեղի չունենար, ապա
անհուսալի յե կարծել—այսպես են վկայում և՛ պատմության
փորձը, և՛ թեորիական նկատառումները — թե, որինակ,
հեղափոխական Ռուսաստանը կարող կլինեք դիմակայել
պաշտպանողական Յեվրոպային»... «Սոցիալական հեղա-
փոխության հեռանկարները դիտել ազգային շրջանակներում՝
կնշանակեք զո՛հ դառնալ հենց այն ազգային սահմանափա-
կության, վարը կազմում է սոցիալ-պատրիոտիզմի եյու-
թյունը» (Տրոցկի, «1917», հատ. III, մ. 1, էջ 90):

Ահա, ընկերներ, տրոցկիստական վերապահությունը, վոր
շատ բանում բացատրում է մեզ Կամենևի ու Ջինովյեվի հետ
Տրոցկու կնքած այժմյան բլոկի արմատներն ու յենթահողը:

Իսկ Լենինն ինչպես է գնացել, կուսակցությունն ինչպես
է գնացել դեպի ապստամբություն: Նո՞ւյնպես վերապահու-
թյամբ: Վո՛չ, Լենինն ու իր կուսակցությունն առանց վերապա-
հությունների յեն գնացել դեպի ապստամբություն: Ահա քաղ-
վածք Լենինի մի յերեկվի հոգվածից—«Պրոլետարական հեղափո-
խության ռազմական ծրագրերը»—վոր հրապարակվել է արտա-
սահմանում 1917 թ. սեպտեմբերին.

«Մեկ յերկրում հաղթանակած սոցիալիզմը բնավ մեկն
չի բացառում առհասարակ բոլոր պատերազմները: Ընդհա-

կառակը, նա յենթադրում է դրանք: Կապիտալիզմի դարձա-
ցումը զանազան յերկիրներում տեղի յե ունենում վերին աս-
տիճանի անհավասարաչափ: Այլ կերպ չի ել կարող լինել
ապրանքային արտադրութեան ժամանակ: Այստեղից՝ ան-
տարակուսելի յեղրակացութիւն. սոցիալիզմը չի կարող
հաղթել միաժամանակ բոլոր յերկիրներում: Նա սկզբնապես
կհաղթի մեկ կամ մի քանի յերկիրներում, իսկ մնացածները
վորոշ ժամանակի ընթացքում կմնան բուրժուական ու մինչ-
բուրժուական: Դա պետք է առաջացնի վո՛չ միայն ընդհա-
րումներ, այլև ուրիշ յերկիրների բուրժուազիայի ուղղակի
ձգտումը՝ ջախջախելու սոցիալիստական պետութեան հաղ-
թական պրոլետարիատին: Այդ դեպքերում պատերազմը մեր
կողմից կլինի որինական ու արդար: Դա կլինի պատերազմ
սոցիալիզմի համար, մյուս ժողովուրդներին բուրժուազիա-
յից ազատագրելու համար» (Լենին, «Պրոլետարական հեղա-
փոխութեան ռազմական ծրագիրը», Յերկերի (ռուս.) XIX
հատոր, էջ 324—325):

Դուք տեսնում եք, վոր մենք այստեղ բոլորովին այլ դիր-
քավորում ունենք: Յեթե Տրոցկին ապստամբելու դնում էր մի
վերապահութեամբ, վոր նրան մոտեցնում է Կամենեվին ու Ջի-
նովյեվին, պնդելով, թե պրոլետարական իշխանութիւնն ինքն-
ըստինքյան չի կարող ներկայացնել վորևէ առանձին բան, յեթե
ժամանակին ոգնութիւն չգա դրսից, ապա Լենինը, ընդհակա-
ռակը, ապստամբելու յեր դնում առանց վերապահութիւնների,
պնդելով, վոր պրոլետարական իշխանութիւնը մեր յերկրում
պետք է բազա ծառայի, վոր ոգնենք մյուս յերկիրները պրոլե-
տարներին՝ ազատագրելու բուրժուազիայի լծից:

Ահա թե ինչպես եյին բոլշեիկները դնում դեպի Հոկտեմ-
բերյան ապստամբութիւնը, և ահա թե ինչու Տրոցկին և Կամե-
նեվին ու Ջինովյեվը ընդհանուր լեզու դտան Հոկտեմբերյան հե-
ղափոխութեան տասերորդ տարում:

Կարելի կլինի արամախոսութեան ձևով պատկերացնել, մի
կողմից, Տրոցկու, մյուս կողմից, Կամենեվի ու Ջինովյեվի
զրույցը ուղղիցիոն բոլոր կազմելու ժամանակ:

Կամենեվին ու Ջինովյեվը Տրոցկուն. «Այ, տեսնում եք, թան-
դազին ընկե՛ր, մենք վերջիվերջո իրավացի դուրս յեկանք, ասե-
լով, թե չպետք էր համաձայնել Հոկտեմբերյան ապստամբու-
թեան, վոր պետք էր սպասել Սահմանադիր ժողովին և այլն»:

Այժմ բոլորը տեսնում են, վոր յերկիրը վերասերվում է, իշխա-
նութիւնը վերասերվում, մենք դեպի կործանում ենք դնում, և
մեզանում վո՛չ մի սոցիալիզմ չի լինի: Չպետք էր համաձայնել
ապստամբութեան: Իսկ դուք հոժարակամ դնացիք ապստամբե-
լու: Դուք մեծ սխալ թույլ տվիք»:

Տրոցկին՝ ի պատասխան նրանց. «Վո՛չ, թանդազին կուե-
զանե՛ր, դուք անարդարացի յեք իմ նկատմամբ: Ապստամբելու
յես դնացել եմ, բայց ինչպես եմ դնացել, դուք մոռացաք ասել
այդ մասին: Ձե՛ք վոր յես ապստամբելու դնացի վո՛չ թե ուղղա-
կի, այլ վերապահութեամբ: (Ընդհանուր ծիծաղ): Յեվ վորքան
վոր այժմ պարզվել է, վոր ոգնութիւն սպասել դրսից չենք կա-
րող վորևէ տեղից, պարզ է, վոր բանը դեպի կործանում է
դնում, ինչպես և յես դուշակել եմ ժամանակին «Հաշտութեան
ծրագիր» մեջ»:

Ջինովյեվին ու Կամենեվը. «Դա թերևս այդպես է: Մենք մո-
ռացանք վերապահութեան մասին: Այժմ պարզ է, վոր մեր բոլին
իդեալային հիմնավորված է»: (Ընդհանուր ծիծաղ: Ծափահարու-
թյուններ):

Ահա թե ինչպես կազմավորվեց ուղղիցիայի դիրքավորումը
մեր յերկրում սոցիալիստական հաղթական շինարարութեան հա-
րավորութիւնը ժխտելու ուղղութեամբ:

Իսկ ի՞նչ է նշանակում այդ դիրքավորումը: Նա նշանակում է
կապիտալիզմի յուրացում: Ո՞ւմ հանդէպ: Ահնբերեն մեր յերկրի
կապիտալիստական տարրերի հանդէպ: Ելի՞ ում հանդէպ: Համաշ-
խարհային բուրժուազիայի հանդէպ: Իսկ ձախ Փրագները, հե-
ղափոխական շարժումները, — ո՞ւր մնացին նրանք: Նրանք հոգս
ցնդեցին: Մի լավ թափ տվեք մեր ուղղիցիան, մի կողմ նետե-
ցեք հեղափոխական Փրագբանութիւնը, — և դուք կտեսնեք, վոր
այնտեղ նրանց մոտ նստած է կապիտալիզմի յուրացումը: (Ծափա-
հարություններ):

Յերկրորդը: Պրոլետարիատի դիկտատուրայի հարցը: Մեկա-
նում պրոլետարիատի դիկտատուրա կա՞ արդե՞ք, թե չկա: Մի
փոքր տարրինակ հարց: (Ծիծաղ): Այնուամենայնիվ ուղղիցիան
իր յուրաքանչյուր հայտարարութեան մեջ դնում է այն: Ուղղի-
ցիան ասում է, թե մեզանում տերմիդորական վերասերում է:
Իսկ այդ ի՞նչ է նշանակում: Այդ նշանակում է, թե մեզանում
պրոլետարիատի դիկտատուրա չկա, թե մեզանում տապալվում
ու հետ են դնում և՛ եկոնոմիկան, և՛ քաղաքականութիւնը, թե

մենք գնում ենք վո՛չ թե դեպի սոցիալիզմ, այլ դեպի կապիտալիզմ: Այս ամենը տարրերնակ է և մի փոքր հիմար բան է: Բայց ուղղիցիան պնդում է իր ասածի վրա: Ահա ձեզ, բնկերեն'ր, մեկ տարակարծութիւն ևս: Դրա վրա ել հենց խարսխվում է Տրոցկու հայտնի թեզիսը Կլեմանտոյի մասին: Յեթե իշխանութիւնը վերասերվել է կամ վերասերվում է, ապա արժե՞ արդյոք խնայել, պաշտպանել այն, գորավիզ լինել նրան: Պարզ է, վոր չարժէ: Յեթե բարենպաստ հանդամանքներ վրա հասնեն այդպիսի իշխանութիւնը «հանելու» համար, ասենք, յեթե թշնամին մոտենա Մոսկվային 80 կիլոմետրի վրա, — ապա մի՞թե պարզ չէ, վոր պետք է հանդամանքներն ողտաղործել նրա համար, վոր դուրս արվի այդ իշխանութիւնն ու դրվի նորը, կլեմանտատականը, այսինքն տրոցկիստականը: Պարզ է, վոր այստեղ չկա խորհե լենինյան բան: Սա մաքրաշուք մենչեիզմ է: Ուղղիցիան հանդեպ մենչեիզմի:

Յերրորդ: Միջակի հետ բանվոր դասակարգի ունեցած բռնկի հարցը: Ուղղիցիան շարունակ թաղցնում էր իր բացասական վերաբերմունքը դեպի այդպիսի բռնկի գաղափարը: Նրա պլատֆորման, նրա հակաթեզիսները նշանակելի յեն վոչ այնքան նրանով, ինչ վոր ասված է այնտեղ, վորքան նրանով, ինչ վոր ուղղիցիան աշխատել է թաղցնել բանվոր դասակարգից: Բայց ահա գտնվեց մի մարդ, Ի. Ն. Սմիլնովը, նույնպես ուղղիցիայի պարագլուխներին մեկը, վորը քաջութիւն ունեցավ ճշմարտութիւնն ասելու ուղղիցիայի մասին, նրան լույս աշխարհ գուրս քաշելու: Յեւ ի՞նչ դուրս յեկավ: Դուս յեկավ, վոր մենք գնում ենք դեպի կործանում, և յեթե փրկվել ենք կամենում, պետք է գժտվենք միջակի հետ: Ծառ ել խելոք բան չէ: Բայց հո պարզ է: Այստեղ ևս վերջապես յերեացին մենչեիկյան ականջները՝ ի տեղեկութիւն ընդհանրութիւն:

Չորրորդ: Մեր հեղափոխութեան բնույթի հարցը: Յեթե ժխտվում է մեր յերկրում սոցիալիզմ կառուցելու հնարավորութիւնը, յեթե ժխտվում է պրոլետարիատի դիկտատուրայի առկայութիւնը, բանվոր դասակարգի՝ գլուղացիութեան հետ կրնաքած բռնկի անհրաժեշտութիւնը, — հապա ել ի՞նչ է մնում այդ դեպքում մեր հեղափոխութիւնից, նրա սոցիալիստական բնույթից: Պարզ է, վոր վոչինչ, բացարձակապես վոչինչ: Պրոլետարիատն իշխանութեան գլուխ անցավ, մինչև վերջը հասցրեց բուրժուական հեղափոխութիւնը, այժմ գլուղացիութիւնը հեղափո-

խութեան հետ բան չունի, վորովհետև նա արդեն ստացել է հոգը, — նշանակում է, պրոլետարիատը կարող է հեռանալ, տեղ մաքրելով այլ դասակարգերի համար: Ահա ձեզ ուղղիցիայի դիրքավորումը, յեթե խորանանք մինչև ուղղիցիան հայացքների արմատները: Ահա ձեզ մեր ուղղիցիայի կապիտալիստութեան բուրժուարմտները: Արբամովին իզուր չի գովաբանում մեր ուղղիցիային:

Հինգերորդ: Գաղութային հեղափոխութիւնները դեկալաբելու լենինյան դիրքավորման հարցը: Լենինը յենում էր այն տարբերութիւնից, վոր գոյութիւն ունի իմպերիալիստական յերկիրների և ճնշված յերկիրների միջև, կոմունիզմի՝ իմպերիալիզմի յերկիրներում կիրառելիք քաղաքականութեան և կոմունիզմի՝ գաղութային յերկիրներում կիրառելիք քաղաքականութեան միջև: Այս տարբերութիւնից յենելով՝ նա դեռևս պատե՛րազմի ժամանակ եր ասում, վոր հայրենիքի պաշտպանութեան գաղափարը, կոմունիզմի համար անընդունելի և հակահեղափոխական լինելով իմպերիալիզմի յերկիրներում, միանգամայն ընդունելի և արդարացի յե իմպերիալիզմի դեմ պատերազմ մղող ճնշված յերկիրներում: Հենց այս պատճառով էր նա վորոչ ստագիայում և վորոչ ժամկետով թույլ տալիս գաղութային յերկիրների ազգային բուրժուազիայի հետ բռնկ և նույնիսկ դաշինք կնքելու հնարավորութիւնը, յեթե այդ բուրժուազիան պատե՛րազմ է մղում իմպերիալիզմի դեմ և յեթե նա կոմունիստներին չի խանգարում կոմունիզմի վողով դաստիարակելու բանվորներին ու գլուղացիական չքավորութեանը: Ուղղիցիայի մեղսագործութիւնն այստեղ այն է, վոր նա իր կապերը վերջնականապես խզում է Լենինի այս դիրքավորման հետ, գլորվելով դեպի դիրքավորումը II Ինտերնացիոնալի, վորը բացասում է իմպերիալիզմի դեմ գաղութային յերկիրներէ կողմից մղվող հեղափոխական պատերազմին սատարելու նպատակահարմարութիւնը: Հենց սրանով էլ բացատրվում են այն բոլոր աղետները, վոր ուղղիցիան կրեց չինական հեղափոխութեան հարցում: Ահա ձեզ մեկ տարակարծութիւն ևս:

Վեցերորդ: Համաշխարհային բանվորական շարժման մեջ միասնական մակառի տակտիկայի հարցը: Ուղղիցիայի մեղսագործութիւնն այստեղ այն է, վոր նա բանվոր դասակարգի միլիոնավոր մասնաներն աստիճանաբար կոմունիզմի կողմը նվաճելու հարցում իր կապերը խզում է Լենինյան տակտիկայից: Միայն

այն սրբադատում չէ, վոր բանվոր դասակարգի միլիոնավոր մաս-
սաները նվաճվում են կոմունիզմի կողմը, յերբ ճիշտ է կուսակ-
ցութեան քաղաքականութիւնը: Կուսակցութեան ճիշտ քաղաքա-
կանութիւնը մեծ բան է, բայց դա բոլորովին էլ ամեն ինչ չէ:
Վորպեսզի բանվոր դասակարգի միլիոնավոր մասսաները կոմու-
նիզմի կողմն անցնեն, դրա համար անհրաժեշտ է, վոր մասսա-
ներն իրենք իրենց սեփական փորձով համոզվեն կոմունիզմի քա-
ղաքականութեան ճշտութեանը: Իսկ վորպեսզի մասսաները հա-
մոզվեն, դրա համար անհրաժեշտ է ժամանակ, դրա համար ան-
հրաժեշտ է կուսակցութեան՝ մասսաներն իր գիրքերին մոտեցնե-
լու ճարտար ու հմուտ աշխատանքը, կուսակցութեան՝ միլիոնա-
վոր մասսաներն իր քաղաքականութեան ճշտութեանը համոզելու
ճարտար ու հմուտ աշխատանքը: Մենք իրավացի էլինք դեռևս
1917 թ. ապրիլին, վորովհետև մենք գիտեցինք, վոր բանն ըն-
թանում է դեպի բուրժուազիայի տապալումն ու խորհրդային
իշխանութեան հաստատումը: Բայց մենք այն ժամանակ բանվոր
դասակարգի լայն մասսաներին ապստամբութեան չեցինք կոչում:
Ինչո՞ւ: Վորովհետև մասսաները դեռևս հնարավորութիւն չունե-
լին համոզվելու մեր իրող ճիշտ քաղաքականութեան ճշտութեա-
նը: Միայն այն ժամանակ, յերբ էսերներն ու մենչևիկներն
մանր-բուրժուական կուսակցութիւնները վերջնականապէս խա-
տառակ յեղան հեղափոխութեան հիմնական հարցերում, միայն
այն ժամանակ, յերբ մասսաներն սկսեցին համոզվել մեր քաղա-
քականութեան ճշտութեանը, միայն այդ ժամանակ մենք մասսա-
ներին առաջնորդեցինք դեպի ապստամբութիւն: Յե՛կ հենց այն
պատճառով, վոր մենք ժամանակին առաջնորդեցինք մասսաներին
դեպի ապստամբութիւն, հենց այդ պատճառով մենք այն ժամա-
նակ հաղթանակ տարանք: Ահա թե ինչումն են միասնական ճա-
կատի դադափարի արժանանքը: Միասնական ճակատի տակտիկան
խիստապէս հենց նրա համար է ազդարարված Լենինի կողմից, վոր
կապիտալիստական յերկիրներն բանվոր դասակարգի՝ սոցիալ-
դեմոկրատական համաձայնողականութեան նախապաշարմունքնե-
րով վարակված միլիոնավոր մասսաների համար հեշտացնի կո-
մունիզմի կողմն անցնելը: Ոպդիցիայի մեղսադատութիւնն այն
է, վոր նա բոլորովին ժխտում է այդ տակտիկան: Մի ժամանակ
տարված լինելով, հիմար ու անբանական կերպով տարված լինե-
լով այդ տակտիկայով՝ նա ամեն կերպ վրդշուծում էր Անգլիայի
Գլխխորհրդի հետ համաձայնութիւն կնքելու գործը, կարծելով,

թե այդ համաձայնութիւնը «խաղաղութեան լրջագույն յերաշ-
խիքներից մեկն է», «լրջագույն յերաշխիքներից մեկն ընդդեմ
ինտերվենցիայի», «Յեւթրոպայում ռեֆորմիզմն անմիապէս դարձնե-
լու» լրջագույն միջոցներից մեկը (տե՛ս Զինովյեւի ղեկուցումը
ՀամԿ(բ)ի XIV համագումարում): Բայց ռեֆորմիզմը Պերսեյնե-
րի ու Հիքսերի ոգնութեամբ անմիապէս դարձնելու հույսերի մեջ
դաժանորեն հիասթափելով՝ նա հետո ընկավ մյուս ծայրահե-
ղութեան մեջ, բոլորովին ժխտելով միասնական ճակատի տակ-
տիկայի դադափարը: Ահա ձեզ, ընկերներ, մի տարակարծու-
թիւն էս, վորը ցուցադրում է ոպդիցիայի լիակատար հեռա-
նալը միասնական ճակատի լենինյան տակտիկայից:

Յոքերորդը: Լենինյան կուսակցականութեան, ՀամԿ և Կո-
միստերնի մեջ լենինյան միասնականութեան հարցը: Ոպդիցիան
այստեղ իր կայքերը բոլորովին խզում է լենինյան կադմակերպա-
կան գիրքավորումից, վորք ղեկով յերկրորդ կուսակցութիւն
կադմակերպելու ուղին, նոր ինտերնացիոնալ կադմակերպելու
ուղին:

Ահա ձեզ յոթ հիմնական հարցեր, վորոնք խոսում են այն
մասին, վոր այդ բոլոր հարցերում ոպդիցիան գլորվել է դեպի
մենչևիզմ:

Կարելի՞ յէ արդյոք ոպդիցիայի այդ մենչևիկյան հայացք-
ները համատեղելի համարել մեր կուսակցութեան դադափարա-
խոսութեան հետ, մեր կուսակցութեան ծրագրի հետ, նրա տակ-
տիկայի հետ, Կոմիստերնի տակտիկայի հետ, լենինիզմի կադմա-
կերպական գիրքավորման հետ: Վո՞չ մի դեպքում, վո՞չ մի բո-
պելով:

Դուք կասե՛ք. ի՞նչպէս կարող եր մեղանում ծնունդ առնել
այդպիսի ոպդիցիա, վո՞րտեղ են նրա սոցիալական արժանե-
քը: Յես կարծում եմ, վոր ոպդիցիայի սոցիալական արժանե-
քերը թաղնված են քաղաքի մանր-բուրժուական խավերի քայ-
քայման փաստի մեջ, մեր դարգացման պայմանների մեջ, պրո-
լետարիատի դիկտատուրայի ռեժիմից այդ խավերի դժգոհ լի-
լետարիատի մեջ, այդ ռեժիմը փոփոխելու, բուրժուական դե-
նելու փաստի մեջ, այդ ռեժիմը վրդով այն «բարելավելու»՝ այդ խա-
մոկրատիա սահմանելու վրդով այն «բարելավելու»՝ այդ խա-
վերի ձգտման մեջ: Յես արդեն վերն ասացի, վոր մեր առաջ-
շարժման հետևանքով, մեր արդյունաբերութեան աճման հետե-
վանքով, տնտեսութեան սոցիալիստական ձևերի տեսակարար
կշռի աճման հետևանքով մանր բուրժուազիայի, առանձնապէս

քաղաքային բուրժուազիայի մի մասն ավերվում է ու դեպի հատակը դնում: Ոսկողիցիան արտացոլում է այդ խավերի տրտուհւնըն ու դժգոհությունը պրոլետարական հեղափոխության ուժիմից:

Ահա թե վորտեղ են ոսկողիցիայի սոցիալական արմատները:
4. ԻՍԿ ԱՅՍՈՒՀԵՏԵՎ ԻՆՉ

Այսուհետև ի՞նչպես վարվենք ոսկողիցիայի հետ: Նախքան այս հարցին անցնելը՝ յես կկամենայի հաղորդել ձեզ Տրոցկու հետ ունեցած միատեղ այն աշխատանքի մեկ փորձի պատմությունը, վոր ընկ. Կամենեվն է կատարել 1911 թ.: Սա շատ հետաքրքրական հարց է: Մանավանդ վոր նա կարող է մեզ վորոշ բանալի տալ ճիշտ մոտենալու համար դրված հարցին: 1910 թ. արտասահմանում մեր Կլիպլենումն էր: Նա քննում էր բոլշևիկներին ու մենշևիկներին, մասնավորապես Տրոցկու, փոխհարաբերությունների հարցը (այն ժամանակ մենք մենշևիկներին հետ ունեցած մեկ ընդհանուր կուսակցության մասն էյինք կադմում է մեզ անվանում էյինք Փրակցիա): Պլենումը՝ հակառակ Լենինի, ընդգնմ Լենինի՝ արտահայտվեց մենշևիկներին, ապա նշանակում է է Տրոցկու, հետ հաշտվելու ուղտին: Լենինը փորձամասնության մեջ մնաց: Իսկ Կամենեվն ինչպես: Կամենեվը հանձն առավ իրականացնել համադործակցությունը Տրոցկու հետ: Յեվ նա այդ համադործակցությունն իրականացնում էր վոր առանց Լենինի դիտության ու համաձայնության, վորովհետև Լենինը կամենում էր Կամենեվին փորձով ապացուցել Տրոցկու հետ դործակցելու վնասակարությունն ու անթույլատրելիությունն ընդգնմ բոլշևիկներին:

Լսեցե՛ք, թե ինչպես է այդ մասին պատմում ընկ. Կամենեվը.

«1910 թվականին մեր Փրակցիայի մեծամասնությունը փորձ արեց ընկ. Տրոցկու հետ հաշտվելու է համաձայնության դալու: Վլադիմիր Իլյիչը խիստ բացասաբար էր վերաբերվում այդ փորձին է, կարծես, «ի պատիժ» ընկ. Տրոցկու հետ համաձայնության հասնելու փորձի մեջ ցուցաբերած իմ համառության, պնդեց, վոր Կենտրոնական Կոմիտեյի կողմից, վորպես նրա ներկայացուցիչը, հենց յես ուղարկվեմ ընկ. Տրոցկու լրագրի խմբագրությունը: 1910 թ. աշնանը—այդ խմբագրության մեջ կատարած միջանի ամսվա աշխատանքից հետո — յես համոզվեցի, վոր Վլադիմիր

Իլյիչն իրավացի յե իր բացասական վերաբերմունքով դեպի իմ «հաշտարար» դիժը, է նրա համաձայնությամբ յես դուրս յեկն ընկ. Տրոցկու խմբագրությունից: Ընկ. Տրոցկու հետ մեր այն ժամանակվա խզումը կուսակցության կենտրոնական որդանում նշվեց մի շարք խիստ հոգվածներով: Հենց այն ժամանակ էլ Վլադիմիր Իլյիչն ինձ առաջարկեց դրել մի բորշուր, վորը տար է՝ լիվիդատոր—մենշևիկներին, է՝ բեկեթ Տրոցկու հետ ունեցած մեր տարաձայնությունների հանրագումարը: «Դուք կատարեցիք հակաբոլշևիկյան խմբավորումների ամենամախ (տրոցիկիստական) թևի հետ համաձայնության դալու փորձ, դուք համոզվեցիք համաձայնության անհնարինությանը, դուք էլ պետք է դրեք հանրագումարային բորշուրը»—ասում էր ինձ Վլադիմիր Իլյիչը: Բնական է, վոր Վլադիմիր Իլյիչն առանձնապես պնդում էր, վոր բոլշևիզմ է այն բանի հարաբերության բնագավառում հենց, ինչ վոր մենք այդ ժամանակ անվանում էյինք տրոցիկիզմ, ամեն ինչ ասվի... մինչև վերջը» (Լ. Կամենեվի՝ նրա «Յերկու կուսակցություն» բորշուրի առաջաբանը, մայիս, 1924 թվական):

Իսկ ի՞նչ հետևանքներ ստացվեցին դրանից: Լսեցեք շարունակությունը.

«Տրոցկու հետ միատեղ կատարած աշխատանքի փորձը, — համարձակվում էմ ասել, իմ կողմից անկեղծորեն կատարված փորձը, վորի մասին են հենց վկայում այժմ Տրոցկու կողմից շահագործվող իմ նամակներն ու մասնավոր խոսակցությունները, — ցույց տվեց, վոր հաշտվողականությունն անպակելի կերպով դրոշմվում է դեպի լիվիդատորականության պաշտպանություն, վճռականորեն վերջինիս կողմն է անցնում» (Լ. Կամենեվ, «Յերկու կուսակցություն», 1911 թ. էջ 136):

Յեվ այնուհետև.

«Ո, յեթե «տրոցիկիզմը» հաղթեր կուսակցության մեջ վորպես տրամադրություն, — վորպիսի լայն ազատություն կլիներ լիվիդատորության համար, ոտովի դիմի համար, կուսակցության նկատմամբ հակամարտ բոլոր հոսանքների համար» (նույն տեղում, էջ 143):

Ահա ձեզ, ընկերներ, Տրոցկու հետ կատարած միատեղ աշխատանքի փորձը: (Չայն. «Ուսանելի փորձ»): Այդ փորձի ար-

դյունքներն այն ժամանակ ընկ. Կամենսկը կերպարանեց հատուկ բրոշյուրում, վոր լույս տեսավ 1911 թ. «Յերկու կուսակցութիւն» անունով: Յեւ չեմ տարակուսում, վոր այդ բրոշյուրն ողուտ բերեց այն բոլոր ընկերներին, վորոնք դեռեւս պատրանքներ ունեյին Տրոցկու հետ համագործելու վերաբերմամբ: Յեւ ահա յետ այսպիսի հարց ունեմ. արդե՞ր ընկ. Կամենսկը փորձ չե՞ր անի դրելու մի բրոշյուր ևս, նույնպէս «Յերկու կուսակցութիւն» անունով՝ Տրոցկու հետ նրա համագործելու այժմյան փորձի նկատմամբ: (Ընդհանուր ծիծաղ: Ծափահարություններ): Գուցէ դա անողտակար չլինէր: Իհարկէ, յես ընկ. Կամենսկին յերաշխիք տալ չեմ կարող, թե այժմ նույնպէս, ինչպէս և այն ժամանակ, Տրոցկին նրա դեմ չի ողտագործի նրա նամակներն ու մտերմական խոսակցութիւնները: (Ընդհանուր ծիծաղ): Բայց հաղիվ թե արժե դրանից վախենալ: Համենայն դեպս այստեղ պետք է ընտրութիւն անել. կա՞մ այն բանի յերկյուղը, վոր Տրոցկին կողտագործի Կամենսկի նամակներն ու հրապարակ կը-հանի նրա գաղտնի խոսակցութիւնները Տրոցկու հետ, և այն ժամանակ՝ կուսակցութիւնից դուրս մնալու վտանգ, կա՞մ մի կողմ նետել ամեն մի յերկյուղ ու մնալ կուսակցութիւն մեջ: Հարցն այժմ, ընկերներ՛ր, այսպէս է ծառացած: Կա՞մ մեկը, կա՞մ մյուսը:

Ասում են, թե ուղղիցիան մտադիր է համագումարին ու-գարկել ինչ-վոր հայտարարութիւն այն մասին, վոր նա, ուղղի-ցիան, յենթարկվում է և յենթարկվելու յե կուսակցութիւն բոլոր վճիռներին (ձայն—«Նույնպէս, ինչպէս 1926 թվականի հոկտեմբերի՞ն»), ցրելու յե իր Փրակցիան (ձայն—«Մենք այդ յերկու անգամ լսել ենք») և պաշտպանելու յե իր հայացքները, վորոնցից նա չի հրաժարվում (ձայններ—«Ոհո՛»: «Չէ՛, ալիւի լավ է մենք ինքներս ցրենք նրանց») կուսակցական կանոնադրութիւն չըջանակներում: (Ձայներ — «Վերապահութիւններով»): «Մեր չըջանակները ուտինե չեն»): Յես, ընկերներ՛ր, կարծում եմ, վոր այս բանից վոչինչ դուրս չի դա: (Ձայներ—«Ճի՛շտ է»: Յերկա-րատն ծափահարություններ): Մենք եւ ունենք, ընկերներ՛ր, հայտարարութիւնների վորոշ փորձ (ծափահարություններ), յերկու հայտարարութիւն վորոշ փորձ (ձայներ— «Ճի՛շտ է»): 1926 թվականի հոկտեմբերի 16-ի և 1927 թ. ոգոստոսի 8-ի: Ի՞նչ հետեանքի բերեց այդ փորձը: Թեպետեւ յես մտադրութիւն չունեմ դրելու «Յերկու կուսակցութիւն» բրոշյուրը, սակայն

համարձակվում եմ հայտարարելու, վոր այդ փորձը բերեց ամե-նաբացառական հետեանքների (ձայներ—«Ճի՛շտ է»), յերկու ան-գամ կուսակցութիւնը խարելուն, կուսակցական կարգապահու-թիւնը թուլացնելուն: Ուղղիցիան այժմ ի՞նչ հիմքեր ունի պա-հանջելու մեզանից, վոր մենք, մեծ կուսակցութիւն համագում-մարը, Լենինի կուսակցութիւն համագումարը, այդպիսի փորձից հետո կարողանանք հաւատալ նրանց խոսքին: (Ձայներ—«Դա հի-մարութիւն կլինէր»): «Ով հավատա, նա կտուժի»):

Ասում են, թե նրանք նույնպէս հարց են դնում վտարված-ներին կուսակցութիւն մեջ վերադարձնելու մասին: (Ձայներ— «Չի անցի»): «Թող գնան մենչեիկյան ճահիճը»): Յես կարծում եմ, ընկերներ՛ր, վոր դա ևս գլուխ չի դա: (Յերկարատն ծափա-հարություններ):

Կուսակցութիւնն ինչո՞ւ վտարեց Տրոցկուն ու Չինովկին: Այն պատճառով, վոր նրանք են ուղղիցիայի ամբողջ դործի կող-մակերպիչները (ձայներ—«Ճի՛շտ է»), այն պատճառով, վոր նրանք իրենց նպատակ են դրել կոտրելու կուսակցութիւն որեւե-ները, այն պատճառով, վոր նրանք յերեւակայեցին, թե նրանց ձեռք տալ չեն համարձակվի, այն պատճառով, վոր նրանք կա-մեցան կուսակցութիւն մեջ աղնվականների դրութիւն ստեղծել իրենց համար: Բայց մի՞թե մենք կամենում ենք կուսակցութիւն մեջ ունենալ աղնվականներ, վորոնք վախելում են արտոնութիւն-ներ, և դյուզացիներ, վորոնք զրկված են այդ արտոնութիւն-ներից: Մի՞թե մենք, բոլշևիկներս, վոր արմատախիլ ենք արել աղնվականների դատը, այժմ կսկսենք այն վերականգնել մեր կուսակցութիւն մեջ (ծափահարություններ): Դուք հարցնում եք, թե ինչո՞ւ յենք մենք կուսակցութիւնից վտարել Տրոցկուն ու Չինովկին: Այն պատճառով, վոր մենք չենք կամենում կու-սակցութիւն մեջ աղնվականներ ունենալ: Այն պատճառով, վոր մեզանում կուսակցութիւն մեջ որեւոր մեկ է, և կուսակցութիւն բոլոր անդամները հաւասար են իրենց իրավունքներով: (Բացա-կանչություններ—«Ճի՛շտ է»: Յերկարատն ծափահարություններ):

Յեթե ուղղիցիան կամենում է ապրել կուսակցութիւն մեջ, թող նա յենթարկվի կուսակցութիւն կամքին, նրա որենքներին, նրա ցուցումներին՝ առանց վերապահութիւնների, առանց եկի-վոկների: Չի կամենում նա այդ—թող հեռանա, վորտեղ վոր ա-վելի ազատ կլինի նրա համար: (Ձայներ. «Ճի՛շտ է»: Ծափա-հարություններ): Մենք չենք կամենում ստեղծել և չենք ստեղծի նոր

որենքներ, ոպողիցիային արտոնող որենքներ: (Ծափահարութ-
յուններ):

Պայմաններ ժամին են հարցնում: Մեր պայմանը մեկ է.
օպողիցիան պետք է զինաթափ լինի տմբողջովին ու լիակատար
կերպով է՝ դադարաբաշխ, է՝ կազմակերպական տեսակետից:
(Բացականություններ—«ձի՛շտ է»: Յերկարատև ծափահարու-
թյուններ): Նա պետք է բացահայտորեն ու ազնիվ կերպով, ամ-
բողջ աշխարհի առաջ, հրաժարվի իր հակաբողջական հայացք-
ներից: (Բացականություններ—«ձի՛շտ է»: Յերկարատև ծափա-
հարություններ): Նա պետք է բացահայտորեն ու ազնիվ կերպով,
ամբողջ աշխարհի առաջ նշավակի իր դործած սխալները, սխալ-
ներ, վորոնք վործի դարձան ընդդեմ կուսակցության: Նա պետք
է մեզ հանձնի իր բջիջները, վորպեսզի կուսակցությունը հնա-
րավորություն ունենա ցրելու դրանք առանց մնացորդի: (Բացա-
կանություններ —«ձի՛շտ է»: Յերկարատև ծափահարություն-
ներ): Կա՛մ այդպես, կա՛մ թող հեռանան կուսակցությունից: Իսկ
չեն հեռանա—դուրս կշարտենք: (Բացականություններ—«ձի՛շտ
է»: Յերկարատև ծափահարություններ):

Այսպես է, ընկերներ, օպողիցիայի բանը:

IV. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀԱՆՐԱԳՈՒՄԱՐ

Յես վերջացնում եմ, ընկերներ: Վո՞րն է ընդհանուր հան-
րապետարը հաշվետու ժամանակաշրջանի համար: Հանրապե-
տարը հետևյալն է.

1) մենք պաշտպանեցինք խաղաղությունը շրջապատող պե-
տությունների հետ, չնայած մեծագույն դժվարություններին,
չնայած «մեծ պետությունների» բուրժուազիայի պրովոկացիան
վստնագություններին.

2) մենք ամրապնդեցինք ԽՍՀՄ-ի բանվոր դասակարգի գո-
ղումը իմպերիալիստական յերկիրների ու գաղութների բանվոր-
ների հետ, չնայած անբիվ խոչընդոտներին, չնայած բուրժուա-
կան կաշառվող հարյուրաբերան մամուլի ծով գրպարտության.

3) մենք պրոլետարական դիկտատուրայի հեղինակությունը
բարձրացրինք աշխարհի բոլոր մասերի աշխատավորական միլիո-
նավոր մասսաների շրջանում.

4) մենք վորպես կուսակցություն ոգնեցինք կոմիստերին ու
նրա սեկցիաներին ամրապնդելու իրենց ազդեցությունն աշխարհի
բոլոր մասերում.

5) մենք արինք այն ամենը, ինչ վոր անել կարող է մեկ յեր-
կիր՝ համաշխարհային հեղափոխական շարժումը զարգացնելու և
արագացնելու համար.

6) մենք բարձրացրինք մեր սոցիալիստական ինդուստրիան,
նրա զարգացման համար ռեկորդային տեմպ առնմանելով ու նրա
հեղեմունքի հաստատելով ամբողջ ժողովրդական տնտեսության
մեջ.

7) մենք հաստատեցինք սոցիալիստական ինդուստրիայի գո-
ղումը գյուղացիական տնտեսության հետ:

8) մենք ամրապնդեցինք բանվոր դասակարգի դաշինքը միջա-
կի հետ, հեևարան ունենալով չփափորությունը.

9) մենք մեր յերկրում ամրապնդեցինք պրոլետարիատի դիկտատուրան, չնայած միջազգային քշնամական շրջապատման, ցույց տալով բոլոր յերկիրների բանվորներին, վոր պրոլետարիատը գիտե վո՛չ միայն կործանել կապիտալիզմը, այլև կառուցել սոցիալիզմ։

10) մենք ամրապնդեցինք կուսակցությունը, պաշտպանեցինք յենիհիզմը և գլխավին ջախջախեցինք ոպոզիցիան։

Այս է ընդհանուր հանրազումարը։

Վո՞րն է յեղրակացութունը։ Յեղրակացութունը մեկ է մենք ճիշտ ուղու վրա յենք կանգնած, մեր կուսակցության քաղաքականությունը ճիշտ է։ (Ջայներ—«Ճի՛շտ է»։ Ծափահարություններ)։

Իսկ սրանից հետևում է, վոր այս ուղիով շարժվելով, մենք հաստատապես կհասնենք սոցիալիզմի հաղթանակին մեր յերկրում, սոցիալիզմի հաղթանակին՝ բոլոր յերկիրներում։ (Յերկարատե ծափահարություններ)։

Սա դեռևս չի նշանակում, թե մեր ուղու վրա մենք չենք ունենա դժվարություններ։ Դժվարություններ կլինեն։ Բայց մենք չենք վախենա դրանցից, վորովհետև մենք բոլշևիկներ ենք՝ հեղափոխության կրակի մեջ կոփված։ Դժվարություններ կլինեն։ Բայց մենք կհաղթահարենք դրանք, ինչպես մինչև այժմ հաղթահարել ենք, վորովհետև մենք բոլշևիկներ ենք, Լենինի յերկաթե կուսակցության կողմից նրա համար դարբնված, վոր պայքարենք դժվարությունների դեմ ու հաղթահարենք դրանք, եվո՛չ թե նվաճանք ու լաց լինենք։

Յե՛վ հենց այն պատճառով, վոր մենք բոլշևիկներ ենք, մենք հաստատապես կհաղթենք։

Ընկերներ՛ր։ Դեպի կոմունիզմի հաղթանակը մեր յերկրում, դեպի կոմունիզմի հաղթանակն ամբողջ աշխարհում—հառա՛ջ։ (Փոքորկալից ու յերկարատե ծափահարություններ։ Բոլորը։ Վոտի յեն կանգնում ու ովացիա սարժում ընկ. Ստալինին։ Յերգում են «Ինտերնացիոնալ»)։

ՅԵԶՐԱՓԱԿՄԱՆ ԽՈՍԲ

Ընկերներ՛ր։ Մի ամբողջ շարք պատգամավորների ճառերից հետո ինձ քիչ բան է մնում ասելու։ Ընկ. ընկ. Յեվդուկիմովի ու Մուրալովի ճառերի մասին յես ըստ ելուծյան վորևե բան չունեմ ասելու, վորովհետև նրանք դրա համար նյութ չեն տալիս։ Նրանց մասին կարելի կլինե՛ր ասել մի բան միայն. թող ալլահը ների նրանց մեղքերը, վորովհետև նրանք իրենք ել չգիտեն, թե ինչի մասին են շաղակրատում։ (Ծիծաղ, ծափահարություններ)։ Յես կկամենայի կանգ առնել ընկ. Ռակովսկու ճառի և, առանձնապես, ընկ. Կամենևի ճառի վրա, վորը ոպոզիցիոներների ճառերից ամենափառիսեցիականն է ու ամենաստահողը։ (Ջայներ—«Ճի՛շտ է»)։

1. ԸՆԿ. ՌԱԿՈՎՍԿՈՒ ՃԱՌԻ ՄԱՍԻՆ

ա) Արտաքին քաղաքականության մասին։ Յես կարծում եմ, վոր ընկ. Ռակովսկին այստեղ զուր շոշափեց պատերազմի ու արտաքին քաղաքականության հարցը։ Ամենքին հայտնի յե, վոր ընկ. Ռակովսկին Մոսկվայի կոնֆերենցիայում պատերազմի հարցի շուրջը հիմարաբանեց։ Նա այստեղ յեկավ ու խոսք վերցրեց, ըստ յերևութին, նրա համար, վոր ուղղի հիմարությունը։ Իսկ դուրս յեկավ ավելի հիմար բան։ (Ծիծաղ)։ Յես կարծում եմ, վոր ընկ. Ռակովսկու համար ավելի շահավետ կլինե՛ր լուել արտաքին քաղաքականության մասին։

բ) Ջախի ու աջի մասին։ Ընկ. Ռակովսկին պնդում է, թե ոպոզիցիան մեր կուսակցության ճախ սեկտորն է։ Սա յեփած հավի ծիծաղը կարող է հարուցել, ընկերներ՛ր։ Այսպիսի հայտարարություններն արվում են, յերևի, քաղաքական սնանկների ինքնամխիթարության համար։ Ապացուցված է, վոր ոպոզիցիան մեր կուսակցության մենչևիկյան թևն է, վոր ոպոզիցիան գլորվել է դեպի մենչևիզմը, վոր ոպոզիցիան ոբյեկտիվորեն գործիք

ե դարձել բուրժուական տարրերի համար: Այս ամենն ապացուցված ու վերապացուցված է: Եւ ի՞նչ խոսք կարող է լինել այստեղ ուղղիցիայի ձախուժյան մասին: Այդ վո՞րտեղ է լսված, վոր յերրորդ ուժի համար, բուրժուական տարրերի համար ոչյեկտիվորեն դործիք դարձած մենչեիկյան մի խումբ ավելի ձախ լինի, քան թե բուլչեիկները: Մի՞թե պարզ չէ, վոր ուղղիցիան Համկի մեջ աջ մենչեիկյան թեւն է: Ընկ. Ռակոմսկին, ըստ յերեւութին, վերջնականապես խճճվել է ու չփոթել աջն ու ձախը: Հիշում եք գոգոլյան Սեւիֆանին. «Ա՛յ, դու... Չգիտեմ, թե վորտեղ է աջը, վորտեղ՝ ձախը»:

գ) Ուղղիցիայի ոգնութեան մասին: Ընկ. Ռակոմսկին հայտարարում է, թե ուղղիցիան պատրաստ է սատարելու կուսակցութեանը, յեթե իմպերիալիստները հարձակվեն մեզ վրա: Վորպիսի՞ վոգորմածութիւն: Նրանք, մի փոքրիկ խմբակ, վոր մեր կուսակցութեան մեջ ներկայացնում է հաղիվ կես տոկոս, նրանք վոգորմածաբար ոգնութիւն են խոստանում մեզ, յեթե իմպերիալիստները հարձակվեն մեր յերկրի վրա: Չենք հաւատում մենք ձեր ոգնութեանը, և այն մեզ հարկաւոր չէ, ուղղիցիային պատկանող ընկերներ: Մենք ձեզանից միայն մեկ բան ենք խնդրում. մի՛ խանդարեք մեզ, դադարեցե՛ք մեզ խանդարելուց: Մնացած բոլոր բաները ինքներս կանենք, կարող եք հավատացած լինել դրանում: (Չայնեք—«ձի՛շտ է»): Ծափահարութեամբ):

դ) «Ազգանշանաբաների» մասին: Այնուհետեւ, ընկ. Ռակոմսկին հայտարարում է, թե ուղղիցիան ազդանշան է տալիս մեզ վտանգների մասին, դժվարութիւնների մասին, մեր յերկրի կործանման մասին: Ա՛յ, իրոք ազդանշանաբաններ, վորոնք կործանումից փրկում են կուսակցութիւնը, յերբ իրենք են կործանվում և իրոք կարոտ են փրկութեան: Իրենք հաղիվ—հաղ կանգնած են վտանգների վրա, բայց մեջ են ընկնում ուրիշների՛ն փրկելու: Արդ՞ուք սա ծիծաղելի չե՞, ընկերներ: (Ծիծաղ): Պատկերացրեք մի փոքրիկ մակույկ, վորը հաղիվ է կարողանում մնալ ծովի մակերեսային վրա ու շատ մոտ է կործանման, և պատկերացրեք մի հոյակապ շողենալ, վորը հզորապես կտրում է ալիքներն ու վստահ չարժվում առաջ: Ի՞նչ կասեցիք դուք, յեթե այդ փոքրիկ մակույկը վրա ընկնէր փրկելու վիթխարի շողենալը: (Ծիծաղ): Դա ավելի քան ծիծաղելի կլինէր, չե՞: Հենց այդպիսի դրութեան մեջ են գտնվում այժմ ուղղիցիային պատկանող մեր ազդանշանաբանները: Նրանք մեզ ազդանշան են տալիս վտանգների մասին,

դժվարութիւնների մասին, կործանման ու ամեն բանի մասին, ինչ վոր ուզում եք, իսկ իրենք դեպի հատակն են դնում, չնկատելով, վոր իրենք արդեն հատակն են իջել: Իրենց մասին խոսելով, վորպես ազդանշանաբանների մասին, ուղղիցիոներները դրանով իսկ հավանութիւն ունեն դեկավարելու կուսակցութիւնը, բանւոր դասակարգը, յերկիրը: Հարց է ծագում—ի՞նչ հիման վրա: Մի՞թե նրանք, ուղղիցիոներները, դործով ապացուցել են, վոր առհասարակ ընդունակ են վորեւէ բան դեկավարելու, եւ չխոսելով կուսակցութեան, դասակարգի, յերկրի դեկավարման մասին: Մի՞թե դա փաստ չէ, վոր ուղղիցիան այնպիսի մարդկանց գլխավորութեամբ, ինչպես Տրոցկին է, Չինովյեւը, Կամենեւը, ահա արդեն յերկու տարի յե, ինչ դեկավարում է ամբողջ խումբը: Մի՞թե դա փաստ չէ, վոր դեկավարելով այդ խումբը, ուղղիցիայի պարագլուխները վերջնական կրախի հասցրին այն: Մի՞թե դա փաստ չէ, վոր ուղղիցիան այս յերկու տարվա մեջ իր խումբը տարել է պարտութիւնից դեպի պարտութիւն: Ինչի՞ մասին է խոսում այս, յեթե վոչ այն մասին, վոր ուղղիցիայի պարագլուխներն անճարակ դուրս յեկան, վոր նրանց դեկավարութիւնը դուրս յեկավ պարտութեան և վոչ թե հաղթութեան տանող դեկավարութիւն: Բայց յեթե ուղղիցիայի պարագլուխներն անճարակ դուրս յեկան փոքրի մեջ, ապա ի՞նչ հիմք կա կարծելու, թե նրանք կարող դուրս կղան մեծի մեջ: Մի՞թե պարզ չէ, վոր փոքրիկ խմբի դեկավարման մեջ անանկացած մարդկանց վոչ վոք չի վստահանա հանձնել այնպիսի մեծ դործի դեկավարումը, ինչպես կուսակցութիւնն է, բանւոր դասակարգը, յերկիրը: Ահա թե ինչը չեն ուզում հասկանալ մեր ազդանշանաբանները:

2. ԸՆԿ. ԿԱՄԵՆԵՎԻ ՀԱՌԻ ՄԱՍԻՆ

Յեւ անցնում եմ ընկ. Կամենեւի ճառին: Այդ ճառն ամենաստահողը, ամենափառիսեցիականը, ամենախաբեբայականն ու խարդախականն է ուղղիցիոն այն բոլոր ճառերից, վորոնք արտասանված են այստեղ, այս ամբիոնից: (Չայնեք—«ձի՛շտ է»): Ծափահարութեամբ):

ա) Յերկու անգամ եմ րնութեան մեջ: Առաջին բանը, վորով իր ճառում դրադից ընկ. Կամենեւը, դա հետքերը կորցնելն էր: Կուսակցութեան ներկայացուցիչներն այստեղ խոսում ելին մեր կուսակցութեան նվաճումների մասին, մեր շինարարութեան հաջողութիւնների մասին, մեր աշխատանքի բարելավման մասին և

այլն: Նրանք այնուհետև խոսում էին ուղղիցիային պատկանող ընկերներին մենչելիկյան մեղսագործության մասին, այն մասին, վոր նրանք գլորվել են դեպի մենչելիզմ, ժխտելով սոցիալիզմի հաջող կառուցման հնարավորությունը մեր յերկրում, ժխտելով պրոլետարական դեկտատուրայի գոյությունը ԽՍՀՄ-ում, ժխտելով միջակի հետ կնքած՝ բանվոր դասակարգի դաշինքի քաղաքականության նպատակահարմարությունը, զրպարտություն տալով տերմիդորի մասին և այլն: Նրանք, վերջապես, խոսում էին այն մասին, վոր ուղղիցիայի այդպիսի հայացքներն անհամատեղելի յեն մեր կուսակցությանը պատկանելու հետ, վոր ուղղիցիան պետք է հրաժարվի այդ մենչելիկյան հայացքներից, յեթե նա կամենում է մնալ կուսակցության մեջ: Յեւ ի՞նչ: Ընկ. Կամենսկին ավելի լավ բան չգտավ, քան դանց անել այդ հարցերը, կորցնել հետքերն ու այդ հարցերի կողքովն անցնել: Նրան հարցնում են մեր ծրագրի, մեր քաղաքականության, մեր չինարարություն կարևորագույն հարցերի մասին: Իսկ նա զանց է առնում դրանք, կարծես թե այդ նրան չի վերաբերում: Կարելի՞ յե արդյոք ընկ. Կամենսկի այդպիսի վարքն անվանել լուրջ վերաբերմունք դեպի դործը: Պարզ է, վոր չի կարելի: Ինչո՞վ բացատրել ուղղիցիայի այդպիսի վարքը: Այն բացատրել կարելի յե միայն մեկ բանով՝ կուսակցությանը խաբելու, նրա աշխույժությունը քնացնելու, կուսակցությանը մեկ անդամ ևս խաբս տալու ցանկությամբ: Ուղղիցիան յերկու դեմք ունի. մեկը—փարիսեցիական—փաղաքական, մյուսը — մենչելիկյան—անտիհեղափոխական: Նա կուսակցությանն իր փարիսեցիական—փաղաքական դեմքն է ցույց տալիս, յերբ կուսակցությունը սեղմում է նրան ու նրանից պահանջում հրաժարումն Փրակցիոնությունից, պառակտման քաղաքականությունից: Նա իր մենչելիկյան—անտիհեղափոխական դեմքն է ցույց տալիս, յերբ նա սկսում է դիմել վոչպրոլետարական ուժերին, յերբ նա սկսում է դիմել փողոցին՝ կուսակցության դեմ, խորհրդային իշխանության դեմ: Այժմ նա մեզ դիմում է, ինչպես տեսնում եք, իր փարիսեցիական—փաղաքական դեմքով, ցանկանալով մեկ անդամ ել խաբել կուսակցությանը: Ահա թե ինչու ընկ. Կամենսկին աշխատեց կորցնել հետքերը, զանց անելով մեր տարածաշրջանների կարևորագույն հարցերը: Կարելի՞ յե արդյոք այնուհետև հանդուրժել այս յերկրությունը, այս յերկերեսանությունը: Պարզ է, վոր այլևս վոչ մի բոլոր չի կարելի հանդուրժել: Յերկուսից մեկը. կա՞մ

ուղղիցիան կամենում է լուրջ խոսել կուսակցության հետ,—և այն ժամանակ նա պետք է վար նետի դիմակը. կա՞մ նա մտադիր է այնուհետև ել պահպանել յերկու դեմք, բայց այն ժամանակ նա ստիպված պետք է լինի մնալ կուսակցությունից դուրս: (Ձայնե՛ր—«Ճի՛շտ ե՛ս»):

բ) Բուլշևիզմի տրադիցիաների մասին: Ընկ. Կամենսկը հատապնդում է, թե մեր կուսակցության տրադիցիաների մեջ, բուլշևիզմի տրադիցիաների մեջ չկա այնպիսի բան, վոր կարելի լինի կուսակցության անդամից պահանջել հրաժարումն վորոշ հայացքներից, վորոնք անհամատեղելի յեն մեր կուսակցական դադափարախոսության հետ, մեր ծրագրի հետ: Արդյոք ճի՛շտ է սա: Իհարկե, ճիշտ չէ: Ե՛լ ավելին. սա ստույթուն է, ընկերներ: Մի՞թե դա փաստ չէ, վոր մենք բոլորս, Կամենսկի հետ միասին, վտարել ենք կուսակցությունից Մյասնիկովին ու մյասնիկովականներին: Ինչի՞ համար ենք մենք վտարել նրանց: Հենց նրա համար, վոր նրանց մենչելիկյան հայացքներն անհամատեղելի դուրս յեկան կուսակցության հայացքների հետ: Մի՞թե դա փաստ չէ, վոր մենք բոլորս, Կամենսկի հետ միասին, վտարել ենք կուսակցությունից «բանվորական ուղղիցիայի» մի մասին: Իսկ ինչի՞ համար ենք մենք վտարել նրանց: Հենց նրա համար, վոր նրանց մենչելիկյան հայացքներն անհամատեղելի դուրս յեկան մեր կուսակցության հայացքների հետ: Իսկ ինչի՞ համար կուսակցությունից վտարեցինք Ոսովսկուն, Դաշկովսկուն: Ինչի՞ համար Կոմինտերնից վտարեցինք Մասլովին, Ռուտ Ֆիշերին, Կացին ու մյուսներին: Նրա համար, վոր նրանց հայացքներն անհամատեղելի դուրս յեկան Կոմինտերնի դադափարախոսության հետ, Համկի դադափարախոսության հետ: Մեր կուսակցությունը լենինյան կուսակցություն չէր լինի, յեթե նա թույլատրելի համարեր հակալենինյան տարրերի գոյությունը մեր կադակերպությունների կազմի մեջ: Այդպիսի դեպքում ել ինչո՞ւ մեր կուսակցության մեջ չմտցնենք մենչելիկներին: Ի՞նչպես վարվենք այնպիսի մարդկանց հետ, վորոնք, լինելով մեր կուսակցության մեջ, գլորվել են դեպի մենչելիզմ և պրոպագանդա յեն մղում իրենց հակալենինյան հայացքների համար: Ի՞նչ ընդհանուր բան կարող է լինել լենինյան կուսակցության ու այդպիսի մարդկանց միջև: Ընկ. Կամենսկը զրպարտում է մեր կուսակցությանը, նա իր կապերը խղում է մեր կուսակցության տրադիցիաներից, նա կապերը խղում է բուլշևիզմի տրադիցիաներից, պնդելով, թե կարե-

լի յե մեր կուսակցութեան կողմի մեջ հանդուրժել մարդկանց, վորոնք դաշտանում ու քարոզում են մենչեիկյան հայացքներ: Յեվ հենց այն պատճառով, վոր ընկ. Կամենսկը, իսկ նրա հետ միասին նաև ամբողջ ուղղիցիան, վոտնահարում են մեր կուսակցութեան հեղափոխական տրադիցիաները, — հենց այդ պատճառով և կուսակցութունը դնում ուղղիցիայի՝ իր հակալենինյան հայացքներից հրաժարվելու հարցը:

գ) Ուղղիցիայի կարծեցյալ սկզբունքայնութունը: Ընկ. Կամենսկը հավատացնում է, թե իր և մյուս ուղղիցիոններին համար դժվար է իրենց հայացքներից հրաժարվելը, վորովհետև նրանք սոյոր են բոլշևիկներն պաշտպանելու իրենց հայացքները: Նա ասում է, թե ուղղիցիայի կողմից անսկզբունքայնութուն կլինե՞ր, յեթե նա հրաժարվեր իր հայացքներից: Այսպիսով, դուրս է դալիս, վոր ուղղիցիայի պարադուկները բարձր-սկզբունքային մարդիկ են: Արդյոք դա իսկապես ճիշտ է, ընկերներ: Արդյոք իրականում նրանք, ուղղիցիայի պարադուկները, բարձր են գնահատում իրենց սկզբունքները, իրենց հայացքները, իրենց համոզմունքները: Ինչ-վոր նման չի դրան, ընկերներ: Նման չի, յեթե նկատի ունենանք ուղղիցիոն բոլշևի գոյացման պատմութունը: (Ծիծաղ): Բանը բոլորովին հակառակն է: Պատմութունն ասում է, վիստերն ասում են, վոր դեռևս վոչ վոք այնպես հեշտ կերպով չի ցատկել մի կարգի սկզբունքներից դեպի այլ կարգի սկզբունքներ, դեռևս վոչ վոք այնպես հեշտ ու ազատ կերպով չի փոխել իր հայացքները, ինչպես մեր ուղղիցիայի պարադուկները: Ինչո՞ւ այժմ ել նրանք հրաժարվեն իրենց հայացքներից, յեթե այդ պահանջում են կուսակցութեան շահերը:

Ահա ձեզ մի քանի որինակ արոցկիդմի պատմութունից:

Հայտնի յե, վոր Լենինը կուսակցութունը հավաքելով 1912 թ. Պրագայում դոմարեց բոլշևիկներին կոնֆերենցիան: Հայտնի յե, վոր այդ կոնֆերենցիան մեծագույն նշանակութուն ունեցավ մեր կուսակցութեան պատմութեան մեջ, վորովհետև նա սահման դրեց բոլշևիկներին ու մենչեիկներին միջև և բոլշևիկյան կազմակերպութուններն ամբողջ յերկրով մեկ միավորեց միասնական բոլշևիկյան կուսակցութեան մեջ: Հայտնի յե, վոր նույն 1912 թ. տեղի ունեցավ ոգոստոսյան բոլշևի մենչեիկյան խորհրդակցութունը Տրոցկու գլխավորութեամբ: Այնուհետև, հայտնի յե, վոր այդ խորհրդակցութունը պատերազմ հայտարարեց բոլշևիկյան կոնֆերենցիային և կոչ արեց բանվորական կազ-

մակերպութուններին՝ վերացնելու լենինյան կուսակցութունը: Իսկ այն ժամանակ Տրոցկու ոգոստոսյան բոլշևի խորհրդակցութունն ինչի՞ համար եր մեղադրում Պրագայի բոլշևիկյան կոնֆերենցիային: Բոլոր մահացու մեղքերի համար: Նա մեղադրում եր նրան բռնատիրութեան համար, հերձվածողութեան համար, պետական հեղաշրջում կազմակերպելու և, սատանան գիտե, թե ե՞լ ինչի համար: Ահա թե ինչպիսի կարծիք եր հայտնում այն ժամանակ ոգոստոսյան բոլշևի խորհրդակցութունը II Ինտերնացիոնալին տված իր հայտարարութեան մեջ Պրագայի բոլշևիկյան կոնֆերենցիայի մասին:

«Խորհրդակցութունը հայտարարում է, վոր այդ կոնֆերենցիան (1912 թ. Պրագայի բոլշևիկյան կոնֆերենցիան — Ի. Սո.) կուսակցութեան դրոշին բռնատիրութեամբ քաղաքացիական և մի խումբ անմեղ, վորոնք բոլորովին գիտակցաբար դեպի պառակտում ելին տանում կուսակցութունը — և իր խոր ցավն է արտահայտում այն առթիվ, վոր մի քանի կուսակցական կազմակերպութուններ ու ընկերներ զոհ են դարձել այդ խաբեչության ու դրանով աջակցել լենինյան հերձվածի պառակտողական ու բռնատիրական քաղաքականութեանը: Խորհրդակցութունն իր համոզմունքն է արտահայտում, վոր Ռուսաստանում ու արտասահմանում բոլոր կուսակցական կազմակերպութունները կբողքեն կատարված պետական հեղաշրջման դեմ, չեն մանաչի կոնֆերենցիայի կողմից բնորոշված կենտրոնական ինտանցիաները և բոլոր միջոցներով կաջակցեն կուսակցութեան միասնականութեան վերականգնմանը իրոք ընդհանուր կուսակցական կոնֆերենցիայի գումարման ոգոստոսյան բոլշևի» (Ոգոստոսյան բոլշևի՝ II Ինտերնացիոնալին տված հայտարարութունից, վոր հրապարակված է 1912 թ. մարտի 26-ի «Յուրվերտում»):

Դուք տեսնում եք, վոր ամեն ինչ կա այստեղ. և՛ լենինյան հերձված, և՛ բռնատիրութուն, և՛ պետական հեղաշրջում (տերմիններ):

Յեվ ի՞նչ: Անցավ մի քանի տարի, — և Տրոցկին հրաժարվեց բոլշևիկյան կուսակցութեան վերաբերմամբ ունեցած իր այս հայացքներից: Յեվ վո՞չ միայն հրաժարվեց, այլև փորձեց տալով յեկավ դեպի բոլշևիկյան կուսակցութունը, մտնելով նրա մեջ, վորպես նրա ակտիվ անդամներից մեկը: (Ծիծաղ):

Այս ամենից հետո ի՞նչ հիմք կա յենթադրելու, թե Տրոցկին

ու տրոցկիստները չեն կարողանա մեկ ել հրաժարվել իրենց հայացքներից՝ մեր կուսակցության մեջ նկատվող տերմիդորական տենդենցների նկատմամբ («պետական հեղաշրջում»), բռնատիրության նկատմամբ և այլն:

Այլ որինակ նույն բնազավառից: Հայտնի չէ, վոր Տրոցկին 1924 թ. վերջում բրոջուր հրատարակեց «Հեկտեմբերի դասերը» անունով: Հայտնի չէ, վոր Տրոցկին այդ բրոջուրում Կամենևիին ու Ջինովյեվին վորակել է վորպես մեր կուսակցության աջ, կիսամենչեիկյան թևը: Հայտնի չէ, վոր Տրոցկու բրոջուրը մեր կուսակցության մեջ ամբողջ գիտկուսիայի պատճառ ծառայեց: Յեվ ի՞նչ: Մնցավ ընդամենը մոտ մի տարի,—և Տրոցկին հրաժարվեց իր հայացքներից, ազդարարելով, վոր Ջինովյեվն ու Կամենևիվ ներկայացնում են մեր կուսակցության վո՛չ թե աջ թևը, այլ նրա ձախ, հեղափոխական թևը:

Մի որինակ ևս՝ արդեն գինովյեվական խմբի պատմության բնազավառից: Հայտնի չէ, վոր Ջինովյեվն ու Կամենևիվ տրոցկիզմի դեմ գրել են մի ամբողջ կույտ բրոջուրներ: Հայտնի չէ, վոր դեռևս 1925 թ. Ջինովյեվն ու Կամենևիվ հայտարարեցին—ամբողջ կուսակցության հետ մեկտեղ—տրոցկիզմի ու լենինիզմի անհամատեղելիության մասին: Հայտնի չէ, վոր Ջինովյեվն ու Կամենևիվ—ամբողջ կուսակցության հետ մեկտեղ—բանաձևեր եյին անցկացնում ինչպես մեր կուսակցության համադրամարնեում, այնպես ել Կոմինտերնի Վ կոնգրեսում տրոցկիզմի մանր-բուրժուական թեքման մասին: Յեվ ի՞նչ: Դրանից հետո մի տարի ել չանցավ, և նրանք հրաժարվեցին իրենց հայացքներից, հետ կացան նրանցից ու ազդարարեցին, թե Տրոցկու խումբը մեր կուսակցության կազմի մեջ հանդիսանում է իսկական լենինյան ու հեղափոխական խումբ: (Չայնեք—«Փոխադարձ ամենի՛ստիա»):

Սրանք են, ընկերներ՛ր, փաստերը, վորոնց քանակը ցանկության պարադայում կարելի կլինեք մեծացնել:

Սրանից արդյոք պարզ չե՞, վոր ոպողիցիայի պարազլուխների բարձր սկզբունքայնությունը, վորի մասին այստեղ պատմում ե մեզ ընկ. Կամենևիվ, մի հեքիաթ է, վոր ընդհանուր վոչինչ չու-նի իրականության հետ: Արդյոք պարզ չե՞, վոր մեր կուսակցու-թյան մեջ դեռևս վոչ վոքի չի հաջողվել այնպես հեշտ ու ազատ կերպով հրաժարվել իր սկզբունքներից, ինչպես Տրոցկուն, Ջի-նովյեվին ու Կամենևիին: (Ծիծաղ): Հարց ե ծաղում. ի՞նչ հիմք կա յենթադրելու, թե ոպողիցիայի պարազլուխները, վորոնք մի-

քանի անգամ հրաժարվել են իրենց սկզբունքներից, իրենց հա-յացքներից, չեն կարողանա մեկ անգամ ևս հրաժարվել դրանցից: Արդյոք պարզ չե՞, վոր ոպողիցիայի իր մենչեիկյան հայացքներից հրաժարվելու մեր պահանջներն այնպես ել ծանր չեն ոպողիցիայի պարազլուխների համար, ինչպես դա կերպարանել է Ջանում ընկ. Կամենևիվ: (Ծիծաղ): Առաջին անգամը չէ, վոր նրանք ստիպված են հրաժարվել իրենց հայացքներից,—ինչո՞ւ նրանք մեկ անգամ ել չհրաժարվեն դրանցից: (Ծիծաղ):

դ) Կա՛մ կուսակցութեանը, կա՛մ ոպողիցիան: Կամենևիվ հա-վատացնում է, թե ոպողիցիոններն չի կարելի պահանջել, վոր հրաժարվեն իրենց վորոչ հայացքներից, վորոնք անհամատեղելի չեն դարձել կուսակցության դադափարախոսության ու ծրագրի հետ: Յես արդեն ասացի, թե վորքան անլուրջ է Կամենևիվ այդ հավատացումը, յեթե նկատի ունենանք ոպողիցիոն բլոկի անցյալն ու ներկան: Բայց մի բոպե յենթադրենք, թե Կամենևիվ իրավացի չէ: Իսկ այդ ժամանակ ի՞նչ է ստացվում: Կարո՞ղ է արդյոք կու-սակցությունը, մեր կուսակցությունը հրաժարվել իր հայացքնե-րից, համոզմունքներից, սկզբունքներից: Կարելի՞ չէ արդյոք մեր կուսակցությունից պահանջել, վոր նա հրաժարվի իր հայացք-ներից, իր սկզբունքներից: Կուսակցության մեջ կազմվել է վորո-չակի համոզմունք այն մասին, վոր ոպողիցիան պետք է հրաժար-վի իր հակալենինյան հայացքներից, վոր առանց դրան նա հար-կադրված կլինի դուրս թռչել կուսակցությունից: Յեթե չի կա-րելի ոպողիցիայից պահանջել հրաժարումն իր համոզմունքնե-րից, հապա ինչո՞ւ կարելի չէ կուսակցությունից պահանջել հրա-ժարումն ոպողիցիայի վերաբերմամբ ունեցած իր հայացքներից ու համոզմունքներից: Չե՞ վոր ըստ Կամենևիվ՝ այնպես է դուրս գալիս, թե ոպողիցիան չի կարող հրաժարվել իր հակալենինյան հայացքներից, իսկ կուսակցությունը պետք է հրաժարվի իր հա-յացքներից այն նկատմամբ, վոր անհնարին է մեր կուսակ-ցության մեջ թողնել ոպողիցիային, յեթե նա չհրաժարվի իր հա-կալենինյան հայացքներից: Ել ո՞ւր է այստեղ տրամաբանությունը: (Ծիծաղ: Ծափահարութուններ): Ընկ. Կամենևիվ հավա-տացնում է, թե ոպողիցիոններն հանդիսանում են քաջարի մարդիկ, վորոնք մինչև վերջը պաշտպանում են իրենց հայացք-ները: Յես քիչ եմ հավատում ոպողիցիայի պարազլուխների ա-րիությանն ու սկզբունքային կոփվածությանը: Յես առանձնա-պես քիչ եմ հավատում, որինակ, Ջինովյեվի ու Կամենևիվ ա-

րիությանը (ծիծաղ), վորոնք յերեկ ջարդուիչուր եյին անում Տրոցկուն, իսկ այսոր վողջադուրվում են նրա հետ: (Մի ձայն— «Սովոր են աթուրմա խաղալու»): Բայց յենթադրենք մի րոպե, թե մեր ուղղիցիայի պարագլուխները մոտ դեռևս մնացել և արիության ու սկզբունքային կոմիւնիստական մի վորոշ բաժին: Ի՞նչ հիմք կա յենթադրելու, թե կուսակցությունն ավելի պակաս արիություն ու սկզբունքային կոմիւնիստական ունի, քան թե, ասենք, Ջինովյեվը, Կամենևը կամ Տրոցկին: Ի՞նչ հիմք կա յենթադրելու, թե կուսակցության համար ավելի հեշտ կլինի հրաժարվել իր համոզմունքներից ուղղիցիայի վերաբերմամբ, նրա մենչևիկական հայացքների և կուսակցության գաղափարախոսության ու ծրագրի անհամատեղելիության վերաբերմամբ, քան թե ուղղիցիայի պարագլուխների համար, վորոնք շարունակ ձեռնոցների նման փոխում են իրենց հայացքները: (Ծիծաղ): Սրանով պարզ չե՞ արդյոք, վոր Կամենևը կուսակցությունից պահանջում և հրաժարումն նրա (կուսակցության) հայացքներից՝ ուղղիցիայի ու իր մենչևիկյան սխալների վերաբերմամբ: Արդյոք չափազանց հեռու չի՞ դնում ընդ. Կամենևը: Նա արդյոք չի՞ համաձայնի ընդունելու, վոր վտանգավոր և այդքան հեռու դնալը: Հարցն այսպես և ծառացած. կա՞մ կուսակցությունը, կա՞մ ուղղիցիան: Կա՞մ ուղղիցիան հրաժարվում և իր հակալենինյան հայացքներից, կա՞մ նա չի անի այդ,—և այն ժամանակ կուսակցության մեջ նրա հիշատակն անգամ չի մնա: (Ձայներ—«ձի՛շտ ե»): Ծափահարություններ):

ե) Ուղղիցիան իր կապերը խզել և բուլչեիզմի տրադիցիաներից: Կամենևը պնդում և, թե բուլչեիկյան տրադիցիաների մեջ չկա այնպիսի բան, վորի հիման վրա կարելի լինի կուսակցության անդամներից հրաժարումն պահանջել իրենց հայացքներից: Ընդ. Ռիկովը միանգամայն սպառնացեց, վոր դա սխալ և: Փաստերն ասում են, վոր Կամենևին ուղղակի սուտ և ասում: Բայց ահա մի հարց: Կա՞ արդյոք բուլչեիկյան տրադիցիաների մեջ այն, ինչ վոր թույլ և ավել իրեն ու շարունակում և թույլ տալ ուղղիցիան: Ուղղիցիան կազմակերպել և Ֆրակցիա և այն կուսակցության և փոխարկել մեր բուլչեիկյան կուսակցության ներսում: Բայց այդ վորոտեղ և լաված, թե բուլչեիկյան տրադիցիաները թողնում են, վոր մեկնումեկը թույլ տա իրեն այդպիսի ալյանդակություն: Ի՞նչպես կարելի չե բուլչեիկյան տրադիցիաների մասին խոսել, դրա հետ միասին թույլ տալով, վոր պա-

ռակտում լինի կուսակցության մեջ և նոր հակաբուլչեիկյան կուսակցություն դոյանա նրանում: Այնուհետև: Ուղղիցիան անընդալ տպարան և կազմակերպել, բուլի կնքելով բուրժուական ինտելիգենտների հետ, վորոնք, իրենց հերթին, դուրս յեկավ, վոր բուլի են կազմել ակնհայտ սպիտակ-գլարդիականների հետ: Հարց և ծագում. Ի՞նչպես կարելի չե բուլչեիզմի տրադիցիաների մասին խոսել, թույլ տալով այդ ալյանդակությունը, վոր սահմանակցում և կուսակցությանն ու խորհրդային իշխանությանն ուղղակի դավաճանելուն: Վերջապես, ուղղիցիան կազմակերպել և հակակուսակցական, հակախորհրդային ցույց, դիմելով փողոցին, դիմելով վոչ-պրոլետարական տարրերին: Բայց Ի՞նչպես կարելի չե բուլչեիկյան տրադիցիաների մասին խոսել, դիմելով փողոցին ընդդեմ իր կուսակցության, ընդդեմ իր խորհրդային իշխանության: Այդ վորոտեղ և լաված, վոր բուլչեիկյան տրադիցիաները թույլ տալին այդպիսի ալյանդակություն, վոր սահմանակցում և ուղղակի հակահեղափոխականությանը: Արդյոք պարզ չե՞, վոր ընդ. Կամենևը նրա համար և խոսում բուլչեիզմի տրադիցիաների մասին, վորպեսզի այդ տրադիցիաներից իր կապերի խզումը քողարկել հանուն իր հակաբուլչեիկյան խմբի շահերի: Փողոցին դիմելուց ուղղիցիայի համար վոչինչ չստացվեց, վորովհետև նա չնչին խումբ դուրս յեկավ: Բայց դա վո՛չ թե նրա մեղքն և, այլ դժբախտությունը: Իսկ Ի՞նչ կլինեք, յեթե մի քիչ ավելի ուժ ունենար ուղղիցիան: Պարզ չե՞ արդյոք, վոր փողոցին դիմելն ուղղակի պոստչի կիտխարկվեք խորհրդային իշխանության դեմ: Մի՞թե դժվար և հասկանալ, վոր ուղղիցիայի այդ փորձը, ըստ բանի ելության, վոչնչով չի տարբերվում ձախ ես-երներին՝ 1918 թվականի հայտնի փորձից: (Ձայներ—«ձի՛շտ ե»): Ըստ կանոնի՝ ուղղիցիայի այդպիսի փորձերի համար մենք պետք և վոր նրանց բոլորին ձեռքալալեյինք նոյեմբերի 7-ին: (Ձայներ—«ձի՛շտ ե»): Յերկարատև ծափահարություններ): Մենք այդ բանը չարինք միայն այն պատճառով, վոր խրդաացինք ուղղիցիային, մեծահոգություն ցուցաբերեցինք և կամենում եյինք նրան հնարավորություն տալ խելքի գալու: Իսկ նրանք մեր մեծահոգությունը համարեցին թուլություն: Պարզ չե՞, ընկերներ, արդյոք, վոր Կամենևի խոսակցությունները բուլչեիկյան տրադիցիաների մասին մի դատարկ ու կեղծ շղակրատանք են, վոր պետք և քողարկի ուղղիցիայի կապերի խզումը բուլչեիզմի տրադիցիաներից:

դ) Կարծեցյալ միասնականութեան ու իսկական միասնականութեան մասին: Ընկ. Կամենեւին այստեղ միասնականութեան մասին եր յերգում: Նա ուղղակի դեղձեղում եր, կուսակցութեանը խնդրելով ողնութեան դալ ու միասնականութեան իրաւործել «ինչպէս ել լինի»: Նրանք, տեսնո՞ւմ եք, դեմ են յերկու կուսակցութեան քաղաքականութեան: Նրանք, տեսնո՞ւմ եք, կողմնակից են կուսակցութեան միասնականութեան «ինչպէս ել լինի»: Այնինչ մեզ հաստատապէս հայտնի յե, վոր հենց այն մոմենտին, յերբ Կամենեւին այստեղ յերգում եր կուսակցութեան միասնականութեան մասին, նրա համախոհներն իրենց անելզալ ժողովներում բանաձեեր ելին ընդունում այն մասին, վոր ուղղիցիայի հայտարարութեանը միասնականութեան նկատմամբ մի մանյովր ե, վորի նպատակն ե պահպանել իրենց ուժերը ե շարունակել իրենց պառակտողական քաղաքականութեանը: Մի կողմից, լենինյան կուսակցութեան համադումարում յերգեր միասնականութեան մասին: Մյուս կողմից, ուղղիցիոներներն ընդհատակյա աշխատանքը կուսակցութեանը պառակտելու, յերկրորդ կուսակցութեան կազմակերպելու, կուսակցութեան միասնականութեանը խաբխելու ուղղութեամբ: Սա նրանց մոտ կոչվում ե միասնականութեան «ինչպէս ել լինի»: Ժամանակը չե՞ արդե՞ր այս հանցաւոր խաղը թողնելու:

Կամենեւին խոսում եր միասնականութեան մասին: Միասնականութեան ո՞ւմ հետ: Միասնականութեան կուսակցութեան, թե Շէրբախովի հետ: Արդե՞ր ժամանակը չե՞ ըմբռնելու, վոր մեկ միասնականութեան մեջ չի կարելի միացնել ե՛ կուսակցութեանը, ե՛ Շէրբախովին: Կամենեւին խոսում եր միասնականութեան մասին: Միասնականութեան ո՞ւմ հետ: Մասլովի ու Սուխոմոլի, թե Կոմինտերնի ու Համկի-ի հետ: Արդե՞ր ժամանակը չե՞ ըմբռնելու, վոր չի կարելի խոսել Համկի ու Կոմինտերնի միասնականութեան մասին, միասնականութեան մեջ մտնելով Մասլովի ու Սուխոմոլի հետ: Արդե՞ր ժամանակը չե՞ ըմբռնելու, վոր լենինյան հայացքները չի կարելի միացնել ուղղիցիայի մենավոր լենինյան հայացքների հետ: Լենինին Աբրամովիչի հե՞տ միացնել: Վո՞չ, ընկերներ: Ժամանակն ե խաղը թողնելու:

Ահա թե ինչու յես կարծում եմ, վոր Կամենեւին խոսակցութեանները «ինչպէս ել լինի» միասնականութեան մասին՝ մի փաբիսցիական խաղ ե, վոր նպատակ ունի խաբելու կուսակցութեանը:

Մեզ իսկական միասնականութեան ե հարկաւոր ե վոչ թե միասնականութեան խաղալը: Մենք մեր կուսակցութեան մեջ ունենե՞ր արդե՞ր իսկական, լենինյան միասնականութեան: Այո՛, ունենե՞ր: Յետե մեր կուսակցութեան 99 տոկ. քվեարկում ե հոգուտ կուսակցութեան ու ընդգեմ ուղղիցիայի, ապա դա իսկական ու ատուղ պրոլետարական միասնականութեան ե, վորպիսին դեռ ես չի յեղել մեր կուսակցութեան մեջ: Ահա ձեզ կուսակցութեան մի համադումար, վորի կազմի մեջ չկա վոչ մի ուղղիցիոն պատգամաւոր: (Ծափահարութեաններ): Ի՞նչ ե սա, յետե վոչ մեր լենինյան կուսակցութեան միասնականութեանը: Հենց այս ե մեղնում կոչվում լալչեիկյան կուսակցութեան լենինյան միասնականութեան:

է) «Ուղղիցիայի բանը բո՛ւրդ ե»: Կուսակցութեանն ամեն բան արել ե, ինչ վոր անել կարելի յեր, վորպեսզի լենինյան ուղու վրա դնի ուղղիցիային: Կուսակցութեանն առաւելադույն չափով մեղմութեան ու մեծահոգութեան ե յերեւան բերել, վորպեսզի հնարաւորութեան տված լինի ուղղիցիային խելքի դալու ե իր սխալներն ուղղելու: Կուսակցութեանն ուղղիցիային առաջարկեց ամբողջ կուսակցութեան առաջ, բացահայտորեն ու աղքատից ամբողջ կուսակցութեան առաջ, բացահայտորեն ու աղքատի կերպով հրաժարվել իր հակալենինյան հայացքներից: Կուսակցութեանն ուղղիցիային առաջարկեց ընդունել իր սխալները ե նշավակել դրանք, վորպեսզի ընդմիշտ ազատվի դրանցից: Կուսակցութեանն ուղղիցիային առաջարկեց լիովին զինաթափ լինել ե՛ դադարաւորային, ե՛ կազմակերպական տեսակետից:

Կուսակցութեանն ի՞նչ բանի յե ձգտում սրանով: Նա ձգտում ե այն բանին, վոր վերջ տա ուղղիցիային ու անցնի դրական աշխատանքի: Նա ձգտում ե այն բանին, վոր վերջապես վերացնի ուղղիցիան ու հնարաւորութեան ստանա ընդհուպ ձեռնարկելու շինարարութեան մեր մեծ դործին: Լենինն ասում եր X կելու շինարարութեան մեր մեծ դործին: Լենինն ասում եր «Այժմ ուղղիցիա պետք չե, այժմ վերջ ուղղիցիային, նրա բանը բուրդ ե, այժմ բաւական ե, վորքան ուղղիցիա ունեցանք»: Կուսակցութեանը կամենում ե, վոր Լենինի այս լողունգը վերջապես իրագործված լինի մեր կուսակցութեան շարքերում: (Յերկարատե ծափահարութեաններ): Զինաթափ կլինի ուղղիցիան—լալ: Զի կամենում նա զինաթափ լինել—ինքներս զինաթափ կանենք: (Զայներ. «ձի՛շտ ե»: Ծափահարութեաններ):

Կամենսկի ճառից յերևում ե, վոր ոսլովիցիան մտադիր չէ լիովին զինաթափել: Ոսլովիցիայի ղեկտեմբերի 3-ի հայտարարությունը նույնն ե ասում: Ըստ յերևութին, ոսլովիցիան զերադասում ե մնալ կուսակցությունից դուրս: Ի՞նչ արած,— թող մնա կուսակցությունից դուրս,— վորեւե վո՛չ սոսկալի, վո՛չ առանձին, վո՛չ դարմանալի բան չկա այն բանում, վոր նրանք զերադասում են մնալ կուսակցությունից դուրս, վոր նրանք իրենց կտրում—դշում են կուսակցությունից: Յեթե աչքի անցնենք մեր կուսակցության պատմությունը, ապա պարզ կդառնա, վոր միշտ, մեր կուսակցության վորոշ լուրջ շրջադարձերի ժամանակ հին պարագլուխները վորոշ մասը դուրս եր ընկնում բողշեկիյան կուսակցության սալլակից, տեղ մաքրելով նոր մարդկանց համար: Շրջադարձը՝ դա լուրջ դործ ե, ընկերեն՝: Շրջադարձը վտանգավոր ե նրանց համար, ովքեր ամուր չեն նստած կուսակցական սալլակում: Շրջադարձի ժամանակ վո՛չ ամեն վոք կարող ե հաժաարակչոություն պահպանել: Շուռ տվիր սալլակի ճամփան,—ու մեկ ել տեսար՝ վոմանք ընկան նրանից: (Ծալա-հարություններ):

Վերջիններ 1903 թվականը, մեր կուսակցութեան յերկրորդ համագումարի ժամանակաշրջանը։ Դա այն ժամանակն էր, յերբ կուսակցութիւնը լիբերալների հետ համաձայնութիւն կնքելուց չըջադարձ էր կատարում դեպի մահացու պայքար ընդդէմ բուրժուազիայի, ցարիզմի դեմ պայքար նախապատրաստելուց՝ դեպի բացահայտ կռիւ նրա դեմ—ցարիզմն ու Ֆեոդալիզմը լիովին ջախջախելու համար։ Այն ժամանակ կուսակցութեան դուռն էին կանդնած վեց հոգի՝ Պելիւսնով, Զասուլիչ, Մարտով, Լենին, Ակսելրոդ, Պոտրեսով։ Շրջադարձն որհասական դուռս յեկաւ այդ վեցյակի հինգ անդամի համար։ Նրանք դուռս ընկան սայլակից։ Լենինը մնաց յեզակի թիւով։ (Ծափահարութիւններ)։ Այնպես ստացվեց, Վոր կուսակցութեան հին պարագլուխները, կուսակցութեան հիմնադիրները (Պելիւսնով, Զասուլիչ, Ակսելրոդ) պլյուս յերկու յերիտասարդ (Մարտով, Պոտրեսով) դեմ դուռս յեկան մեկին, նույնպես յերիտասարդ՝ ընկ։ Լենինին։ Յետեւ ղուք իմանայիք, թե այն ժամանակ վորքան վայնասուններ, վորք ու վորոնոցներ կային այն մասին, թե կուսակցութիւնը կկործանվի, կուսակցութիւնը չի դիմանա, վոր առանց հին պարագլուխների վորչինչ չի դուռս դա։ Սակայն վայնասուններն ու

գանգատները վերացան, իսկ փաստերը մնացին: Իսկ փաստերն
այնպես եյին, վոր հենց շնորհիվ հնգյակի հեռանալուն՝ կուսակ-
ցությանը հաջողվեց ճանապարհ դուրս գալ: Այժմ պարզ է յու-
րաքանչյուր բուլշեիկի համար, վոր առանց հնգյակի դեմ Լենինի
մղած վճռական պայքարի, առանց հնգյակին հետ վանելու, մեր
կուսակցությունը չեր կարողանա համախմբվել վորպես բուլշեիկ-
ների կուսակցություն, վորն ընդունակ է պրոլետարներին առաջ-
նորդելու հեղափոխության՝ ընդդեմ բուրժուազիայի: (Ձայներ—
«Ճիշտ է»):

«Ճիշտ ես») :

Վերցնենք հետևյալ ժամանակաշրջանը, 1907-08 թ.թ. Ժամանակաշրջանը: Դա այն ժամանակաշրջանն էր, յերբ մեր կուսակցութիւնը ցարիզմի դեմ մղվող բացահայտ հեղափոխական պայքարից շրջադարձ եր կատարում դեպի պայքարի շրջանցիկ ուղիները, դեպի բոլոր ու ամեն տեսակի լեզաւ հնարավորութիւնների ոգտադրծումը՝ ապահովադրական դանձարկղներից սկսած մինչև Դումայի ամբիւնը: Դա նահանջի ժամանակաշրջանն էր այն բանից հետո, յերբ մենք պարտվցինք 1905 թվի ջանն եր այն բանից հետո, յերբ մենք պարտվցինք մեզանից պահանջում եր հեղափոխության մեջ: Այդ շրջադարձը մեզանից պահանջում եր պայքարի նոր մեթոդների յուրացում, վորպեսզի հաւաքելով մեր ուժերը, նորից բացահայտ հեղափոխական պայքարի դուրս գանք ցարիզմի դեմ: Բայց այդ շրջադարձն որհասական դուրս յեկավ մի ամբողջ շարք հին բոլշևիկների համար: Սայակից դուրս ընկավ Ալեքսանկին: Նա մի ժամանակ ամենեւին ել վատ բոլշևիկ էր: Դուրս ընկավ Բոգդանովը: Նա մեր կուսակցության լրջագործն էր: Դուրս ընկավ Ռոժկովը՝ մեր գույն պարագլուխներից մեկն եր: Դուրս ընկավ Ռոժկովը՝ մեր կուսակցության կիսի նախկին անդամը: Յեւ այսպես շարունակ: Վայնասուններ ու վոռնոցներ կուսակցության կործանման մասին այն ժամանակ թերեւս պակաս չէին, քան 1903 թվականին: Սակայն վայնասունները վերացան, փաստերը մնացին: Իսկ փաստերը խոսում եին այն մասին, վոր մեր կուսակցութիւնը չէր կարողանա ճանապարհ դուրս գալ պայքարի նոր պայմաններում, յեթե չմաքրվեր տատանվող ու հեղափոխության դործն արգելադրող մարդկանցից: Ի՞նչ բանի յեր ձգտում այն ժամանակ Լեւոնի: Միայն մեկ բանի. ըստ հնարավորության շուտ ազատել նինը: Միայն մեկ բանի. ըստ հնարավորության շուտ ազատել կուսակցութիւնն անկայուն ու նվնւացող տարրերից, վորպեսզի նրանք չխանդարեն, վորքէ տակ ընկնելով: (Ծախահարուքում) :

Ահա թե, ընկերներ՝ բնչալեւ ե աճել մեր կուսակցությունը:

Մեր կուսակցությունը կենդանի որդանիդ է: Ինչպես և ամեն մի որդանիդում, նրա մեջ տեղի յե ունենում նյութերի փոխանակություն: Հինը, վաղեմացողն ընկնում է (ծափահարություններ), նորը, աճողը՝ ապրում ու զարգանում: (Ծափահարություններ): Վոմանք մի կողմ են քաշվում՝ և՛ վերևում, և՛ ներքևում: Աճում են նորերը՝ և՛ վերևում, և՛ ներքևում, առաջ տանելով դործը: Այսպես է աճել մեր կուսակցությունը: Այսուհետև ել նա աճելու յե այդպես:

Նույն բանը պետք է ասել մեր հեղափոխության ներկա ժամանակաշրջանի մասին: Մենք այժմ ապրում ենք մի ժամանակաշրջան, յերբ շրջադարձ է կատարվում արդյունաբերության ու գյուղատնտեսության վերականգնումից դեպի ամբողջ ժողովրդագրական տնտեսության ռեկոնստրուկցիան, դեպի նրա վերականգնումը տեխնիկական նոր բազայի վրա, յերբ սոցիալիզմի կառուցումն արդեն հանդիսանում է վո՛չ թե հեռանկար միայն, այլ կենդանի պրակտիկ մի դործ, վոր պահանջում է ներքին ու արտաքին կարգի լրջագույն դժվարությունների հաղթահարումն: Դուք գիտեք, վոր այդ շրջադարձն որհասական դուրս յեկալ մեր ոպողիցիայի պարադոքսների համար, վորոնք վախեցան նոր դժվարություններից ու մտադրվեցին կապիտուլացիայի կողմը դժվարություններից ու մտադրվեցին կապիտուլացիայի կողմը դարձնել կուսակցությունը: Յեվ յեթե այժմ սայլակից դուրս ընկնեն մի քանի պարադոքսներ, վորոնք չեն ուղում պինդ նստել սայլակում, դրանում վոչ մի դարմանալի բան չկա: Դա միայն կուսակցությանը կաղատի այնպիսի մարդկանցից, վորոնք վոտքի տակ են ընկնում և կուսակցությանը խանդարում են առաջ՝ չարժվել: Ըստ յերեուների, նրանք լուրջ են կամենում ազատվել մեր կուսակցական սայլակից: Ի՞նչ արած, յեթե հնոտի դարձող վաղեմի պարադոքսներից վոմանք մտադիր են դուրս ընկնել սայլակից, հենց այդ ել նրանց ճամփան է: (Փոքորկալից յերկարատև ծափահարություններ: Ամբողջ համագումարը վոտփի յե կանգնում ու ովացիա սարփում ընկ. Ստալինին):

«Համաթիւթեան. կոմունիստական (բոլշեիկների) կուսակցության XV համագումարը», սղազրական հաշվետւթյուն, եջ՝ 37—80, 358—367, Կուսհրատ, 1935 թ.:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԵՅԻ ԳԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՄ. Կ(Բ)Կ XV ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻՆ 5

I. Համաշխարհային կապիտալիզմի անդ ճգնաժամը և ԽՍՀՄ-ի արտաքին դրությունը 5

1. Համաշխարհային կապիտալիզմի եկոնոմիկան ու արտաքին շուկաների համար մղվող կռիւ սրումը 5
2. Կապիտալիզմի միջադարձի քաղաքականությունը և իմպերիալիստական նոր պատերազմների նախապատրաստումը 10
3. Համաշխարհային հեղափոխական շարժման վիճակն ու հեղափոխական նոր վերելքի նախադրուկները 15
4. Կապիտալիստական աշխարհը և ԽՍՀՄ 17
5. Յեղրակացություններ 21

II. Սոցիալիստական շինարարության հաջողություններն ու ԽՍՀՄ-ի ներքին դրությունը 24

1. Ժողովրդական տնտեսությունն ամբողջությամբ վերցրած 25
2. Մեր սոցիալիստական խոշոր արդյունաբերության զարգացման տեմպը 30
3. Մեր գյուղատնտեսության զարգացման տեմպը 34
4. Յերկրի դասակարգերը, պետական ստարատը, կուլտուրական զարգացումը 43

III. Կուսակցությունը և ոպողիցիան 53

1. Կուսակցության վիճակը 53
2. Դիսկուսիայի հանրադրումները 60
3. Հիմնական տարակարծությունները կուսակցության ու ոպողիցիայի միջև 63
4. Իսկ այուհետև ի՞նչ 72

IV. Ընդհանուր հանրագումար 77

ՅԵԶՐԱՓԱԿՄԱՆ ԽՈՍԳ 79

1. Ընկ. Ռակոլսկու ճառի մասին 79
2. Ընկ. Կամենևի ճառի մասին 81
- Հանրադրումը 92

Հայերեն թարգմանությունը խմբագրեց Ս. Կիրակոսյան
Տեխն. խմբ. Ս. Խաչատրյան
Պատ. սրբագրիչ Լ. Արովյան

Գլավլիտի լիազոր Ի—9712, հրատ. № 474

Պատվեր № 135, ամրաժ 10.000

Հանձնված է արտադրության 16/VII 1937 թ.

Ստորագրված է արտադրելու 14/VIII 1937 թ.

Գինը 30 կոպ.

Հայկուտհրատի ապարան, Յերիան, Մլաղեբդյան 71

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0179135

9562 80 4.

И. СТАЛИН
ПОЛИТИЧЕСКИЙ ОТЧЕТ
ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМИТЕТА
XV СЪЕЗДУ ВКП(б)
Армиздат, Ереван, 1937г.